

M megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztési : kiadói szállás :

b-farkasutca 16. sz hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldé-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak :

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr
Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár :

Egész évre 6 frt., félre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Janosó Lajos igazgatói zárbeszéde. (Vége.) —
Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. (Folytatás.)
Baló S. — Vidéki élet: A kolozskalotai egyházmegyéből. Egyház-
megyei özv. árvai gyámintézetünk. (Vége.) Miklósi József. — Egy-
házi lapok szemléje. — Irodalom. — Különlék. — Körövények.
— Szerkesztő postája. — Hirdetés.

JANCSÓ LAJOS IGAZGATÓI ZÁRBESZÉDE.

(1880. jun. 26.)

(Vége.)

Az ének és zene-tanulásban szintén elég buzgó-
ságot tanusított az összes ifjúság, szorgalmának szép
eredményeit mutatta be a próbatét alkalmával. A hall-
gató közönség és tanári karunk megelégedését azon
hozzáadással nyilvánítom, hogy az év folytán tanusított
buzgalomnak jövőre csökkenni nem szabad, sőt foko-
zódnia kell, mert e téren is csak a kezdetnél állunk.

Az önkéntes munkásságra alkalom volt nyújtva
érettebb ifjainknak az által is, hogy egyik tanártársunk
a francia nyelv dijtalan tanítására órákat nyitott. Az
alkalmat felhasználni év elején sokan felbuzdultak, de
kitartást kevesen tanusítottak. Annyival nagyobb ezen
kevesek iránti becsülésünk a haszon mellett, melynek
a nevezett nyelv tanulása által birtokába jutottak. Ezek
örömmel fogják tapasztalni, hogy kitartásuk által egy
kulcs birtokára tettek szert, melylyel majd belé nyit-
hatnak a nevezett magas miveltésű nemzet irodalmá-
nak szellemi kincstárába.

Áttérek az ifjúság erkölcsi magatartásának méltatására.

Év folytán két jelentékenyebb sérelem követtetett
el-törvényeink ellen, és pedig mindkettő a VII-ik osztály
tagjai által. Mindkét sérelem még az első félévben
történt, de azért évi beszámolásunkban hallgatással mel-
lőznünk nem szabad.

Egyik törvénysértés egy pár ifjúnak téves felfo-
gása s a többiek részéről a testületiség helytelen értelme-
zése nyomán keletkezett, és a tanodai igazgatás ellen,
bár csendes, de tömeges renitentiává fajult. Az ünne-
feledkezés következménye, az ily dolog természeténél
fogva, az lett, hogy az egész osztály hibájáért egy pár
oly növendékünk lakolt, kiket büntetnünk nagyon fájt.
Ennyi legyen elég az egyetlen tényről, mely a letűnt
év alatt békés munkásságunkat pár napra zavarta. Jö-
vőre azonban figyelmeztetnem kell az illetőket, hogy
törvényeink nyugodt, békés szellemi erőik, mintha nem

is léteznének, de a ki szándékosan megsérti őket, vagy
épen makacsul ellenök szegül bántalmazójukat mul-
hatlanul összezúzzák.

A másik törvénysértés egészen más természetű;
csak három ifjú által követtetett el, és a vétkeességnek
különböző fokával. A törvényszegésnek e faja már rég-
óta nem jelentkezett tanodánkban. Szabadelvű, humá-
nus intézményeink mellett részemről hittem, hogy már
végkép ki is halt a tanodai életből. A szóban forgó
három ifjú merészkedett a régi szörnyeteget fölbresz-
teni sirjából, s ez által úgy a maga, mint tanodánk
jó hírnevét beszennyezni. Ők t. i. míg mások pihentek,
télfagy idején a tanoda kerítésén kiszöktek, s éjszaká-
jukat tivornyázó költekezéssel töltötték, bizonynyal nem
első esetben. Egyik közlülök, másnemű erkölcsi hibák-
kal is tetézvén a megnevezettet: tanodánkban eluta-
sítottatott; a más kettőnek, illő büntetésük mellett, al-
kalom nyújtatott, hogy sikamlásukat helyrehozzák, fe-
ledtessék.

A személy- és vagyonbiztonság ellen, tudtomra,
jelentékeny törvénysértés nem követtetett el. Mert az a
múlt szorgidő végén történt jelentékeny gunyalopás:
egy idegen és pedig fiatal iparlovag által követtetett
el, a ki, rendtartásunkat ismerve, egy alkalmas időben
a tanodába lopódzott, de a városi rendőrség útján rö-
gön felfödöztetett, és illően bünhődött.

És ezzel az ifjúság erkölcsi életében felmerült
megrovásra méltóbb tényeket megjelöltem. Többeknek
túlköltekezési hibáját s az ebből következő kisebb-na-
gyobb vétségeit jelen alkalommal mellőzve: idevonat-
kozó előterjesztésemet azzal a megjegyzéssel végzem,
hogy miként az élőfa, melynek egy két ágát her-
nyó szállta meg, vagy egyes gyümölcsei, feregtől bánt-
va, megérés előtt lehullnak azért ép és egészséges
lehet: ép úgy tanodánk ifjúságának közerkölcsisége, a
jelzett bajok mellett is, ép-egészséges, — és: védjen is
attól az ég, hogy másképp legyen.

Ámde tudjuk, hogy egy ily számos, különböző
miveltésű és rangú s a mellett természeténél fogva
könnyelmű egyénekből álló társaság erkölcsősége épen
nem az esetleg ingyen ajándéka, hanem az összes ta-
nári kar közvetett gondozása mellett, főleg azon tes-
tület örökösének eredménye, melyre az ifjúság maga-
viseletének közvetlen gondozása bízva van: értem a
tanodai esküdteket és főleg az ellenőrt. Ezért nekik a
tanári kar és szülők nevében, itt az ifjúság színe előtt
is, elismerést és köszönetet nyilvánítani kedves köte-
lességemnek tartottam.

A szellemi oldal után áttérek a testire, t. az
ifjúság egészségi ügyének feltüntetésére.

Betegeink száma nem volt kevesebb a lefolyt év alatt, mint a megelőzőben, halottainké pedig, fájdalom, jóval több. Több-kevesebb ideig orvosi kezelés alatt állt, (néhány év folytán 4-szer is) összesen 126 növendékünk. A felhasznált orvosi szerek 203 frt 60 kr, miből a szegénysorsúak ingyen részesültek. Halottaink közül Nemes Elek pályatársunk haláláról már megemlékeztem. Őt megelőzőleg még három növendékünket veszítettük el, u. m. Abonyi Czézár 3 el. o. továbbá háromszéki, bikfalvi születésű, V gymu. osztályos Bőjthe Józsefet és helybeli születésű, 3 elemi osztályos Székely Lajost. Az első múlt évi nov. 20-ikán hunyt el, typhusban, a második ugyanazon hó 22-ikén ronccsoló-toroklobban. Ugyanazon átkos járvány kora áldozatává lett legközelebről, máj. 6-ikán, helybeli születésű, elemi 4-ik osztályos növendékünk Szócs Géza.

Ily gazdag aratása volt a halálnak tanodánk ifjú népe közt: úgy a magunk, mint a tanodai orvos és az illető szülők minden gondoskodása mellett is. Nevezett tanítványaink (az illetők tanulóársai) kora halálok fölött a részvét könyvét ejtve: kedves emléküket sokáig fogjuk megőrizni; a szülői szívek vérző sebeire pedig a vigasztalódás balzsamát kérjük attól, ki ha megismeri, megvigasztalni is tud.

E szomorú tény kapcsolatában: nem lesz helyén és idején kívül, ha rámutatok tanodánk egyik régen érzett szükségére. Értem azt, hogy növendékeinknek közel 400-ra menő száma mellett: tanodánknak még mindig nincs egy, bár szerényen berendezett helyisége, hol betegeink gyors és kellő ápolásban részesülhetnének. Igaz, hogy a helybeli Károlyina-kórház mindig készséggel befogadja betegeinket; de ha tudjuk, hogy növendékeink egy és ugyanazon helyiségbe kerülnek oly betegekkel, kik úgy testi, mint lelki tekintetből igen káros hatással lehetnek rájuk: e szükségben kiegészítő módját a gyógykezelésnek, erkölcsileg igen drága áron vásároljuk meg. Ehhez járul a kedvezőtlen évszakokban: betegeink oly messze szállításának nehézsége, felelőssége.

A tárgyat csak megérinteni kívántam, hogy óhajtatásomat kifejezhessem a fölött: vajha tanodánk, — miután a maga erején nem teheti, — az érdekelt szülők segédkezésével oda jutna, hogy egy szerény kórházzal is elláthassa magát. A tanodának e célra volna igen alkalmas helye; az építkezésre is lenne némi tehetsége: orvosa különben is van: tehát az érdekelt szülőkre a teherből nem sok fogna nebezülni, de annál több részök lenne a megnyugvásból gyermekeik betegség esetében, főleg a vidéki szülőknek. Már a forradalom előtti időben annyira érezve volt e szükség, hogy tanodánk akkori főgondnoka: boldog emléké gr. Rhédei Adám, már akkor fölmérette volt a helyet egy leendő kórház számára. Halálával elszunyadt az ügy, de legyen szabad remélnünk, hogy meg nem halt. Szülőikhez hazatérő növendékeink hathatós szószólói lehetnek az ügynek, mire ezennel föl is kérem őket. Szeptemberben, Isten segélyével, tanári karunk megnyitja az önkéntes adakozás lajstromát.

Itt veszek alkalmat: nyilvánítani előljáróságunknak a fölötti megelégedését, hogy az együtt-lakás miatt az egészségre nézve is oly fontos dolog, t. i. a rend és csinosság, úgy az öltözetben, mint a háztartásban: tanodánkban hová-tovább fokozódik. Az óhajtott állapottól még távol állunk, de hogy már is egyetemesen kezdjük érezni a haladás szükségét, azt örömmel jelezhetem. Örömmel, mert igaz maradhat a régi mondás: hogy néha szennyes ültöny alatt is lakik tiszta, szép

lélek, de még igazabb az, hogy a szennyes, ronda külsőtől a belső is szennyet kap. Valameddig butoraink kiméletlenül megfaragva, falaink illetlen szavakkal befirkálva, bemázolva, megrombolva lesznek; míg a szennyet, rendetlenséget magunkon és magunk körül megtűrjük: mindaddig a valódi miveltségtől távol állunk.

E tárggyal kapcsolatban egyszerűen jelezni kívánom, hogy tanoda-épületünk s tanhelyiségeink csinosítására a letűnt évben is megtettük a lehető. A tanoda folyosóinak oszlopait alól kőburokkal láttuk el, felül pedig megcsinosítottuk, tetemes költséggel. Tantermeinket, a nyári fölösleges napsugarak ellen függönyökkel láttuk el; tanszereink szekrényeit egy párral szaporítottuk; a tanoda előtti utcásort befásítottuk; régi, elhasadt csengettyünk helyett újat öntettünk. Mind csekélységek, de nem méltatlanok a jelzésre oly intézettel, mely a maga szükségét nem fődözheti azon úton, hogy a miniszteriumtól egyszerűen utalványoztatását kérje a költségvetésnek. Régi csengettyünknek, annyi szellemi ténykedéseink éreznelyvű szabályozójának kimulása és az újnak születése: épen magérdemli a jelzést. A hang vesztese miatt nyugdíjtan nyugalomba helyezett régi: 85 évig gyűjtötte, serkentette munkára az egymást követő generatiokat. Midőn most ezennel búcsút veszünk megszokott hangjától: következőjének kívánjunk még tartósabb életet.

Egy ép ily igénytelen eseményke jelzésére szintén szenteljünk egy percet, már csak azért is, mert tanodánk életében az első. Értem azt, hogy az összes ifjúság, osztályonként, és pedig igen olcsón fényképezette le magát egy külföldi vándor fényképész által. A képcsoportokból egy-egy példány nagy könyvtárunkba helyeztetett. Vajha a borsónyi nagyságú kis képek között, idővel sok derék s a mellett hirneves férfiú gyerekkori képét keresné és találná fel az utókor.

Az előbbiekkal szemben már fontosságáért sem mellőzhető az a sokfelé ágazó viszony, mely tanodánk ifjúsága és e nemes város hatósága s polgárai között fennáll. Ide vonatkozólag legyen elég mondanom, hogy ifjúságunk magatartásában — tudtomra — semmi megrovásra méltó esemény föl nem merült. Azonban legyen szabad nekem e viszonyt illetőleg egy rosszaló, de a legjobb indulatból fakadó, észrevételt tennem.

Sok oly régi szokásával hagyott fel már az ifjúság, mely a maga korában szükséges és helyes lehetett, de jelen társadalmi intézményeink mellett, egészen fölöslegesek, sőt sértők volnának. Egyik ily hagyományos szokásától azonban sehogy sem tud megválni az ifjúság. Értem a tűzvédek alkalmával való „incendium“ ordítást, zárt kapunk esetében, annak durva döngését, a város egy részének szükségtelen felriasztását, s végül is: a tűzvész oltásában kevés, vagy épen semmi segédkedését, miután ma már rendezett tűzoltó testület végzi az oltást. Nem festem ezen egészen elévült s a sőtét korra emlékeztető szokás idétlenségeit, sőt ártalmas oldalait. Kérelmem, intelmem jövőre az volna, hogy miután tudvalevőleg a tűzvész az ordítózásra épen mi sem csilapodik, a segély fölkeltésére pedig a sok hang, dob és trombita az elégnél is több tűzvész esetében érdeklődjék ugyan az ifjúság, sőt a nagyjok készen is álljon a szükségessé válható segélyre. — hová bizonynyal ki fog bocsáttatni, — de a ma már egészen szükségtelenné, sőt, lássuk be, szégyenletessé váló rémkiáltásoktól tartsa el magát.

Mint egyik mozzanatát a város polgárzatával való érintkezésnek egyszerűen csak megemlítem, hogy a

ifjúság ez évben is megtartotta májusi ünnepét, és pedig künn a szabadban, dicséretes magatartással és az érdekelt szülők és vendégek nagy meglepésével, jun. hó 2-ik napján.

Gyűjteményeink, tanszereink évi gyarapodásának, rendezésének és leltározásának még rövid feltüntetését is tanodai „értésítőnkre“ hagyva fenn: úgy a beszámolás, mint a tanúság okáért fel kell sorolnom általánosságban azon javadalmakat, segélyezéseket, ösztöndíjakat és jutalmakat, melyekben derekabb növendékeink ez év folytán részesültek, s jelen alkalommal részesülni fognak:

1. Kiosztatott a téli közvizsgálatok alkalmával, az akkor megnevezett alapokból, alumnumok czimen összesen 331 frt 45 kr

2. Ugyanazon czimen ki fog szolgáltatni a jelen alkalommal 417 frt 13 kr.

3. Pályadíjakra és egyéb jutalmakra:

a) a tanoda részéről és pedig:

A gr. Teleki Sámuel-féle alapból, két évi pályadíjban 42 frt 70 kr.

Az Incze Sámuel-féle alapból, kétféle pályadíjban 11 forint.

Más alapokból: zene, ének, torna, rajz, szépírási pályázatok 39 frt. Összesen 92 frt 70 kr.

b) Az önképzőkör részéről 17 frt.

c) Egyeseknek jelen alkalomra nyújtott ajándékából, és pedig: gr. Teleki Miksáné ö. n. ajándékából, azon osztály számára, melybe fia jár 20 frt; tanodai pénztárnok Erdélyi Sámuel ajándékából szépírási és rajzbéli pályadíjakra 15 frt; helybéli ügyvéd Sipos Gábor úr ajándékából, rajzbéli pályadíjra egy cs. arany, s végül Demeter Károly úrétól, tornadíjra egy frt. Összesen 41 frt. Fogadják mindnyájan a jutalmazottak nevében hála köszönetünket.

És itt nem mellőzhetem el: köztudomásra juttatni helybéli polgár t. Gál Simon urnak azt a szép tettet, hogy ő egy szegénysorsú, jó igyekezetű növendékünknek egész éven keresztül ingyen-kosztot adott. A segélyezett nevében fogadja szíves köszönetünket.

4. Szegénysorsú növendékeink napi kenyérének évi összes értéke 936 frt 50 kr. Kiosztatott 10,020 pár czipó; részesült részint egy, részint két czipó javadalmában összesen 70 növendékünk. E kiadása a tanodának fedezetett, — mint rendszeren, — a br. Bánffy Farkas és örökösei, a br. Bánffy György és Adám, a bethleni gr. Bethlen-család, a Pataki István és a Kömes János-féle (összesen 12,005 frt) alapítványok kamataiból.

5. Jutalom-könyvekre, a gr. Teleki Sámuel, Mocsai János és br. Kemény Simonné-féle (össz. 535 frt 98 kr) alapok kamataiból kiadatott 26 frt 79 kr.

6. A helybéli ev. ref. egyháztanács, mint letéteményes „egyházi árva“ czimen segélyezte 6 növendékünket, havi részletekben, összesen 476 frt 25 kr.

7. A n. mélt. oktatásügyi miniszterium által állami (erdélyi kincstári) ösztöndíjban részesült 4 növendékünk, félévi 60 frtos részletekben, összesen 240 frt.

8. Ugyancsak a nevezett miniszterium útján élvezte a néhai Balassa Zsuzsanna-féle ösztöndíjat, félévi 60 frt részletekben, egy tanítványunk... 120 frt.

9. Tan-, ágyhely- s egyéb díjakban elengedettet, összesen 2,934 frt 50 kr.

10. A három ünnepi legatiok útján befolyt felsőbb ifjúságunk részére, összesen 1,500 frt.

11. Magántanítási díjakban, a kosztot nem is

számítva, szintén befolyt a felsőbb ifjúság részére, legalsó számításal, összesen 5000 frt.

Teljes összeg: 12,133 frt 32 kr.

Ennyi segélyt nyújthatott önerején álló tanodánk szegényebb sorsú növendékeinek, számításán kívül hagyva azt a körülményt, hogy tanodánkban mindennemű díjak a lehető legmérsékeltetebbek. A segélyezés egyik nemének nézhető az is, hogy tanodánkban évenként 20—25 szegénysorsú, de jeles egyetemi hallgató, csekély belakási díj mellett, több-kevesebb magántanítói jövedelemben részesül. Mely szám adatok és tények kétségbevonhatatlan bizonyítékul szolgálnak arra, hogy az ősök áldozatkészsége következtén szilárd alapokon álló s a hivek támogatásában ma sem szűkölködő tanodánk, jelentékeny előmozdítója a nemzeti művelődésnek, főleg a társadalom azon osztályára nézve, mely e segélyezés nélkül a tanulói pálya felsőbb és legfelsőbb fokára el nem juthatna.

Es itt jelezni kívánom, hogy kegyes alapítóink száma kettővel ez év folytán is szaporodott. Egyik: ifjúkorának magaslatán közelebből elhalálozott egykori szeretett tanítványunk, ifjabb Tollas Károly, miután szépre-nagyra törekvő életével nem mozdíthatta elő a nemzeti közművelődést: halála óráján róttá le ezen honfíú tartosását, vágakarátában vagyonának jobb részét részint a magy. tudományos akadémia, részint a helybéli tudomány egyetem, részint pedig tanodánk javára hagyván, leendő nemzedékek nagyra törekvésének serkentésére. Kora előtti örök álma legyen csendes; neve és emléke folyton élni fog a megújuló ifjú nemzedékek szívében. Második alapítónk: Lengyel Dániel, a losonczyi állami gymn. nyugalmazott igazgató tanára, szintén tanodánk egykori növendéke: ki édes atyjának, Lengyel Istvánnak, tanodánk egykori jeles tanárának emlékére 200 frt alapítványt tett olyképen, hogy a tőke kamatai évenként egy szegény sorsú s a mellett erkölcsös és szorgalmas bölcselmi osztályos tanulóak fölségelésére fordíttassanak. Nevezett hivataltársunk tiszt. neje pedig, Schieszl Józsefa, egy 288 drból álló ásványgyűjteménykével ajándékozta meg tanodánkat.

Úgy a fiú és tanítványi kegyelotnek, mint a közművelődés iránti buzgalomnak e kettős szép példája hasson emelőleg mindnyájunk szívére; a nemes adományozók pedig legyenek azon megnyugvással, hogy szívesen nyújtott letéteményüknek tanári karunk bú sáfora fog lenni. És végül:

Régi szokásunk szerint ez alkalommal szoktuk nyilvánosságra juttatni a néhai gr. Teleki Sámuel-féle jutalomra kitűzött pályázatok eredményét is, mint érettebb ifjaink önmunkásságának legszebb gyümölcsét.

Ez évben két jutalomra két (feladat) kérdés volt kitűzve. Mindkettőre érkezett be dolgozat, de csakis egy-egy. Egyik feladat volt: „Adassék elő, hogy a nem-nemesek érdekében mit tett a magy. törvényhozás az 1822-ik évtől 1848-ig.“

Az erre szabályszerűen beérkezett pályamű jellegje ez: „Szabadság és tulajdon.“

A másik kérdés volt: „Ismertessék, illetőleg jelöltessék ki a görög elegia fénykora, a jeles darabok tartalmi ismertetésével.“ Az e kérdésre benyújtott pályamunka jellegje: „Grais ingenium, grais dedit ore rotundo musa loqui.“

Mindkét pályamű köröztetés útján a tanári kar birálata alá bocsáttatván: a pályadíjra mindkettő érdemesnek nyilvánított, nem azért, hogy vetélytárs nélkül állottak, hanem, mert az ifjúi erőhöz mérten valóban érdemes dolgozatok.

A bírálatok alapján a kitűzöttjutalmak, egyenként 21 frt 31 kr, kiadatnak részünkről azon óhajással: vajha ifjaink közül többekben is fölébredt volna a nemes nagyravágyás, miután a pályázatok czélja nem az, hogy valaki nyerjen, hanem hogy mentől többen kísértsek meg erejüket, ha tán egyik sem fogná is homlokára tűzhetni a babért.

Az első, vagy művelődés történelmi dolgozat írójára, a csatolt jelíges levélke tanusítása szerint: Hajdú Ferencz, VII-ik gym. o.; a másodiké pedig: Veres Sándor, VIII. g. o. tanítványunk.

Az ifjúság éljenzésébe tanári karunké is belevegyül. A pályanyertesek bizonynyal érzik, hogy nincs édes-magasztosb érzélem, mint az erőfeszítés árán szerzett nemes czélhoz jutás érzelme.

Es most fölkérve jegyző-tanár afiát, hogy szokásunk szerint a két bölcselmi osztály félévi tanjegyeit és érdemsorozatát, továbbá összes jutalmazottaink s kapcsolatosan kegyes alapítóink névsorát felolvasni sziveskedjék: az 1879 - 80-ik tanévet megújuló hálaérzettel zárom be, — Isten áldását, és békéjét kérve édes hazánkra, királyunkra, városunkra, tanodánk előljáróságára, tanári karára és összes ifjúságára.

Reflexiók

a vallási radicalismus egy nyilatkozatára.

(Folytatás.)

Nem tehetem feladatommá, hogy a végéhez közelítő cikksorozat még hátra lévő szűk terén a keresztyén hitigazságok összefüggő rendszerét bár a legvázlatosabban előterjeszteni megkísértem, hogy valamely rövidbe foglalt dogmatica-féle írására indítsam tollamat; miután azonban Sámira a keresztyénség „csaknem minden dogmáját“ absurdnak nyilvánította, kénytelen vagyok, ha már a reflexiók írásába belé fogtam, rövid tárgyalás alá venni a keresztyénség néhány sarkalatos hitcikkét, rámutatva bizonyos nyomatókos okokra, melyek azokat nemcsak a vallásos kedély előtt teszik hecsessé, hanem a gondolkozó lélek előtt is igazolják.

E tisztán apologiai, hitvédelmi eljárásomat a keresztyén isten-fogalom felmutatásával kezdem el, a mint az az Istenről való képzetek és fogalmak történelmi fejlődésének folyamán létre jött; ezen kezdem annyival inkább, mert a fogalom, mint a keresztyénség egyik dogmája, emezek sorában nemcsak hogy az első helyet foglalja el, hanem ugyanezek fejlődésére és alakulására mindig döntő befolyást gyakorolt.

Az első embernek, a természet egyszerű, mesterkélten, tiszta lelkű gyermekének lelkiismerete — a Genesis mély bölcsességű előadása szerint — a legközvetlenebbül érezte Isten létét, halotta beszédét, értette akaratát. Az első ember Isten szemei előtt állott, előtte járt szüntelen. Öntudatának fejlődésével, erősödésével fejlett és erősödött Istenből való függésének érzete, öntudatával együtt fejlett és erősödött isten-tudata. Egyetlen, de jó és igaz nevelője, az édes anya-teremtés minden lépten-nyomon a teremő és gondviselő úrra és atyára irányozta figyelmét. Valódi paradicsomi állapot: közvetlen az édes anya keblén pihenni, közvetlen az édes atya vezetése alatt állani. Paradicsomi állapot, melyről nekünk, kik oly régóta elszakadtunk és oly messze eltávoztunk a jó édes anyától, és a kiket jobbadán csak a tudomány által megrostált képzeteknek és fogalmaknak nagy halmaza közvetíti a jó és hatalmas édes atyával, mai napság csak az által van némi kép-

zetünk, hogy amaz idylli életviszony néhány képtörredékét a szentkönyv lapjai számukra is fentartották, és hogy gyermekeink angyali arczán és angyali kedélyében felújulni látjuk olykor amaz eltűnt idyll egy-egy vonását. Ártatlanság állapota, melyben még nem lehetett szó sem bűnről, sem érdemről, nem állván az ember az önálló cselekvés terén. Boldog tudatlanság állapota, midőn még nem voltak tisztázott képzetek, megalakult fogalmak természetéről, Istenről, nem lévén azokra semmi szükség a természettel és az Istennel való közvetlen kapcsolatban.

De életszükségek, a természet szemlélete által fölébredett tudásvágy és benső cselekvési ösztön kiűzte az embert a gyermeki lét ama paradicsomából. Nem elégedett meg a világ pusztaság szemléletével, ezt meg is akarta ismereni, nem elégedett meg a természet gyámkodásával, hanem annak ura akart lenni, nem akart csak az édes atya vezérő szavára hallgatni, hanem saját tanácsán akart elindulni. Akart tehát jót is, az az olyant is, mire valódi hivatása volt, és a minek persequalása testi és értelmi erőit kifejtette, előbbre vitte, de akart olyant is, a mi szerencsétlenségének oka lön. Midőnt. i. az ember szembe szállott a physical és erkölcsi rosszakkal — melyeket Isten azért állított akadályul az ember törekvése elébe, hogy azok leküzdésében edzze meg erejét — saját, és pedig érzeki természet tanácsán járván, leküzdett attól, a mit Isten tanácsára hallgatva leküzdhetett volna: az erkölcsi rossz behízelgő, csábító, kísértő erejétől. Így született meg a bűn. Es itt, miután kitűzött céloktól, az istenfogalom történelmi fejlődése fejtegetésétől kissé úgy is eltértem, legyen szabad ezt tenni még egy alkalmyszerű megjegyzés végett, miután az egy fontos ker. hitcikket érint. Megjegyzésem azokra vonatkozik, kik bár annyit elismernek, hogy az első bűnbeesés bibliai képes leírása egy valóban lefolyt lelki processus érzékeltető előterjesztése, de azt megérteni nem tudják, s ezért megengedni nem akarják, hogy az első bűn létrejötte az első ember összes maradékai, tehát az egész emberiség erkölcsi romlását, az úgynevezett eredendő bűnt okozhatta volna. Pedig egy bűn — már minden bűn. Csak idő kell hozzá és a földre hullott magocska terebélyes cseresőt rengeteg erdő. Mit tanít a természettudomány legújabb álláspontján? Nemde azt, hogy elégséges volt az anorganicus elemekből valahogy (s pedig csak valahogy!) egy piczike kis sejtnak előállani, hogy létre jöjjen a szerves lények egész világa, a növény- és állatfajok roppant mennyisége. Bizony, csak egy kis szikra kell, s gyorsan lángba borúl a nagy épület, elhamvad az óriási város. Csak egy kis árnya kellett a véteknek, hogy a bűn, mint egy fékvesztett piszkos áradat, elborítsa az egész embert, el az emberiséget nemzedékről-nemzedékre. Mint Arany mondja:

„Olyan a bűn! nagyobb fiat szül magánál.“

De visszatérek cikkem tulajdonképi tárgyához. Miután az ember boldog tudatlanságának és ártatlanságának paradicsomából kiűzetett, munkához látott, mert érezte csakhamar tapasztalta is, hogy a munka kifejti testi és értelmi tehetségeit, sőt megrongált erkölcsi erőinek is hatalmas támogatást nyújt. És látta munkája szébbnél-szebb fényesnél-fényesebb eredményeit az ipar, művészet és tudomány hatalmas keze által létesített csinos városokat, kemény várerősségeket, a művészen épült templomokat, fenséges festményeket és szobrokat, a kényelem és fényűzés százféle czikkeit. Ez által mind távolabb esett az anya-teremtés kebelétől, és Istennel való közvetlen kapcsolatától; de azért függésének érzése valamely felsőbb hatalomtól, bár mind inkább homályosult, de egészen el nem nyészett kebléből. Kereste azért Istenét, és természetes volt, hogy azon tárgyakban és művekben vélte feltalálni, melyek

re kiterjedt és a melyeket eredményezett munkássága, és olyan alakban képzeite maga elébe, a mily alakkal bírtak munkája eredményei s a mily alakkal bírt maga a munkás: az ember. Így jött létre a természeti világ különböző részeit, különböző tüneményeit istenítő, megszemélyesítve, emberi alakban, emberi indolatokkal, szenvedélyekkel felruházva istenítő polytheismus, sokistenhit. Vidám, barátságos istenek és istennők népesítették be — legalább ama fenséges kedélyű és ragyogó képzelőmű népnél, a görögknél — a mezőket és tengereket; a zajló folyókat, a csöndes forrásokat, a néma ligeteket, a susogó nádasokat, a zúgó erdőket; a fényes légkört és a föld alatti sötét mélységeket. Résztvettek az emberek foglalkozásaiban, küzdelmeiben, harcaiban, most segítve, majd akadályozva őket; kalandokat szöttek az emberek fiaival és leányaival. Most komoly tanácskozássra, majd vidám enyelgésre, a nektár és ambrozia isteni ételének és italának élvezésére gyűltek össze a fényes Olympuson. Ragyogó, költői világ volt ez. De árnyai is voltak, nagy sötét árnyai. Az istenség részekre osztva, erőtlén lévén az élet és világ dolgainak intézésére: a vak és szörnyű fatum kezébe adatott az abszolút halalom. Ezenkívül az anyagi természet istenítése az anyag és érzékiség cultusát szülte: az istenek oltárain az érzékiség legkicsapongóbb cselekvényeivel áldoztak, minek következtében az erkölcsi élet rothadásnak indult. De fölhangzott, a hamis bálványok lerontására, az arab sivatagon, Kánaán kopár mészhegyein megedzett és kifejtett héber szellem Istentől ihletett szava: „Halljad Izrael: a mi Urunk Istenünk egy Isten!” (V. Móz. 6. 4.)

Baló Sándor.

(Folytatása következik.)

VIDEKI ÉLET.

A kolozskalotai egyházmegyéből.

Egyházmegyei. özv. árvai gyámintézetünk.

(Vége.)

Egyházkerületünkben a hány ház, annyi szokás, pl. a szil.-szolnoki, kolozs-kalotai, udvarhelyi egyházmegyékben s a marosiban is 1876-on innen a belépő úgy szintén más egyházba átmenő pap köteles első évi jövedelme $\frac{1}{2}$ részét az özv.-árvaik részére fizetni. A többi egyházmegyékben a hány, annyiféle eltérés. Megegyeznek mindnyájan annyiban, hogy bizonyos hányadot ($\frac{1}{6}$ $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{20}$ stb.) fizetnek s azonkívül, mint pl. a rikánbelői communitásban, évenként meghatározott, de koránt sem terhelő bizonyos illetéket. Sőt volt olyan divat is egy egyházmegyében, hogy a papok tettség szerint vettek vagy nem vettek részt az özv.-árvai gyámintézetben, ámbár úgy tudom 1876 óta itt is rendszabályilag köteleztettek a belépésre. Hogy a sokféle keblit intézkedés illetőleg rendszabályok közül melyik a leghelyesebb és gyakorlatibb: azt sem az 1866 sem 1876 zsinati illetőleg közgyűlési jegyzőkönyvekből eldönteni nem lehet, mert ezekben úgy szólva az általános törvény van röviden kimondva, de a keblileg gyakorolt rendszabályok sértetlenül hagyattak. Útbaigazító, tájékoztató füzet, mint a polgári biztosító intézeteknél, melyekben a biztosító intézet 3 fő szempontja: 1.) garancia, 2.) tagok járuléka, 3.) tagok járandósága, továbbá a biztosítási módozat vagy szervezet indoklása, előnyei, stb. ismertette lennének: még eddigelő kézen nem forgott. A mlgs. ig. tanács teendője most a különbö-

ző rendszabályok összehasonlítása után, egyöntetű rendszabály alkotása.

Kétségen kívül lehet és kell is ily egyöntetűséget teremteni, mert csakis ezáltal lehet az éveken át többfelől hallatszó panaszoknak, méltatlankodásoknak elejét venni. Hiszen ez, bár nem könnyű, de nem is igen nehéz munka, s minden érdeksértés nélkül, az összes papság előnyére, könnyebbségére, a legkisebb akadály nélkül, megvalósítható. Nem mondom én, hogy központi kezelés alá vonassék az összes egyházmegyék ilyenmő tőkije, mert ily munkát, szerintem, az enyém és tied, a több és kevesebb kérdés felmerülése miatt csaknem lehetetlen; de igenis az lehet, s a tapasztalatok során fölmerült, csaknem guyossá vált többféle abnormitás beszüntetése végett szükség is, hogy özv.-árvai gyámintézetünk újjászervezésével egész egyházkerületünket, kivétel, nélkül minden egyházmegyénket egyformán kötelező, a mostaninál practicusabb és méltányosabb, de mindenesetre egyöntetű szabályzat hozassék létre.

E tekintetben az ideit főit. egyházker. közgyűlés már meg is tette intézkedését „útasítván az ig. tanácsot a gyámintézet szabályok bekérésére s ezeknek egyöntetű alakban a jövő közgyűléshez benyújtására.” Ezen korszerű és bölcs intézkedés által, reméljük eleje fog vétetni azon, más felekezetek, sőt saját felekezetünk világi eleme előtt is, már illusoriussá vált inpracticus pénzügyi operationak, mely szerint egyházkerületünkbe belépő, sőt fugens, de egyik egyházból másba cserélő papjaink, koronkint a különböző egyházmegyék különböző módja szerint, mindannyiszor ki-kopaszassanak.

Ajánlatos lenne egyszersmind ezen, sőt sok más közönséges tudnivaló rendszabályokat, a tiszántúli superintendia példája szerint egy szakértő bizottság, akár egyén által összeszedetni és köz-használat végett kinyomatni, hogy az egyházkerületet, egyes egyházközségeket legközvetlenebbül érdeklő országos törvények, rendszabályok s egyéb statutumok gyűjteményével nem ismeretes papi egyén, (mert a pract. theológián ilyenek nem ismertettek) ismerje előre a tért és a kört, melyre lépni fog s legalább bírja a vezérfonalat, melynélfogva a gyakorlati élet annyifelé ágazó ösvényein biztosan és botorkálás nélkül haladhat.

Egyszersmind kívánatos volna, hogy az egyházmegyék esperessei, a polgári pályázati hirdetések normája szerint, a pályázatok kiírásánál, minden egyes alkalommal a pályázati hirdetésben írják elő a kötelezettségeket, melyeknek teljesítése föltétele alatt a megválasztott által az állomás elfoglalható. Így nem fordul elő sem a „kolozs-kalotai” sem a „marosi eset” s nem többféle kellemetlenségekkel járó késői kiábrándulás.

Végül általánosságban megjegyzem, hogy egyhm. özv.-árvai gyámintézetünk valamint a tanári és országos tanítói nyugdíj-intézetek ügye egyházkerületünkben mindenféle közérdeklődés tárgya, s bár egyházi és iskolai alsóbb és felsőbb kormányunk több irányban próbálta és próbálja az intézetek rendszerét tökéletesíteni: bizonyos egyöntetű megálapodást még maig nem látunk.

Miklósi József.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLEJE.

A „Prot. egyh. és iskolai Lap“ 30 számában a „Via dura“ feliratú cikksorozat végződik. Czikkiró szerint az ifjú theológus nehéz dilemmába jut a miatt, hogy az új-szövetségi iratok, jelesen az evangéliumok kérdése még nincs megoldva, s az egyház mégis amaz iratokon, mint kétségbevonhatatlan igazságokon folytatja tárgyilagos életét, az újabbkori theologia nézeteit úgyszólván figyelemre sem méltatva.

Még hátra lévő feladatunk az, hogy az új-szövetségi iratok értékével tisztába jöjünk. E cél elérése végett forduljunk a „tübíngai iskolához“, melynek lelke Baur Nándor. — Baur azon kevés theológusok egyike, ki azon kérdésekbe, melyeknek eldöntése egyedül az észrt illetve, soha sem vegyítette a hitérzelmet vagy a kedély vallásos sugalmait. Ki ma tudományosan képzett prot. theológus akar lenni, ismernie kell Baur epochalis műveit az új-szövetségi könyvekről. Baurnak halhatatlan érdeme, hogy Strausz leromboló kritikája ellenében a felépítőt emelte érvényre. Ő kielégítette mind a tudomány vizsgálódásait, mind a vallásos érzelem óhajtságait. A legszabadabb és legorthodoxabb theológus tanulhat tőle egyiránt kritizálni is, hinni is.

Ime, ez ama „via dura“ melyen napjainkban a prot. theológusnak végig kell haladni egy csomó kétely és belső tépelődés között. De a fáradság nem hiábavaló, a végeredmény nem kétségbeejtő.

De hol van az a prot. egyház, mely a kor kívánalmai szerint ama „Jézus vallásának“ szolgálatában áll, melyet Baur derített ki, s a melyet a mai theológus kiképeztetésénél fogva egyedül igaznak tart. Ha ma a theológus, ki folyton tanul, vizsgálódik, ki régen kinőtt azon fogalmakból, melyek okai voltak a protestánsok kételkedetire szakadásának, — a gyakorlati egyház szolgálatába lép, kénytelen magát eskü által kötelezni negyedfélszázados hitvallások szolgálatára; pedig világi hiveink műveltjei régtől vannak az ó-kor vagy a 16-ik évszázad vallási felfogásain. Ezen mindenestre változtatnunk kell. A mi feladatunk terjeszteni azon vallásos tudatot, hogy ideje már megválni a 16-ik századi felfogástól és oly prot. egyházat teremteni, mely sem Zwingli, sem Luther, hanem „Jézus vallását“ követi.

Az odáig vezető út „via dura“; sok kedvenz gondolattól meg kell válnunk, sok magánérdekről le kell mondanunk; de ha végig haladtunk e „via durán“, jutalmunk lesz: a „gloria magna“.

A „Protestáns Hetilap“ 29 és 30-ik számában Bierbrunner Gusztáv az „Átmeneti korszak“-ról elmélkedve, mindenekelett azon igazságnak ad kifejezést, hogy akár az egyes ember életét és a népek történelmét, akár a természet tüneményeinek láncolatát és az időnek folytonosságát tekintjük, bátran mondhatjuk, miszerint az összes lét minden mozzanata átmenet, fejlődés a tökéletesedés pályáján alsóbb fokról magasabbra.

A történelem kétségbevonhatatlanul bizonyítja, hogy megállapodás nincsen a szellemi világban; hogy minden universalis eszme megtermi a maga korszakát, és ha-

lad előre, míg legnagyobb megvalósítását elérte, azután új eszmék lépnek fel vele szemben, hanyatlani kezd, sirba száll, és csak a történelem által emelt sirkövén olvashatni, hogy egykor létezett.

A keresztyén eszme pályafutásán ezt tisztán szemlélhetni. A romba dőlő óriási római világalom helyén a keresztyénség a középkor folyamában szintoly hatalmas egyházi uralmat épített fel. Nagy Károly haláláig (814) még csak gyermekkorát éli, de 814—1096-ig erősödni kezd, és 1273-ig, főleg VII Gergely és III Ince pápák erélyesége folytán, hatalmának tetőpontját éri el. Eszméjének győzelme a középkor virágzási időszakát képezi. Ezen ponttól kezdve hanyatlásnak indul.

Az új-kor beálltával az emberi élet egészen megváltozik, új jellemet ölt magára. Ha e stadium kiindulási pontja Amerika felfedezése, akkor első döntő csatája: a reformatio. A protestáns eszmék politikai elismerést is akarnak maguk számára kivívni; a fejlődés tovább halad. Kitör a 30 éves háború.

A westfalai békétől kezdve (1648) a kath. népek szellemi és társadalmi élete más alakot nyer. Azon kötelékek, melyek az egyes államokat Rómához fűzték, lassanként feloldatnak. A pápaság és császárság mindinkább háttérbe szorítottatik. A prot. nézetek a kath. országokba átszivárognak. A vatikáni keresztyénség tekintélye süllyed.

Korunk jelszava: szabad állam és szabad egyház. De a mai kor ezen eszméi még nincsenek megvalósítva. Nekünk protestánsoknak feladatunk a jelen nemzedék lelki szükségait felismerni és kielégíteni. Mi protestánsok csak akkor fejezzük be pályafutásunkat, és csak akkor következik be a protestántizmus átmeneti korszakának vége, ha megvalósítjuk a népek életében Jézusnak ez intését: Istent lélekben és igazságban kell imádni.

IRODALOM.

A közoktatás kérdéséhez. Irta Garzó Imre. Szegeden Traub és társa könyvnyomdájában 1880. 8 o. 1—92.

„Az egyén eszme- és hatásköre folyton nő és emelkedik, tehetségei fokozódnak, eszközei gyarapodnak, értéke méltatása, befolyása hova tovább növéskszik, hivatása fontosabb: mégis az élet arról tanuskodik, hogy a kor szülottei önelhatározásaikban, közel és távol czéljaikban csak kivételesen járnak el mélyebb tárgyas meggondolással és igazi lelkiismeretességgel, s többnyire alacsony utógondolatok által vezéreltetnek, melyeket bevállani nem mernek hiábavalóságuk vagy rosszasságuk miatt, s a cselekvéshez ösztönt, a kitartáshoz erőt közvetlen hatás, pillanatnyi sikerreményétől kölcsönöznek, vagy hiú önös vágyak ingeréből meritenek.

És a midőn a tudomány minden tekintetben és minden irányban oda van fejlődve, hogy eléggé biztosan, eléggé tisztán és határozottan jelzi, sőt tények által érezteti nemcsak a fenyegető veszélyt, hanem az utat és eszközöket is, melyeknél fogva az elkerülendő: im szédelgés az egyetem-

jelenség, mely kiválóan bélyegzi korunkat, szédelgés egyeseknek magán és közcélú vágyaiban, törekvéseiben, szédelgés testületek, társaságok, nemzetek aspirációiban, állami és társadalmi alkotásaikban, nemzetközi igényeiben, törvényhozáskorukban, kormányzatukban.

És midőn a közjólét egyéni boldogság főtételei annyira nyilvánvalók: akkor im annyira nyomuráltak és boldogtalanok az emberek mind a magán, mind a közdolgokban.

És ez az állapot akkor és az alatt következett be, midőn teljes száz év forradalmainak eredményeképpen az értelmiség osztálya nyert és gyakorol tulnyomó befolyást a közéletre a sajtó, szónoklat és oktatás, a hivatalok és tisztviselők, a törvényhozás és kormányzás útján.

Nyomozván, hogy miben sarkallik ez az ellenmondásokkal teljes állapot, arra jövünk rá, hogy a mint fejlődik az ember egyéni benső világa a maga útján, mely világ fölött az egészen áttekinthet és uralkodhatik, s a mint fejlődik a külső társadalmi és természeti világ, szintén a maga útján, mely külső világnak az ember nemcsak hogy nem ura, sőt az iránt nagy részben tájékozva sincs és sok tekintetből önkénytelen eszköz, — a dolgoknak egyetemes természeti és az embernek tulajdon egyéni fejlődése a helyett, hogy összhangban történnek, egymástól hova tovább eltér. Eltér pedig a miatt, mert a cselekvő emberi ész a maga járásával a tőle nem függő események sodrában elhagyta a biztos természeti ösvényt, midőn túl teszi magát a lett dolgokon, szakít a tárgyi igazságokkal, gondolkodásának elvont saját törvényeit eredetieknek, veleszületetteknek, igazolásra nem szorultaknak tartván, e tekintetben a természettől függetlennek vallja magát s a maga megkisebbségének venné, ha teljes következtetések alkotása végett nem volna elég önmagából kiindulnia, hanem kényszerülve lenne a külső dolgok mivoltához és természetéhez folyamodni zsinórmértékért, a mely szerint tervezzen, és alapért, a melyre építsen. S minthogy ezt a hibát, mint közös vívmányt és közös szabadságot kiki a maga részére s a maga módja szerint gyakorolja: azért az emberek nem is érthetvén meg egymást, össze nem egyezhetnek és össze nem férhetnek.

És arra jövünk rá, hogy már magában az ember lényében, annak egyéni mivoltában sincs egység, onnan is hiányozván az összhang a gondolat, az akarat és a cselekvés között, a pillanathoz képest változván egyik is, másik is tárgyias következetesség és öntudatos elvi összefüggés nélkül.

Sz—i S.

(Folytatása következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1880. július 31-én.

— A tiszántúli superintendens nyári közgyűlése magáévá tette az egyetemes tanügyi bizottság szervezetének javaslatát s küldötteit meg is választotta; továbbá gymnasiumai számára felügyelő tanácsot szervezett, melynek tagjai az elnökön kívül 2 debreczeni, 4 vidéki tag, továbbá a gymnasiumok igazgatói közül 4 tanárképviselő, kiket

az egyházkerületi közgyűlés választ. Az elnök tiszteletdíja 500 frt, a tagok pedig utazási és napidíjakat nyernek, úgy hogy a tanács évi költsége 1360 frtot tesz. A tagok mindjárt meg is választattak, s az elnök Révész Bálint superintendens lett.

— Kolozsvár városa ez év őszén végre megnyitja régóta tervezett felső leányiskoláját, melyre az államtól 3500 frnyi évi segélyt nyert. Az intézet négy osztályból fog állani négy állandó s több bejáró tanerővel, de ez évben csak az első osztály fog megnyitni. Az intézet a Fröbel-egylet emeleti helyiségében rendeztetik be s előre láthatólag jótékony versenyt fog kelteni a gombamódra megszaporodott gouvernante iskolákkal szemben.

— Örömhír a magyar prot. egyháztörténelem köréből. Révész Imre tudósunk bejelentette a tiszántúli egyházkerület idei közgyűlésének, hogy magyar prot. egyházkerületünk történetének megírásához hozzákezdett. Vajha mentőelőbb be is végezné nagybecsűnek ígérkező munkáját.

— Új hitfelekezet Magyarországon. Az „új egyház követői“ című hitfelekezetnek, melyet Swedenborg Emánuel alapított, igen számos tagja van Angliában és Észak-Amerikában. E felekezet később tért nyert Németországban is, sőt már Budapesten is vannak hívei, s az új egyház tagjai Daniely György budai ügyvéd lakásán már isteni tiszteletet is tartottak. Az isteni tiszteletet kezdetben német nyelven tartják, de az új egyház fontosabb iratait később magyar nyelvre is le fogják fordítani, s gondoskodni fognak magyar prédikátorok kiképzéséről.

— Abafi Nemzeti könyvtárból megjelent s beküldött hozzánk az 52—57 füzet, Kármán J. műveiből a 7, 8, Csokonaiéból a 2, 3, 4, és Katona J. műveiből a 2 füzeteket foglalják maokban. Mindenik füzet ára 30 kr.

— Rautman Magyar Lexikonából megjelent az 58 és 59 füzet, az Egiptom szótól az Eleusis-ig terjedő czikkeket foglalván magukban. Mellékleteik az iránytűk és a budai királyi palota várkerti Bazárjának rajzai.

— Vettük a sárospataki ref. főiskola jelentését. Összeállították Mitrovics Gyula akadémiai és Buza János gymnasiumi igazgató. A terjedelmes és kimerítő jelentésből kiemeljük, hogy az akadémiában összesen 16 tanerő és pedig 12 rendes, 1 rendkívüli, 1 gymnasiumi, továbbá a főiskolai orvos és az állami tanítóképezde igazgatótanára működött, — tanszakok szerint: 4 a vallástudományi, 5 a bölcsészeti, 7 a jog- és államtudományi szakban, 2 megosztva idejét a két utóbbi szakban. Kilépett vagy állást cserélt a tanári, tiz év előtti személyzetből 3; új tagot nyert 5 egyénben. A tanórák száma volt az első félévben összesen 131; ebből 38 a vallástudományi, 18 a bölcsészeti, 75 a jog- és államtudományi szakban; a második félévben összesen 133, szaporodván 2-vel a bölcsészeti tanórák száma. Az akadémiának az első félévben összesen 168 hallgatója volt; ezek közül a theologiai tanpályán 121, 5-el több, mint a múlt évben; 47 joghallgató, 10-zel kevesebb, mint a múlt évben ugyanezen időben. A második félévben az összes létszám 164, melyből 122 a

hittani, 42 a jog- és államtudományi szakra esik. A főiskolai könyvtár 1878 június hava óta rendezés alatt áll. Eddigél 22,660 kötetben lévő munkáról vétetett tudomás. A főiskolai irodalmi kör 12 művet adott ki több, mint félszázezer példányban. A gymnasiumba 622 tanuló járt, köztük 542 helvét hitvallású. A jelentés végéhez Buza János gymnasiumi igazgató emlékbeszéde van csatolva dr. Soltész János felett.

— Amerikában jelenleg 82,231 vasárnapi iskolában 886,328 tanító 6.623,124 tanulót részesít ingyen oktatásban.

A FŐTISZT. PÜSPÖK ÚR A KÖVETKEZŐ KÖRÖZVÉYNEKET BOCSÁTOTTA KI:

Köröztetnek:

833—1880. Nagysajói káptalanunkban a szász-máti kántor-tanítói állomás, fizetése: négy kalongya búza, 66 erdélyi véka törökbúza, fapénz 5 frt, 1 hold rét, két hold szántó haszonélvezete; napszámok 9 frt értékben, stola mintegy 4 frt, egy lakszoba pitvarral, csűrrel, pajtával, veteményes kerttel felszerelt telek haszonélvezete.

Folyamodványok t. Vályi Elek dékán afiához Kentelkére (u. p. Somkerék) küldendők. Pályázati határnap augusztus vége.

828—1880. Orbai egyházmegyénkben a körösi kántori állomás, fizetése: egész kepezőtől egy kalongya (26 kérés) rozs, félkepezőtől fél kal. Begyül középszámitással 65—70 kalongya: oszporából 10 frt o. é. Minden igavonó marhával bíró egyháztag egy terü bikkfát vagy egy forintot o. é. Begyül 25 terü fa; három köből férőjú szántó haszonélvezete, minden gyalogszeres kéz egy napszámot, vagy fizet 20 krt. Összesen 16 napszám vagy anyi 20 kr. Temetésért 20 kr. Tisztességes lakás gazdasági épületekkel. Pályázónak orgonálni is kell tudnia, s ha tanítói oklevele van, eshetőleg községi tanítónak is megválasztatik.

Folyamodványok orbai esp. t. Magyarósi Ferenczhez Telekre (u. p. N.-Borosnyó) küldendők. Pályázati határnap aug. 15-dike.

849—1880. Kézdi egyházmegyénkben kézdi-mártonfalvi fitanítói állomás, fizetése: 300 frt évnegyedi részletekben előre fizetve; 3 öl kemény tűzifa, tisztességes lakás 200 négyyszög öl konyhakerttel.

Kötelessége a tanításon kívül az isteniszteletben is segíteni, ezért tudnia kell énekelni és orgonálni érteni kell még a falkola beállításához, kezeléséhez. A megválasztandó tartozik magát bekebelezettni az egyházmegyébe, tagja lenni a rikanbelöli öv. árvi gyámintézetnek.

Pályázati határnap augusztus 15-dike. Folyamodványok t. Szini János esp. afiához K.-Albisba (u. p. Al-Csernátón) küldendők.

Felhivás.

Az orsovai egyesült protestáns fiok-egyházat, mely ezelőtt 7 évvel alakult, s most temploma és iskolaháza felépíthetésére segélyért folyamodik, melegen ajánlom t. paptársaim figyelmébe. A begyüendő segélyösszeget sziveskedjenek a jövő évi egyházkerületi közgyűlésre beküldeni.

Kolozsvártt, 1880 jul. 15-én.

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Külföld rovatunkba csak gondosabban dolgozott, érdekesebb és különösen olvashatóan írt közleményeket vehetünk föl. Ez okon mellőztük a két utóbbi küldeményt.

„Többen“ cikkét az udvarhelyi esperes választásról és Solymosi I. ur szabálytalan pénzkezeléseiről, ez idő szerint félre tesszük, annyival is inkább, mivel egyfelől a közgyűlési rosszalás, másfelől a folyamatba indult hivatalos eljárás bővön elég válasz a „Szemle“ éretlen provocatiojára. Abból a „kitűnő“ epithetonból sok minden kitűnik, de még is legjobb, ha a közléssel elvárjuk a hivatalos eljárás végét.

HIRDETÉS.

PÁLYÁZAT TANÁRI ÁLLOMÁSRA.

A csurgói ev. ref. 3. oszt. gymnasiumban egy tanári állomás betöltendő lévén, kötelessége lesz a választandó tanárnak tanítani, mint a III-dik oszt. főnöke a latin nyelvet: a III. és IV-ik osztályban; a történelmet: a IV. V. VI-ik osztályban; a földrajzot: a IV-ik osztályban; a vallást: a III. és IV-ik osztályban.

Jövedelme lesz: évi 600 o. é. forint s szabad lakás, egy hold föld, felerészben szántó, felerészben rét, esetleg lakás és földek helyett: évi 100 frt. készpénz; készpénz fizetése 5 évenként 50 frttal javíttatik, míg az összeg 800 frtra emelkedik.

3 év alatt oklevelet szerezni köteles.

A tanári nyugdíj intézetnek kötelezett tagja.

Próba év 2.

A pályázati okmányok, u. m. érettségi s iskolai bizonyítvány, keresztelési anyakönyvi kivonat, előélet, szolgálati és erkölcsi igazolvány, egy egészségi állapotot tanúsító járási, illetőleg városi orvosi bizonyítvány alólírotthoz beküldendők, f. évi augusztus 7-ig.

Kelt Hedrahelyt: (u. p. Kadarkut) 1880 július 7-én.

Megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztési s kiadói szállás:

b.-farkasuteza 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden külde-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 fr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyujt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Egy Vitéz magyarnak. (L—t.) — Egyház és
színház. *Izdícal.* — Az áll. ig. tanács n. gyűléséből. r. t. — *Vidéki
élet:* A marosi egyházmegyéből. *Egy már nem ifjú marosi pap.* —
Egyházi lapszemléje. — Irodalom. — *Tárca:* Egyháztörténelmi
adatok. Közli: *Szilágyi Sándor.* — Különfélek.

EGY VITÉZ MAGYARNAK.

Kolozsvár 1880. aug. 5.

Baksay Sándor egészen neki búsulta magát ott a messze síkságon, a Bakér partján, a miért én ammondó valék e helyütt, hogy az egytetemes tanügyi bizottság nem jó dolgot cselekvék, a mikor a gymnasiumi német nyelvtanítás ügyében ismeretes javaslatát (egy szavazattöbbséggel) kivitézkedte. Keresi bennem a fehérvári pater Hornt, (a ki voltaképen szebeni), a vásárhelyi Rotschildot, (a ki nics), sőt nagyon tudakozza, hogy ugyan hol az isten csudájában tudtam én gondolkodásom „formai qualificatioját“ nyerni, hogy „tudván valamit németül, azzal*) igen nagyra vagyok“, s ilyen szörnyen megvezérczikkeztem azt a derék, tiszteletreméltó tanügyi bizottságot.

A legszebb a dologban az, hogy voltaképen maga Baksay is elösméri, hogy a mit a bizottság „javaslatba hozott“ — „csak patriota ábránd az egész“ — s mégis lefalángat, árva fejünket, a miért azt szerettük volna, hogy tanügyi bizottságunk ne ábrándok után szaladgáljon, hanem az élet számára szolgáló s való életünknek megfelelő formákat alkosson annak a gymnasiumi tanmenetnek meghatározására, a mely (engedelmevel) „formai qualificatiót“ lesz adandó tudós iskoláink növendékeinek — a „materialis qualificatiót“ (ha zokon nem venné) a szak-iskolák adván meg, ügyesen feldolgozandó ismereti adatokként, a nem tudós pályára készülőknek. Tudniillik, azt hittük, mind olyan olvasóknak irunk, a kik jól ismerik a tudós és a szak-iskolák közötti lényeges különbséget, s ezért

*) Vajon, ha már egymás magyarságát firtatjuk, nem így kelene-e irni: „igen nagyra vagyok vele“? Valamint, hogy az is megüté az én „német“ fületem, hogy Baksay a tanügyi bizottsággal „javaslatba hozatja“ bölcsességét. Ej, ej, hát már Baksay, a kiválóan magyaros író is, még ott a kúnok közt is, elnémetesedett? Bizonyosan azok a német leczkék ronták így meg, a melyeket Jókai olyan tréfás-igazán irt vala le. Nekem, a ki olyan nagyra vagyok német tudományommal, még csak megjárja, de a vitéz magyarnak jobban kellene magára ügyelnie. Vagy saját példájával akart bizonyítani...?

emlegettük csak röviden a nemi jegyet (= formai qualificatio), hogy ne kelljen mindannyiszor a terjedelmes meghatározással előhuzakodnunk, a mikor a gymnasium tulajdonképeni hivatását akartuk érinteni. De hagyjuk ezt a bogács-gyümölcsöt, a mely oly nagyon az attilája ujára akadt Baksaynak, hogy nem bir boldogulni vele, mint a Chamisso örege a czopfjával, s térjünk inkább a dologra.

Az az, még egy pillanatra meg kell állapotnunk, s őszinte sajnálatunkat kell kifejeznünk Baksay felett, hogy gondolkodása „formai qualificatioját“ nagyobb tökélyre nem vitte, hogy ne kellett volna — a helyes logica hidja rendelkezésére nem állván — olyan verembe botlania, a melyben az úlkövetkeztetések hinárja terem.

Kieszeli ugyanis, hogy egyházkerületünk költ évenként a gymnasiumi német nyelvtanításra 7000 frtot, a pap-képzésre 4500 frtot, s elkeseredve mutat rá e számokra, melyekből, szerinte, az következik, hogy már egészen elnémetesedtünk, s rajtunk már Hadur sem segít, mert, hát, hogy egész mindenestől Germania arany-bornya előtt tánczolunk, fizetvén a nem istentől való Sprachlehreknek 7000 frtot, a kegyes theologiae professoroknak pedig csakis 4500-at.

Minden alkudozás nélkül elfogadva Baksay számait, csak épen arra kívánjuk figyelmeztetni, hogy az a szerinte való 7000 frt arú Sprachlehrer tanított 1353 s a 4500 frt arú theologus 54 növendéket.*) A számok igen pompás bizonyítékok, de csak ha hiven használjuk valamennyit, s nem dugjuk zsebre a felét, — mert ilyen következtetéssel abból is vádat faraghatunk Magyarország ellen, hogy miért költ többet csizma-talpra, mint a képző-művészetekre?

De hát ez a következtetési botlás (vagy egér-út?) csak másod-harmadrendű dolog, — a lényegbe vágó Baksay az a két állítása, hogy a gymnasium nemcsak a kiválóbb tehetségek számára való intézet, hanem a középe-seknek is helyet köteles adni, s másodsor, hogy nálunk a gymnasium a két klasszikus nyelven kívül nem taníthat még egy modernet is.

Az elsőre nézve igen tetszik magának Baksay a gúnyolodásban, hogy már most ki kell nevezni L—t atyafiút, már mint engem, főisztronga-mesternék, s nekem le-

*) Lásd az 1880 évi ggyűlési jk. 35 lapján.

gyen aztán a tisztem az egész ország gyerekei közül kiválogatni a tehetségeket, hogy lehessen tudni, kiket kell a gymnasium isztrongájába terelni. Biz' ez sok volna egy magyarnak, s legkivált egy ilyen korcs-magyarnak, mint rossz magam, de, úgy látszik, az összes mivelt világ még is csak megbirkozik ezzel a nagy munkával is, s újabb időben ez a mi elsatnyúlt országunk is kezdi praktizálni, mind nagyobb számban állítván föl a szakiskolákkal megtöltött népiskolákat, a polgári-, iparos- és reál-iskolákat, a különböző képezdéket, a házi ipari tanműhelyeket, a műtanodákat, kereskedelmi alsóbb és felsőbb tanintézeteket, a katonai nevelőket, a gazdasági akadémiákat, vinceszellér-képzőket, műfaragó, szövő s más műszaki intézeteket, s remélhető, hogy hova-tovább mind szaporodni fognak ezek a nemtudós iskolák, melyekbe a száz- meg százezer természetes isztronga-mester: a szülők, tanítók terelik be tapasztalataikhoz és a gyerekek nyilatkozó hajlamaihoz képest azokat, a kik igen hasznos, életre való munkásai lesznek majd a cultur-államnak, de azért nem alkalmasak a tudós-pályára, s így czölönkjei lennének a gymnasiumnak, s ide kényszerítve az értelmetlenek által: átkai önmaguknak, terhei a társadalomnak.

Baksay tőlem kérde, ha foglalkoztam-e valaha gymnasiumi oktatással? Én meg tőle kérde: foglalkozott-e valaha az emberi társaság megfigyelésével, s ha igen: nem vette-e észre, hogy a mi fejletlen közállapotaink egyik legnagyobb átka, hogy csak ritka munkás van a neki való helyen? Egykor mind csupa gymnasiumunk lévén: mindnyájan azon fanyalogtunk végig, s akár arra való volt valaki, akár nem: az u. n. tudós pályára tolaodott valamennyi. Így nőtte ki magát az a „szellemi proletariatus, a mely e prokátor és táblabíró nemzet előítéleteihez képest megvetette mindazokat a technikus foglalkozásokat, a melyek a mivelt nemzeteket nagyokká, hatalmasakká, gazdagokká tenni segíték. Baksay is érzi ezt az anomáliát, mert siránkozva emlegeti, hogy „Németország keres föl minket, nem erőszakkal támadva népünket, hanem gőzhajón, vasúton, telegraphon, kereskedői, mérnökei, ügynökei, hivatalnokai által támadva társadalmunkat.“ Igaza van: az idegen s legközelebbi lévén: legkivált a német munka-erő elhódítja a munkatért előlünk. De ezen nem siránkozni, hanem segíteni kell, és a segítség nem az, hogy kényszerítsük, akár van tehetsége, akár nincs, minden gyerekünket továbbra is a tudós gymnasiumba, hanem az, hogy használtassuk velők, hajlamaikhoz és tehetségeikhez képest, a mindig sokasodó (és még sokasítandó) szakiskolákat, s ha a szülőknek nincs elég belátásuk: csakugyan állítsunk isztronga-mestereket, a kik szigorú lelkiismeretességgel csakis az arra valókat engedjék a gymnasiumba, a többit küldve olyan intézetekbe, a hol elég munka-erőt és ügyességet szerezhetnek az istenverte idegen s különösen a legisleginkább istenverte német visszaszorítására, — hogy ne kelljen Baksaynak többé siránkoznia az idegen munkások invazioja fölött. A tiszteletes úr, ott a szentmiklósi partikulában, mindjárt meg is kezdhethé ezt az isztronga-mesteri tisztet, s magam is

ajánlkozom, hogy mint a ki foglalkoztam gymnasiumi oktatással, egy kissé a paedagógiával, meg psychológiával is, nó meg, a kinek magamnak is van féltuczatra menő gyermekem, szintén megteszem a magamét, hogy a tudós iskolába, a „formai qualificatiot“ közlő intézetbe csak is az arra valókat juthassanak, a többiek pedig térjenek azokra az útakra, a melyeken a cultura ezer ágú miveleteit tanulhatják el s alakíthatják át e nemzetet a maga emberiségéből megélővé, hogy ne szoruljon németre, anglusra, csehre, morvára, francziára és görögre, ha egy öltözöt ruhát akar magára szabatni, ha házat vagy vasutat építet, ha hirverőt húzat országán keresztül, ha kereskedik, mulat, élvez, — mint tette azokban „a régi jó időkben,“ a melyeket Baksay maig sirat, a midőn egyebet sem tudunk (mind csupa gymnasiumaink mellett), mint opponálni, pörölni és, mint Széchenyi mondá, saját zsirunkba belefúlni. A Bethlen-főtanoda értesítőjének 1—17 lapjait is jó olvasni, mint Baksay ajánlja, de még jobb megérteni Széchenyi törekvését, melylyel a mi táblabíró nemzetünket cultur-néppé alakította át, — a mi semmi egyebet nem tesz, mint, hogy a tudós iskolába csak is a formai qualificatióra alkalmas növendékek valóak, a többiek pedig qualificaltassanak azokra a szakmunkákra, a melyek által a gazdaság, ipar, kereskedelem, honvédelem s az ezer ágú technika útján a nemzetek nagyokká, hatalmasakká válnak.

És, ha ma még ennek belátására nem elég erős a nagy sokaság: úgy kell berendezni a gymnasium tantervét, hogy a közepes tehetség meg se bírja, hanem, akár akar, akár nem, kényszerítve legyen más nevelőben keresni szerencsáját.

Ennyit az első pontra. A másodikat jövőre kell halasztanom, mert kifogytam a helyből. Tehát a viszontlátásig!

L—t.

EGYHÁZ ÉS SZINHÁZ.

Csak egy pár század! és minő változás. Ez a két világi ellenség kibékülve borúl egymás nyakába, s az egyik gyerekei közül többen szellemi termékeikkel ajándékozták meg a szinpadot. Ott van, hogy többet ne említsünk, Csáky Gergely, Szász Károly két koszorús irónk, mindkettő szentelt pap, mindkettő neve diadal-babérral van körülírva Thalia templomában. Volt idő, midőn az egyház hadat indított a szinházaknak, s keserű gyűlölettel igyekezett azt romba dönteni. Shakspeare, a halhatatlan költő mivelt nemzetünk elől a véres lobogót. A puritán lelkületű angolok a szinház tanyáját látták a szinházakban, s lelkök teljes meggyőződésével a legnagyobb kegyetlenségeket követték el, midőn egyedüli szülő oka a túlzásba vitt rajongás lehetett. A szinház lesz éredekten azon korból néhány jellemző vonást felismerlitenünk.

Bár a puritanismus a legtisztább forrásból vette eredetét, hatalomra kerülve, uralkodása a rémuralomhoz hasonlítható. Mozgalom idején az okosabb rész óvatossá

szempontból rendszerint a nagy többség pártjára áll, mert itt bátorságban érezheti magát. Így történhetett csak, hogy 1647-ben Angliában mindkét ház csaknem egyhangúlag szentesítette ama törvényt, mely a színházak bezárását rendelte el, meghagyván a hatóságoknak szigorúan, hogy ha valahol titokban valami szindarab adatnék elő, a színészeket csipjék el, s nyilvánosan, a közpiaczon ostorozzák meg; az ártatlan nézőkre pedig busás pénzbírság rovatott. Több helyen a fölingerült tömeg a színházakat lerombolta, s a színészek csakis éltök veszélyeztetésével menekülhettek meg. Az 1647-iki törvény szentesítése után tizennégy éven keresztül a színházak szüneteltek Angliában, holott már az előtt is tiz évvel folytonos üldöztetés között kóborolhattak a szegény színészek. Harmincz egész esztendeig küzdött a puritánizmus a színművészet ellen. A színészet a halálos bűnök közé soroztatott, s a színészeket a rajongó puritánok úgy óvakodtak, mint a bélpoklosoktól.

Már 1579-ben hatalmasan kikelt a költők, színészek, tánczosok ellen Gosson István, s művében őket a közügy pusztító férgei gyanánt jellemezte, fölhíván minden jó lelket, hogy e sátán fajzatai ellen minden erővel, különösen pedig a szent ige fegyvereivel rendülhetetlenül mindhalálig küzdjenek, míg csak gyökerestől ki nem irtatnak. Ez a Gosson pedig ifjabb korában [maga is irt költeményeket, sőt még a szinpadon is föllépett, de a mint említi, e dőreségeit keservesen megbánta, s Isten bünbocsátó irgalmát naponként könyörgi. Majd 1593-ban egy Reynolds nevű tudor vette föl a keztyűt, s átkot szórt a színészekre, kik még azt a bünt is elkövetik, hogy ifjú legényeket női ruhába bujtatva léptetnek föl. Ez által aztán neki tulajdonítható, hogy ez a szokás kiküszöbölhetvén, a színésznők föllépését eszközölte. De ezek még nagyon is szelidek voltak Prynne-hez képest, ki 1633-ban ezer lapra terjedő művet bocsátott ki, ily czim alatt: „A színészet korbácsa.“ Élesen, kíméletlenül csipked, s gúnyját még a királynő maga sem kerülte ki, mert szemére lohbantja, hogy minő nagy vétket követ el, megengedvén, hogy udvarában álarczos játékok rendeztessenek. E miatt aztán pellengére állították, mind a két fülét lemetszették, s élethossziglan tartó fogságra ítélték. A puritánok csak ezután kerekedtek felül, s puritán testvérökön ejtett eme méltatlan sérelmet fokozott dühvel torolták meg a kezök ügyébe kerülő, ártatlan színészeken, egyenesen az ördög czimboráinak nevezvén őket, kiket a föld színéről kiirtani nemcsak erény, de egyenesen keresztényi szent kötelesség.

Erzsébet uralkodásának tizennegyedik évében a puritán többség törvénynyé szentesítette, hogy minden színész, párbajvivő, tánczos és zenész, különbség nélkül, csavargó és gazember, akár férfi, akár nő legyen az. S ha valahol a hatóság ilyenek nyomára akad, kötelességévé tétetik e csavargó gazembereket megkorbácsolni, izzó vassal megbélyegezvé a kiállott büntetés után jobb fülöket, hogy, mint Kainra hajdan, úgy mindenki rájuk ösmerjen, s kerülje őket. Ha még ez sem használna, s e csavargók mutatkozni mernének, még azon esetben is börtönbe vettessenek, ha netalán a papság mentelmi jogával élvén, valami templomba

mennének. Onnan is ki kell őket hurcolni, s büntetésök kegyetlen halál legyen. A templom pedig aztán újra szenteltessék föl. De azért egyes szervezett társulatokat az udvar is pártolt; de mit ért ez a pártolás; a népség fellázadt s a színészeket korbáccsal űzte ki Londonból. Ekkor aztán a rendes társulatok, hatalmas főurak védnöksége mellett, a városon kívül építették a színházakat. A vándorszínészek seregestől ilyen menhelyekre vonultak. De az egyház átka ide is elkísérte őket. Wilcocks lelkész az 1577-ben kitört fekete halál alkalmával a vést a többek között a színészetre, a bűn emez iskolájára háritja, intve hiveit, hogy óvakodjanak a színházakba járnai, mert a színház a pazarlás, ostobaság és bűn emlékszóbra. A fekete halál idejére ez izgatások miatt a színházakat tehát bezárták. „Én akkor szeretem a rendőrséget, — így szólt tiaszteletreméltó, de rajongó lelkész, — ha nincs dolga, mert az ő télen-ségők a polgárok becsületességének, vallásosságának tanújele, — az iszonyatos járványok, a bűn, ha komolyan gondolóra vesszük a bűn oka pedig a színjáték, és így a járványt egyrésztben a színészeknek tulajdoníthatjuk.“ Nagyon valószínű, hogy a papságot a színészek üldözésére egyrészt az irigység indította, a mennyiben a színészek trombitálása nagyobb néptömeget csalt a színházba, mint a harangozás a szentegyházba az úr igéjének hallgatására. Stockwood nem is titkolta ezt el, midőn egyik egyházi beszédében ilyen keserűen fakad ki: „ott van ni! azok a rongyos színészek alig trombitálnak az utczahosszában, ezerszámra csődítik magokhoz a küzönséget, mi pedig harangoztatunk óraszámra, s alig téved be száz vénasszony.“ Még inkább elkeserítette a papságot az, hogy a színészek azon korban csak vasárnaponként játszottak, mi által nyiltan ellenszegültek az egyháznak, megtörvén annak rendszabályait. Stockwood a hetedik nap tiszteletben tartását követelvén, az irtózatosszentségtörés, ez „ördögi intézmény“ ellen hevesen kikelt, s még inkább bosszantotta az, hogy midőn egyházi beszédeit tartotta, a színészek épen a templom-ajtó előtt trombitáltak, kürtöltek, s a hallgatóság ki-felé tolakodott.

Izáhcal.

(Vége következik.)

AZ ÁLL. IG. TANÁCS N. ÜLÉSÉBŐL.

Kolozsvártt, 1880. aug. 1-én.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter elnök, br. Bánffy Dániel, Lészai Ferencz, Incze Mihály, Gyarmathy Miklós, Szász Béla, Szabó Ádám, Deák József, Bodor Antal, Balogh György.

Az elnöki úton ellátott ügyek helybenhagyatnak.

Az elnök előterjesztésére, a karai egyház templomára takarékpénztárban kezelt államsegély a tett munkák részleteinek arányában kiutaltatik.

A Biró-féle tartozás ügyében a Macskási-ág részéről a kiegyezési pontok beterjesztetvén, elfogadtatnak, a most befizetendő összeg pénztárra utaltatván; a Szabó-ág nyilatkozata beváratik, s ha megfelelő biztosíték nem bocsátatik

ig. tanácsunk rendelkezésére: a pörös eljárás tovább folytatottatik.

A pénztárnok, fölhívásra, benyújtván a központi kezelés alatti elhelyezhető pénzek kimutatását: az ügy véleményes előterjesztésére fölkéretnek: Lészai Ferencz, a titkár és pénztárnok.

A Baldácsi-alapítvány kezelő bizottsága a vagyon rendezése érdekében 30,000 frtnyi kölcsönt kívánván fölvenni: a beleegyezés a hitelmivelethez megadátk.

A kereskedelmi miniszter közbenjárására útba indulván az enyedi tanoda angol bankbeli pénzének fölvétele: a tanoda útasítottatik a kellő okmányok kiállítására, értesítettvén a költségek összegéről is (50 font).

A szilágy-csehi egyhk. részben kisorsolt kötvénye ügyében, hogy a készpénz összesen minő érték-papirt kíván vásároltatni, nyilatkozattételre szólítottatik.

A dézsaknai egyhk. ügyvédjét az ügyvédi kamaránál bevádolván, az egyhk. a tárgyaláson leendő képviselésére az ügyvéd útasítottatik.

Róth Pál gondnok, a Décsey L. alapítvány lehető kifizetésében eljárván, a kezéhez vett összegeket (1050 frt urb. papir és 350 frt 5 kr) beszolgáltatja; az esperes jelentéséről útasítottatik az alapítvány fekvőinek mibenálltáról.

A karai egyhk. kéregető könyvei (kiigazitva) áttételnek Kolozsmegye és Kolozsvár hatóságához az engedély megadása végett.

A vérvölgyi egyhk. iskolaháza befejezésére kért tizedkárpoztási kamatai (780 frt) kiutaltatnak.

A győrővásárhelyi iskola építésének befejezésére 500 frt kölcsön adatik, — az esperes pedig erélyesen rendre-útasítottatik ez ügy körül tanúsított szabálytalan eljárása miatt.

A dévai egyház és kasino között kötendő haszonbéri szerződés mindaddig nem hagyatik helybe, míg a pontok közé föl nem vétetik a jogviszony meghatározása arra az időre, a mikor a szerződés lejár.

A kutyfalvi egyhk. folyamodván az esperes határozata ellen — a tanítói díjlevél módosítását illetőleg — a szükséges fölvilágosító adatok fölrendeltettek.

A kultusminiszterhez fölterjesztés intéztetik, hogy Paczal községében állíttasson államilag segélyezett községi iskolát, — miután a vizsgáló-bizottság jelentéséből kitűnt, hogy egyházközségünk nem bírja iskoláját fentartani.

A tacsai egyhk. temploma és tornya kijavításának költségvetése helybenhagyatik, m. Fekete M. főgondnok úrnak köszönő-irat küldetik, ki a torony és gomb plékezését saját költségén végezteti.

A kodori egyhk. birtok-eladási szerződése megerősítettetik.

A n.-enyedi főtanoda három növendékének osztályoszszervezés iránti kérése kellő fölszerelés végett visszaküldetik.

A kölpényi egyhk. cserevásári szerződése módosítás végett visszaküldetik.

A fogarasi egyhk. algondnoki és gazdagondnoki út-

sítása helybenhagyatik, a gazdagondnok és pénztárnok fizetése javítása iránti kérés alapos indokolása a jövő évi költségvetés fölterjesztésekor adandó elő.

Az egyházközségi kölcsön-szerződések toldalékkal lévén arra az esetre ellátandók, ha a tartozás az adós örököseire száll át: a toldalék mintája megállapítottatik, s kinyomatva minden egyházközségnek megküldetik.

A csekefalvi unitarius tanulók felemelt tandíja ügyében önkényűleg hozott közigazgatási végzést a kultusminiszter föllebbezésünkre megsemmisítvén, az egyhk. értesítettetik, hogy az iskola főtartásához nem járuló idegen felekezetűek gyermekeitől szedhet magasabb tandíjt.

Az egerháti leány-egyház tagjai díjlevélileg napszám tételére kötelezvék a beszolgáló papnak, ki azonban gazdaságot nem folytatván, pénzben kívánja a napszámok megváltását. Az ig. tanács kimondja, hogy a hívek csak a díjlevélben megállapított szolgálmányra kényszeríthetők, ha ugyan az esperes ki nem eszközölheti, hogy igénybe nem vett szolgálmatukat jó szántukból pénzzel váltsák meg.

A főt. püspök úr eltávozván, Incze M. elnöklete alatt tárgyalás alá vétetik a sz.-kocsárdi 7 egyháztagnak felfolyamodása a püspök döntvénye ellen, melylyel Sükösd F. pap ellen nem találta a közkeresetet elrendelendőnek. A felfolyamodók útasítottatik, hogy igazságszolgáltatási ügyök illető forumát, a köztörvényszéket, keressék meg.

A főt. püspök úr, egy mellékesen felmerült eset következtében, fölkéretik, hogy a cam. beneficiumok hiteles kimutatását adja át az ig. tanács levéltár számára.

r. t.

VIDÉKI ÉLET.

A marosi egyházmegyéből.

Julius hó 1880.

Kivonat

Madaras János afiának 1879 utolsó feléről, helybenhagyott számadásából.

1. Pénztármaradék 1879 2-ik feléről	556 frt 17 kr.
2. Beveendő hátrálékok:	
a) Függető hátrálék	3 frt 15 kr.
b) Kamat hátráléka, Székesi 6 frttal	2576 frt 45 kr.
c) Részvények után esedékes kamathátrálék	52 frt 60 kr.
d) Hatod, 12-öd tartozások után	50 frt 66 ¹ / ₁₀ kr.
e) Üresületi jövedelem hátrálék	174 frt 46 kr.
f) Dispensatio díjhátrálék	8 frt 20 kr.
g) Békebelezési díjhátrálék	3 frt 15 kr.
h) Büntetési díj-hátrálék válópereseknél	57 frt — kr.
Összesen	2925 frt 67 ¹ / ₁₀ kr.
3. Tőkék:	
a) Kihelyezett 8% tőkék	11152 frt 70 kr.
b) Bétáblázás mellett újabb tőkésítés	350 frt — kr.
c) 5 évi törlesztésre kiadott (künn hagyott)	726 frt 58 kr.
d) Hatod, 12-öd tartozások, melyekről nincs kötlevel	236 frt 95 kr.

e) Új tőkésítés, nagyrészt 5 évi törlesztés mellett	747 frt 51 kr.
f) Takarékpénztári készlet a betéti könyv szerint	1432 frt 47 kr.
Összesen	14646 frt 21 kr.
Tevőleges állás	18128 frt 5 ¹ / ₁₀ kr.
Gróf Tholdalagi-alap:	
1 Pénztármaradék 1879 2-ik feléről	41 frt 46 kr.
2. Béveendő hátrálékok:	
a) Kamathátrálék 238 frt 25 kr tőke után	59 frt 87 kr.
b) Régi hátrálék néh. t. Sylvester úr utódainál	1 frt 30 kr.
Összesen	61 frt 17 kr.
3. Tőkék:	
a) Rendesen kamatozó 3 adósnál	238 frt 25 kr.
b) Takarékpénztárban még a múlt évben	43 frt 77 kr.
c) Új betétel	111 frt 39 kr.
Összesen	393 frt 41 kr.
4. Független adósság gr. Tholdalagi Viktor úrnál:	
a) Tőke 6 ⁰ / ₀	707 frt — kr.
b) Kamat kamatja 1872—1880	339 frt 36 kr.
Összesen	1046 frt 36 kr.
Tevőleges állás	1542 frt 40 kr.

A gyámintézet könyvének 135 és 136-ik lapjairól
M.-Panit jun 14-én 1880.

kiadta: Musnai Pál s. k.
intézeti jegyző.

A megelőző 1878 évi számadás hasonlítottételei voltak:

1. Pénztármaradék 1878-ról	723 frt 88 kr.
2. Béveendő hátrálékok:	
a) Kamatok tőkék után	2737 frt 46 kr.
b) Részvény hátrálék kamatai	206 frt 70 kr. 13 frt 34 kr.
c) Hatod, 12-öd tartozások hátrálék kamatai	538 frt 94 kr. 113 frt 32 kr.
d) Üresület időröli tartozás	673 frt 66 kr.
e) Dispensatio díj	10 frt 20 kr.
f) Békebelezési díj	9 frt 45 kr.
g) Büntetési díj váló-pereseknél	57 frt — kr.
Összesen	4360 frt 7 kr.
3. Tőke (1-ső és 2-od rendű)	12272 frt 55 kr.
Tevőleges állás	17356 frt 50 kr.

Egybevetve a két évi számadás zártételeit:

A hátrálékok összege év folytán apadt 1434 frt 3¹/₁₀ krral.

A kamatozó tőke szaporodott 2373 frt 66 krral.

A tevőleges állás növekedett 771 frt 55 krral.

Legkevesebb az apadás a kamathátrálékokban 161 frt kr és a 2576 frt 45 kr kamathátrálék 11152 frt 70 kr ¹/₀ tőke után még megdöbentőleg sok. Azonban a t-nztárnok úr azon jelentése, miszerint 24 adós van be-resitve s már kezdenek a perek lejáratokhoz közelíteni, valamint intézeti ügyvéd tek. Pálfi Mihály úr ismeretes ntossága s azon értesítése, miszerint hiszi a veszendők-

nek vélt tartozásokat is megmenthetni — reménylhetnünk engedi, hogy a következő évi számadás zártételei e tekintetben is megnyugtató eredményt fognak feltüntetni.

Mint hogy a múlt évben (Erd. Prot. Közl. 17 stb. 1879 sz.) alólirt szólaltam fel özvegy-árvai gyámintézetünk ügyében, — kötelezve érzem magamat, ugyanazon lap terén, hol a hiányokat feltüntettem, az évi előmenetelt is közzé tenni.

Egy már nem ifjú marosi pap.

EGYHÁZI LAP SZEMLE.

A „Prot. egyh. és iskolai Lap“ 31-ik száma Dobos Jánosnak „A konvent küszöbén“ című cikkének közlését kezdi meg. Cikkirő, mielőtt tulajdonképeni tárgyához fogna, előre bocsátja, hogy a zsinati előmunkálatok vajudásaiban közvetlenül részt nem vett; hogy sokszor nagy erejébe került a zsinatra vonatkozó mondani valót elhallgatni; de most szólania kell, mert a vén csontjaiban égető tűz nyugtot nem hagy.

A zsinati előmunkálatokban, mondja cikkirő, előttünk van mindaz, mit egy zsinat tenni hivatva van; az út meg van egyengetve a zsinat nagy kapujáig. A kidolgozott előmunkálatok indokolva kalauzolnak; azok, kik mindent a zsinattól várnak, alig várják, hogy a kapuk megnyiljanak, s azokon a magyar prot. egyház képviselője bevonuljon.

Mit tegyünk?

Van-e a conventi comissiók által elvégzett sisiphusi munkálatban egy jóra való kikezdés, melyet mindenik egyházkerület, kivált az 1872-iki konvent útasításai s vezérekedése nyomán, meg ne készített volna a maga kebelében?

Az annyi fáradságba került dolgozatota zsinat asztalára szándékozunk feltálatni. De: mi eredményre? Azal, hogy az öt egyházkerület, mely eddig szép egyetértésben élt egymás mellett, keressen és találjon egy forumot, mely előtt megkezdve az osztópert folytassa és kergethesse egészen a semmisítő székig, melynek zártétele az lesz, hogy a perköltség fölemésztvén mindent, az osztály rész mind az öt felé lesz: semmi. Eddig az öt testvérnek egy ellen volt panasza. Tartani lehet, hogy a zsinati osztozás után az öt testvér egymással fog veszekedni, és mind az öt egy ellenhez lesz kénytelen egymás ellen folyamodni. A zsinat az egyetértés helyett meghasonlást fog szülni.

A szomorú példa közel van szemünk előtt. Ötvenkét megye küzdött három évszázon át, mint ötvenkét testvér, a mindig támadó hatalom ellen, mely nem birt velők, és ime egy polgári zsinat nyakunkra hozta néhány év múlva mindazt, mi ellen három évszázon át tiltakozott az ötvenkét testvér. Keserű bánat — isszuk a keserű levét. Vestigia terrent. Az egyetértést maga a zsinat teszi illusoriussá.

Azt hinné az ember, hogy a zsinat édes gyermeke a ker. egyháznak. Igaz, hogy ennek tején és vérén nőtt fel, de valósággal a keleti despotismus lopta alá, elkezdte szivni Niceában, azután szivta Tridentumban, Dördrechtben. Legközelebb nyalta száját Rómában, hol nem adott egyebet ártatlan víznél, mely a cath. egyház lámpájába öntve, se-

hogy se akar gyúladni. Zsinat kell hozzá, hogy a ker. egyházban ilyenek történjenek.

Czikkiró féltve őrzi a magyar ref. egyházban minden elemet, minden talpalatnyi tért, melyet benne a szabad képviselet rakott, és irtózik mindentől, mi az absolutismus árnyékába esik. A conventnek minden íze, porczikája a magyar ref. egyházból való, benne végezve, tetőzve van az egyházképviseleti egész rendszer az utolsó cserépig; a mi rajta túl van építve, az mind fillegoria.

A convent utolsó szálgyökere lemege a népképviselet termőföldébe és elnöke személyébe felszivárog a legapróbb leányegyház éltető nedve, mint a legnagyobb anyaegyházé is. Ha nyolcz, tiz zsinatot raknak hegyébe, akkor sem fog többet képviselni, akkor sem fog magasabban ülni, mint most.

Maga a zsinatolni akaró ref. egyház a convent által csináltatja meg a zsinatot. Ha tehát a conventben benne van a zsinatot megteremtő erő, miért kell idegen istenhez folyamodnia; ha a conventben benne van a zsinat minde- nestől, mire való ez a palingenesia?

A 7 §. értelmében a zsinatnak fentartott egyházi törvényhozási jogot czélszerűbben gyakorolhatja a convent. Ez minden törvényhozási kelléssel bir, semmi szüksége a zsinati, vagy épen egyházkerületi felülvizsgálatra. A convent állása, tekintélye, képviselési teljessége mindig elég garantái az általa hozandó törvényeknek, kanonoknak.

Van conventjeinknek olyan megbecsülhetlenségök, melylyel a zsinat nem bírhat soha, — ez az ök kereded függetlenségök. Idejök, alakjok, életök, szellemök, működésök egymásra borúlt, egymást hálaló, egymást védő. A zsinat a maga emberségéből lélekzetet sem vehet; léte, élete nem magától függő; egy gép, mely nem indul, nem jár, hacsak idegen erő fel nem húzza, mint a torony-órát. A kilenczvenegyedik zsinat órája áll mai napig, nincs elindítva, sem ütését nem halotta senki. A convent órája vigan, szabadon jár; tudjuk, hogy hányat ütött; ez az óra permanens, ha szükség kívánja jár ma, holnap vagy mához esztendőre; jár magától, mert induló ereje, rugója magában van. Nem úgy a szegény, mégis költséges zsinat.

Nekünk kifogástalan konventünk van, mégis erőnek erejével zsinatba megyünk. Felhúztuk, kifeszítettük a zsinati előmunkálatokat, mint megannyi vitorlát, fú a szél, visz minket, a jó Isten tudná, hová. Sőt, a mi legsajátságosabb, conventünk van bivatva magát megsemmisíteni a zsinat kedvéért, maga alatt elégetni a bárkát, hová behordta mindenét, mit a nagy vízözönből meg tudott menteni.

Zsinat lesz hát, milyen auspiciumok között?

Lesz-e képes a zsinat annyi eredményt felmutatni, mint a mennyit a legközelebbi convent felmutatott, vagy nem járunk-e úgy vele, mint jártunk azzal a nagy homlokú, tüzes szájú felleggel, mely zápor helyett elverte mindenünket?!

A „Protestáns Hetilap“ 31-ik száma közli azon elnöki beszédet, melylyel főt. Révész Bálint püspök úr a tiszántúli ref. egyházkerület idei nyári közgyűlését, mely már lapunkban jelezve volt, megnyitotta. Sajnáljuk, hogy férszűke miatt nem közölhetjük a fontos elnöki beszédet.

IRODALOM.

A közoktatás kérdéséhez. Irta Garzó Imre. Szegeden Traub és társa könyvnyomdájában 1880. 8 o. 1—92 l.

(Folytatás.)

A tárgyiasságot képzelet által helyettesítő értelem túltengése ez a betegség, melynek ha tudatára nem ébrednek s melyből ha ideje-korán ki nem gyógyulnak az emberek, oly társadalmi katasztrófák fognak bekövetkezni, melyek a népvándorlásból fenmaradt romoknál annyival gyászosabb és borzasztóbb nyomokat hagynak magok után, a mennyivel nagyobb az előrehaladottság és az embernek emberhez való közelsége.

E sötét rajzot veti előnkbe szerző fentebbi művének elején, midőn nézeteit és javaslatait a közoktatás kérdésében kifejteni akarja.

A ki pedig hozzánk ekképen szól, az az élet és tapasztalat iskolájában sokképen forgott férfiú. Mérnök és philosphus egy személyben, több mint húsz éven át fő-gymnásiumi tanár és igazgató, de testi gyöngékedései miatt a tanítással már hat évvel ezelőtt felhagyott, s azóta mint H.-M.-Vásárhely városi törvényhatósági képviselő és iskola-széki elnök szolgálta a közügyet. A köz-tanácskozmányokban ez idő alatt, — valamint az előtt is kisebb mérvben — egyházi és polgári téren teljes ereje szerint egész lelkesedéssel vett részt, s éles megfigyelő és ítélő tehetségével, meggyőző előadási képességével, önzetlen és tiszta jellemével mindenütt tiszteletet érdemlő jelenség vala. El kellett ezt mondanom, hogy azok előtt, kik előtt szerző neve ismeretlen, tudva legyen, honnét meríti ő rajzához a vonásokat, s mennyi joga van a fölvetett tárgyhöz szólania.

Szerinte ama kórállapotnak, melyet „a napi sajtó fokozott és túlajtott olyanképen, mint a hogy a nap melege rothadásba és feloszlásba menesztí a sérült szervezetet, holott sajátlag éltet és nevel,“ — eredetét valamint ellenszerét az értelmiség képezetetésében és az oktatás rendszerében kell keresni.

Ilyen nyomozás célja a fentebbi műnek, mely három részre oszlik. Az első általános elveket és nézeteket jelez azon dolgok közül, melyek az oktatásnál szem előtt tartandók; a második megbírálja a jelen oktatás rendszerét; s a harmadik javaslatot ad egy czélszerű oktatási rendszerre nézve.

Mellőzve most az első részt, mely bölcséleti fejtegetéseket tartalmaz a természeti dolgok folyásáról (a való) és az emberi dolgok folyásáról (az igaz), az emberi tehetségekről, a nyelvről, írás, olvasás s több efféléről, térjünk át ismertetésünkben egyenesen a második részre.

Ebben a részben szerző elítéli a jelenkori oktatást s hibáztatja hivatalosan kitűzött célját szintűgy, mint tantárgyainak alkalmazását és azok kezelését, fejtegetéseiben az elemi oktatást és középiskoláit egyaránt felölelvén. Az oktatás főhibáját pedig abban találja, hogy az minden fokon mód nélkül külterjes és egyoldalú. Innét van annak sikertelensége.

„A jelen oktatási rendszer“, így szól egyebek közt

szerzőnk, „határozottan és célzatosan a könyvbeli emlézésre van alapítva, tehát a tehetségek fejlesztése tekintetéből is vajmi egyoldalú.

Kétséget nem szenved, hogy az emlézés, mint ilyen is, igen fontos, igen hasznos és szükséges kiegészítője a tanulásnak, nemcsak az emlékező tehetség fejlesztése és gyarapítása céljából, hanem azért is, mert ez által szerezt a növendék [szóbőséget, sajátit el szóalakat, mondat szerkezeteket, melyek becsesek mind (habár csak később megértendő) tartalmuknál fogva, mind pedig azon okból, miszerint előzetes nyelv gyakorlatul s a későbbi nyelvtanhoz anyag- és adatkészletül szolgálnak. De ezt a célt is megíúsítja egy részt az egyszerre tanulandó tárgyak sokfélesége és sokasága, mi miatt lehetetlen nemcsak a tartalom iránti tájékozottság, hanem a szólások, a szó- és mondatalakok megjegyzése, tudomásul vétele és megtartása is, másrészt magoknak a kézikönyveknek bámulatosa tökéletlen volta.

Ezek a kézi-könyvek többnyire fordítmányok vagy férczelmények s a viszonyítva jobbak és felsőbb célú nagyobb műveknek s az egyes tudományszakoknak oly kivonatai, a melyeknek szerzői előtt inkább a tudomány lebegett a maga teljességében, mintsem a megismerés törvénye, s a melyek azt a törekvést árulják el, aránylag kevés oldalon minél inkább kimeríteni a tantárgyat: holott az ilyen összevonás által elért rövidség a kezdő növendék munkáját, nem hogy könnyítené, de sőt inkább nagyon is nehezíti. Innen származik aztán a hibás, sokszor képtelen nyelvezet, a melyen e könyvek legnagyobb része írva van. A mondatoknak többszörös jelzők, túlságos bővítések, közbeszúrt mondatok által való megterhelése; a részesülő és szenvedő alakoknak idő előtti helytelen használata; a birtokviszonynak, melynél a magyarban a birtokos alanyeset alakjával fordul elő, — továbbá a vonatkozó névmásoknak erőltetett, mesterkéltn alkalmazása; szokatlan, sőt szabály-

talán és hiányos szófüzés azok a sajátságok, melyeknél fogva ezek a kézi-könyvek képesek összezavarni, tönkretenni a belőlök tanuló növendékeknek még természetes nyelvérzékét is, örökös hátrányára mind az eredeti magyarságnak, mind általában az ész fejlődésének.“

S miután a különböző osztályokban használatos kézikönyvekből idézeteket hoz fel azok nyelvezetének badarsága és helytelen volta bizonyítására, s elsorolja, hogy már az elemi iskolákban hányféle tantárggyal árasztják el a tanulót, így folytatja: „Ha ez a rendszer általában épült valamely alapelvre, akkor az nem látszik másnak, mint im ez: minél több tantárggyon küzdi magát keresztül, s minél bőségesebb tananyagot szűr át magán a tehetség, annál inkább tisztul, edződik, tökéletesedik, s ha sok elveszélődik is a felőlet tananyagból, még mindig elég marad az emlékezetben.

Valóban, ez idő szerint, az iskolai tanulás tisztán elmebeli gymnastika, melynél a tehetségek s általában az egyén mirevalósága nem igen gyarapodik, de nem is gyarapodhatik.

Sem elméleti érvekkel meg nem czáfolható, sem tapasztalati tények által soha meg nem hazudtolt igazság az, hogy még érzéki benyomások felfogására, számbavételére, tisztázására és az egyéni ismeretvilágba beillesztésére is idő kívántatik, mely idő közben újabb idegen természetű benyomások az elmének ama műveletét zavarják, sőt lehetlenné tehetik, s mely idő hiányát későbbi egészen hasonló módon teljesített isméllesek ki nem pótolhatják; annyival inkább áll ez pusztán elmebeli dolgoknak könyv után való felfogásánál. Hasonló igazság az, hogy egyidejűleg ható többféle benyomások felfogására, az elme előtt egyidejűleg feltüntetett többféle képzetek befogadására és megtartására az ember csak már bizonyos fokig jól rendezett és megszilárdult egyéni belső világgal képes. Sz—i S.

(Folytatása következik.)

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCHÁJA.

EGYHÁZTÖRTÉNELMI ADATOK.

Közli: Szilágyi Sándor.

I.

Illustrissime Princeps ac Domine Magnificentissime Domine et fautor noster clementissime.

Nagyságodnak hosszú életéért, birodalmának öregbüléséért, országunknak békességes megmaradásáért, minden ellenségein való győzedelméért, Isten előtt való gyakori és buzgó imádságinkat ajánljuk Nagyságodnak, mint Istentől mutatott kegyes és kegyelmes, rajtunk atyai indulattal könyörülő urunknak, nagy patronusunknak.

Keseredett sziveinknek áhétatosságából kérjük istenünket, hogy Nagyságodat lölki testi áldásával megáldja, hozzánk emberi segítségtől megfosztatott köröszteinekhez megmutatott, nagy jó tétémenéért: mivel Nagyságod nem csak elpusztult téplominknak épületekre nyújtotta bőséges adományát:

nem csak a csudálatos szép betűkkel kinyomtattott graduálékkal segítetté szükölködő és árvaságra jutott ecclesiáinkot: hanem az mi tanuló ifjainkat is, D. D. Georgius Tornit, ki immár az Nagy-Szombathi scholánkban mester, és Joannes Mikost, ki immár pápai schola mester. Nagyságod méltóztatta, elégedendő költséggel megtanéttatni, idegen országban az mi ecclesiáinknak előmentekre. Legyen Nagyságodnak ennyi jó tétémenye és alamisnálkodása, istennek előtte való áldozat. Az mi evangélica ecclesiáink csak nyögéssel szenvedik, az mit az hatalmas emberek rajtunk cselekösznek: de az reánk vigyázó istennek oltalma legyen velünk, minket az emberek ide nem oltalmaznak, inkább minden injuriával illetnek az evangelica religióért, melynek szabadsága meg nem tartatik. Lássá az úr Isten és itelje meg az embereket. Mi még is, ennyi bánatinkban, keserűséginkben, Nagyságodnak, hozzánk megmutatott irgalmasságával, meg-

örvendőztetvén, bizodalommal folyamodunk könyörgésünk által Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak atyai jó akaratjához, hogy ennek utánna is, ilyen nagy inségünkben, méltóztassék tehetsége szerint való segítséggel lenni, az mi tanuló ifjainknak, hogy ennél is jobban meg ne fogyatkozzanak az mi nyomorúlt ecclesiáink. Az irgalmas úr Isten, mint szemünk fényét, Nagyságodot, midenek ellen oltalmazza, életét hozszabátsa. Amen.

Nagyságodért, mint kegyes urunkért, nagy patronusunkért, istent imádnak az evangelica ecclesiák.

Kivül: Illustrissimo ac celsissimo Principi Domino Domjno Georgio Rákoci D. G. Transylvaniæ Principi, Partium Regni Hungariæ, Domino sicolorum comiti: ecclesiarum Dei per Hungariam et Transylvaniam sparsarum refugio unico, nutritio benignissimo etc. Domino nobis clementissimo.

5 die Julii

A pecsét körirata: Sig. Senioratus-Matius földensis.

KÜLÖNFÉLEK.

Kolozsvár, 1880. augusztus 7-én.

— **Főt. Nagy Péter** püspök úr pár hétre, üdülni, eltávozott városunkból, s ez idő alatt az ig. tanács elnöki teendőit Incze Mihály, a legidősebb ig. tanácsos, végzi.

— **Tarcsy Lajos** pápai veterán tanár 50 éves szolgálatának jubeliumát ez idén, nov. 4-én üli meg, s volt tanítványai, köztük Jókai Mór is, részt vesznek a szép ünnepélyen.

— **Katholikus hitre tért prot. pap.** A szentesi lutheranusok papja, Sárkány Pál, mint a „Prot. egyh. és isk. Lap“ írja, katholizált. Érdekes volna ismerni az igazi okot, mely alkalmat szolgáltatott arra, hogy az eddig ismeretlen név, nyomtatásban is megjelenjék.

— **Hugo Victor** a párizsi népnevelési egyesület idei díjkiosztási ünnepén, díszelnöki székéről, nagyobb beszédet tartott a népnevelésről, s ez alkalommal megemlékezett a (katholikus) egyházi iskolákról is. A tőle megszokott irányú érdekes beszédből adjuk a következő részleteket: „A jelen pillanatban elkeseredett, nagy csata foly két tanítás között: az egyházi és az egyetemes tanítás között. Ez nagy kérdéssé nőtte ki magát. Ezelőtt harmincz éve a törvényhozó testület szószerű kimondottam e kérdés fölött a véleményemet, s megoldási módot ajánlottam. E helyes és jó megoldást visszaütasították; látjuk ma, hogy mi volt e visszaütasításnak a következménye; az, hogy ismét előtérbe lépett. Ez alkalommal uraim, nem ezzel akarok foglalkozni. Megmaradok filosofiai nyugalmamban. Észrevehették, hogy e két perlekedő tanmódszer jellemzésére csak azon jelzőket akarom használni, melyet maguk is használnak egymással szemben: egyházi, egyetemes; én, a régi harcos, mellőztem azon népszerű kifejezéseket, melyeket a jelenleg folyó pole-

mia oly hatással használ. Ne vegyitsünk haragot a szavak közé; úgy is elég van magukban a tárgyakban; a jövő közeledik, a múlt elmarad, a küzdelem heves, az erőlködés sokszor túlságos. Mérsékeljük őket. A győzelem bizonyossága vele jár a harczt méltóságával; a győzelem annál bizonyosabb, minél nyugodtabb a harczt. Egyike vagyok azoknak a járólóknak, kik mindenütt ott vannak, hol tanácsokat kell osztani, vagy elfogadni, s kik meghatva állanak meg e szent dolgok előtt: gyermekség, ifjúság, remény, munka. Az ember szinte melegegettnék és nyugodtnak érzi magát, hogy ezek közül való, s életének alkonyán a messze láthatárra vetheti tekintetét, s ezt mondhatja az embereknek: „Minden jól megy. A helyes úton vagytok, a rossz hátatok megett, a jó előttetek. Folytassátok. Az örök akarat beteljesedik.“ Uraim, nagy századnak járunk a végére. E század buzgón s derekasan meghozta a gyümölcsseit annak a roppant forradalomnak, melyet még akkor is francia forradalomnak fognak nevezni, ha az emberiség forradalma leendett. A vén Európának vége; új Európa kezdődik. Az új Európa a béke, a munka, az egyetértés, az egymáshoz való jó akarat Európája lesz. Tanulni fog, tudni fog. Meg fogja érni azt a fenséges időt, mikor az ember tudni fogja, a mit akar, és akarni fogja, a mire képes. Csak a békéltetés szavát fogjuk hangoztatni. Rajta kortársaim, ne kelljen ezt nektek ismételnem. Senki se kimélje magát. Ismétlem, mindnyájunk igyekezete képezi a haladás teljét. Tegye meg mindenki a magáét tőle telhetőleg, s akkor a véghetetlen Lény meg lesz elégedve. Az eredmény fontosságát össze fogja mérni a szándék erélyes voltával. A legkisebbnek igyekezete is épen oly tiszteletreméltó, mint a legnagyobbé. Rajta, előre, ragyogjon szemetekben a hajnal pírja. Vonuljon el szemetek előtt a jog, a jó elhatározás, a szilárd akarat, a lelkiismeret látománya, mely nagy tanácsadó. Legyen meg bennetek, s ezzel végzem szavaimat — az a két dolog, mely legjobban kifejezi az embernek az igazsághoz vezető útját: a helyes ész és az egyenes szív.“

— **Vettük székelyudvarhelyi collegiumunk múlt évi értesítőjét.** A tanulói létszám tett 287-et, kik közül 35 a két bölcsészeti osztály, 131 a középtanoda, 121 pedig az elemi iskola növendéke volt. Subscribált 17, érettségi vizsgálatra állott 17, s valamennyi érettnék nyilvánított. — Ugyancsak székelyudvarhelyről beküldetett hozzánk az ottani kir. állami főreáliskola értesítője. A füzet két értekezést tartalmaz, egyik a Sinkovics Józsefé, czime: „Vizsgálódások Európa középkori intellectualis és társadalmi állapota felett“, a másik a dr. Solymosi Lajosé, A „Szejke“ forrásokról. A 8 osztály növendékeinek száma ez évben 129 volt, kik közül 116 haladó, 12 ismétlő vala, egy pedig vizsgálatlan maradt; érettségi vizsgálatra állt 6, s mind érettnék nyilvánított.

— **Baló Sándor t. munkatársunk** cikke folytatásáért kénytelenek voltunk lapunk következő számára halasztani.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztési s kiadói szállás:

b.-farkasúteza 16. sz hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldem-
ények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknél külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivata.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Egy Vitéz magyarnak. (L—t.) — Reflexiók a vallási radikalizmus egy nyilatkozatára. (Folytatás) Baló S. — Egyház és színház. Izáhcál — Egyházi lapok szemléje. — Felhívás a kolozsvári ev. ref. főtanoda iránt érdeklődőkhöz. — Különlék. — Hirdetések.

EGY VITÉZ MAGYARNAK.

Kolozsvártt, 1880. aug. 13-án.

Térek a második vitás kérdésre, ha csakugyan nem taníthat-e a magyar gymnasium a két klasszikus nyelven kívül még egy modernet is? A szentmiklósi vitéz magyar haragját természetesen még jobban kihívom evvel magam ellen, hogy olyan elsatnyúlt, kores-magyar tudok lenni, s pártját fogom valamelyik modern nyelvnek, plane a németnek, — nem pedig, mint ő, a papuának. De hát vigasztal az a körülmény, hogy ilyen magamforma bazaráló, Baksay szerint is, még sok akad ebben az elférgesedett országban, sőt abban a nagyon tiszteletre méltó tanügyi bizottságban is ott szégyenkezett, a nyolcz tisztavérű, tizenhárom próbás magyar mellett, hét emilyen bugyogós frater, a kikenél én csak annyiban vagyok bünösebb, hogy a „vonagló“ Baksay-oroszlanok szakállát megtépdestem rettenetes vezércikkemben. Felfohászokodom, tehát, Hermann a te diadalmas szellemedhez, mely „családi életünk velejébe napról-napra mélyebben eszi magát“, s téged kérlek meg, hogy segíts meg gyarlóságomban, hagyd állithassuk vissza közül akarattal az 1848 előtti gyönyörűsége viszonyokat: a bécsi cancelláriát, a ratio educationist, a censurát, királyi propositiókat, a sokáig levert küzdelmeket a muzeum, az akadémia, játékszin érdekében, Kossuth, Wesselényi börtönét, a „pesti sárt és port“, a magyarutczában rongyoskodó Kisfaludy szegényes irói körét, a Kurirt és Tudósításokat, a „Külföld magyarjait“, Ferenczy éhen halását, a német Pestet, vendég-marasztó útainkat, a mikor az ördög practicája szerint való ipar és kereskedés meg nem mételtyezte szűz földünket, sa tekintetes, nemes és vitézlő Karok és Rendek rezes kardokkal csörtették elé a közgyűléseken az argumentumokat! Ezek valának az áldott idők, ezeket kell visszaszerezni, s mai Budapestünket, közéletünket, irodalmunkat, művészetünket, tanügyi állapotunkat, közösgyűes kormányzatunkat

úgy elsöpörni, mint a gymnasiumról a német nyelv kötelezett tanítását! Le a culturállammal, éljen a rendi alkotmány! Le a német nyelvvel, éljen a papua!

De mégis, úgy tetszik nekem, hogy én jobban bizom ehhez az elkorcsosodott mai magyarhoz, mint Baksay Bendeguz, mert lám, ő napnál világosabban bizonyítja, hogy a magyar gyerek nem arra való, hogy a klasszikus nyelvek mellett még egy modernet is meg tudjon tanulni, sőt még azt is kiokoskodja, hogy a mathesis nem a mi fajunk számára termett tudomány. Ehhez képest a mi gymnasiumaink*) növendékeinek fele, harmada, német vagy zsidó fiú, „fejükben a latin nyelv schémáival lépnek be a német nyelv birtokába“, míg a mi mamlasz gyerekeink hátul kullognak grádusukban, s elvesztve önbizalmukat, butáknak maradnak; a hivatalokat, állomásokat elhorgolászszák orruk elől azok, kik „fejükben a latin nyelv schémáival lépnek be a német nyelv birtokába.“ Ehhez képest Maróthi meg Tolvaj, Kerekes meg Bolyai nem is a mi fajunkból való faj valának.

Igazán nem tudom, mióta butult el ennyire a magyar faj, — legalább az én tanuló koromban még meg tudtuk tanulni a két klasszikus nyelv formái mellett mind a tizenhárom declinatit (ha ugyan annyi van!) s osztályunknak legalább fele (akkor nem volt hová, de a másik fele ma már mehet a szakiskolákba) nem ijedt meg sem árnyékától, sem attól a néhány német vagy zsidó fiútól, a ki közénk szorult, s a kik nem hogy lenyomták volna „önbizalmunkat“, de inkább örülhettek, ha éltek. Ugyan honnan veszi Baksay a példáit? s hol látta azt a magyar (s plane kálvinista!) gymnasiumot, a melyben a német és zsidó fiúk regnálnak a magyarok fölött?

Hanem igaz, a mi időnkben még nem forgatták feje tetejére a gymnasiumi oktatást, s nem azon voltak, mint most, hogy a realiák ismeret-anyagaival teletömve kerüljünk ki a maturitás után. Akkor megelégedtek a formai qualificatioval, s örültek, ha megtanultunk tanulni. Most annyi reál-ismeretet adnak a 10—18 éves fiúk elé, mintha már a gymnasiumban mérnökökké akarnák nevelni, s mintha a Darwin elméletére való esküvés nélkül érettekké sem válhatnának. Sőt Baksay még ennél is tovább megy, s azt

*) Megjegyzendő, hogy most a mi kálvinista gymnasiumainkról van szó.

kérdi miért nem tanítunk a német helyett inkább papuát, vagy (a magyarnyelven és történeten kívül) vallástörténetet (a gymnasiumi növendéknek annyit, hogy a kápláni vizsgálatot jól megállhassa), vagy éppen theológiát (hogy a leendő papoknak ne kelljen külföldre vándorolniok!). És mindezt a gymnasiumban, — persze különös tekintettel a leendő papokra, azaz: skatulyázzuk bele a gymnasiumba a pap-nevelő egy részét is. Mellesleg legyen megjegyezve: mielőtt az ember a gymnasiumi oktatás kérdése fölött itél, igen czélszerű tisztába jönnie a gymnasium mivoltával, s legfőképp nem egészséges dolog, ha a gymnasiumot összezavarja a pap-nevelővel. Ezt a szabályt pedig meg lehet tanulni a logikából (= formai qualificatio!)

S jó, hogy a logikáig értünk. Az én elrugaszkodott észjárásom szerint a logika három formában nyilatkozik: az úrbeli lét logikája, e lét alapformáinak tudománya — ma thematicumok; a gondolkodás, megismerés alapformáinak tudománya — a tulajdonképeni logika és a beszéd alapformáinak tudománya a nyelvtudomány, repraesentálva az egyes nyelvek észszerű tanításában. A zürbéli lét alapformáinak tudománya, ugyan, Baksay szerint, nem a mi fajunk számára való, s az ő gymnasiumában talán helyet sem talál a szegény, de már mi elfajult magyarok a gymnasium által nyerendő formai qualificatio egyik lényeges eszközének tartjuk, — valamint a szoros értelemben vett logikát is, a fejlettebb korban, a midőn a gondolkodás és megismerés nem gépies, hanem tudalmas munkája az érésnek induló szellemnek. Ugyane sorba tartozik a harmadik logika: a nyelvtanítás, mint a mely éppen arra segíti a fejlődő elmét, hogy a benne működő és nyilatkozó alapformák: a kiterjedt lété, a gondolkodásé és a beszédé a tudalmatlan szendergés állapotából fölébredjenek, s tudalmas erőkké és így való tulajdonokká, műszerekké, fegyverekké váljanak, izmosodjanak.

Rangfokozatot nem igen tudnánk e három fajta logika között megállapítani, s mindnyáját egyenlőképp nélkülözhetetlennek tartjuk, annak a formai qualificationak megadásában, a melynek közlése éppen a gymnasium feladata, a gymnasiumé, mint a mely a szellemi erők harmonicus kifejlesztésének s önálló működésre segítésének nevelő-oktató intézete.

Ha már most a beszéd logikáját nézzük, mint a melyről köztünk éppen szó van, természetes, hogy a fő és az alap az anyanyelv tanítása. A klasszikus nyelvekkel sem volna semmi baj, mert ezeket Baksay is concedálja, — ha mindjárt a magyar gyerek nem hordozza is fejében „a latin nyelv schémáit.“ Ezeket tehát taníttatjuk mindketten, Baksay is, én is, — bár, az igazat megvallva, a nyelvet a maga valóságában élettelen alakzatnak tartván, s éppen ez élettelen voltától remélvén a formai qualificatio tekintetében a legnagyobb hatást: e két holt nyelv idomító, fejlesztő befolyását nem tartom elégnak akkor, a mikor arról van szó, hogy az anyanyelv alapformáinak tudalomra ébresztése valamely idegen nyelv alapformáinak segélyével történjék. De nekem úgy tetszik, hogy itt nem elágazniok, hanem összetalálkozniok kellene útainknak Baksayval, mert

minél gyöngébbeknek tartja ő a magyar agyvelőt, annál inkább kell azon lennie, hogy a legkiválóbban észfejtő munka: a nyelv, s éppen élő nyelv tanítása által kényszerítse erőkitejtésre e szerinte gyöngye közeget, a mi a mai didacticai felfogás szerint legsikeresebben éppen az összehasonlítás útján történhetik. Sőt maga az idegen nyelv tanítása sem lehet sikeres, ha az idegen nyelv tanítása módot nem nyújt ez összehasonlításra, s nagy kérdés, ha nem arányosan fokozódik-e ez összehasonlítás sikere, az összehasonlítandó objectumok számával, s ha nem alkalmasabbak-e az élő anyanyelvvél való összehasonlításra az élő, mintsem a holt nyelvek?

Nem kicsinylése ez a klasszikus nyelvek észfejtő hatásának, mert a mi hátrány halott voltukkal jár, feles mértékben kipótolják formákban való gazdagságukkal s annak a világnak csoda-tökélyével, a melybe bevezetnek; de czáfolata Baksay ama rosz viczczének, a melylyel — maga is érezvén, hogy valamely élő nyelv tanítását jó szerével még sem útasíthatja vissza — a papuát ajánlja, csak az Isten szerelméért ne a németet! Mert látni való, hogy a gymnasiumi nyelvtanítás czélja az ész formai qualificatioja lévén: a beszéd formákban gazdagabb nyelv jobban megfelel e czélnek, mint az anyanyelvnél nyelvfejlésileg tökéletlenebb. Maga a didacticai szempont is ajánlja tehát a német nyelvet, mely, lám, nem tudta megoldókölni Baksayban a magyar szellemet, — sőt talán nem árt vala a szellemnek, ha kissé több lecsiszolódik vala érdes exclusivitásából, minden idegennek, csak mivel idegen, elítéléséből s abból a türehetlenségéből, melylyel a más nézetűeket — éppen nem protestáns módon, — ledorongolni akarja.

De nem terjeszkedhetem egész elmélet előadásáig. Elég legyen ennyi kimutatásául annak, hogy mik voltak a gyarlóságomat megtévesztő okok, a melyeknél fogva Baksay szegény fejemet a comburatur-ra condemnálta. De most már, miután Baksay okokkal, nyomon haladó bizonyító eljárás útján meggyőződtem a felől, hogy elárultam a hazát, s csak azon az úton vezekelhetek, ha minden reggelre egy-egy németet fölstökömözök fel: ígérem, hogy mihielyt megfoghatok egyet, el is fogyasztom.

Addig hát várjunk.

L—t.

Reflexiok

a vallási radicalismus egy nyilatkozatára.

(Folytatás.)

Az Isten egy, az Isten szellem, az Isten szent: a felfogás magaslatára hatolt lassanként az a nép, mely kiváló tehetséggel volt megáldva, hivatva volt arra, hogy míg más nép az ipar, művészet, tudomány, államalakitás stb. terén mutatott fel kitünőt és maradandót, addig ő magasabb rendű vallásos életre, fejlettebb vallásos eszmékre emelkedjék. Be tudta látni ez a nép, hogy Isten csak akkor valóban az, ha egyedül, társak nélkül úr mennyen és a

földön; hogy valamint az embert nem parányi érejt és terjedelmű teste, hanem csakis a végtelenig terjedő, a meszsi múltra kiható, jövőbe tekintő szelleme teszi a földi teremtmények koronájává, akként a mindenségben az istent nem az anyagi természet bármily óriási testtömegei alkotják, hanem ezek fölött uralkodó, ezeket átható végetlen szellem; és hogy ez a szellemi Isten nem lehet a testi bűnös vágyak és szenvedélyek rabja, mint a pogány istenek, hanem az szellemiségénél fogva, — midőn mára parányi ember véges szelleme is vonzódást érez az erkölcsi jó iránt, — gyűlöljöje minden bűnnek és gonoszszágnak, pártfogója, előmozdítója az erkölcsi életnek, melynek ő teljes és tökéletes megvalósulása. De a héber nép ezen emelkedése, mint jelzém, nem egyszerre, hanem csak hosszú idő folytán történt. A régiebb időkben, Jehovája szentségén megtűrte a homályos foltokat is; (az egyptombeliek kifosztásának helyeslése Isten részéről. I. Móz. 2, 35. 36.) Istenét a legdurvább anthropomorphismus (Istennek emberi alakban képzelése) köntösébe öltözteté; sőt a Jehova mellett elismerte a más népek isteneit is, csak hogy amaz emezeknél hatalmasabbnak tartotta. Csak a későbbi idők emelkedettebb szellemű prófétáinak fölléptével tisztult meg a szentség és szellemiség fogalma, győzött le a Jehova minden más isteneket: vált közhitté Isten szoros és kizárólagos egysége.

Isten egysége az ő legtökéletesebb voltának természetes folyómánya; és mégis, ha csak Istent nem pantheisticce (pantheismus = a mindenség összesége az Isten) fogjuk fel, hanem theisticce, (mely szerint Istentől az anyagi világ meg van különböztetve) van valami korlátozó ebben a képzetben: az Isten egy. Az Isten egyetlen egy: ezen képzetrel az ember az istenséget mintha bizonyos helyhez kötné, mintegy localisálná. És valóban, a héber felfogás szerint a Jehova, bár a mindenségre kiterjed hatalmának ereje, itt a földön főleg a jeruzsálemi templomban, az ő „házában“, a föld felett pedig a legragyogóbb égben lakozik, fényes thrónusról osztván parancsait. És ne higgye senki, hogy az istenség ezen határozott helyhez szorítása, az universumról való régi felfogás eredménye; mert ha azon időben, mikor földünk a legnagyobb világtestnek, a mindenség központjának tartatott, és a csillagok csak az égboltra szegzett fénylő pontoknak; ha az universum ily kicsinyes felfogása idejében is tudott a képzelet egy fényes lakot alkotni a magasságban Isten számára: mennyivel inkább ne volna képesítve ilyet alkotni ma, midőn tudjuk, hogy földünk csak egy setét porszem az égrendszer fényes napjaihoz mérten, midőn megnyílt előttünk a mérhetetlen nagyságok és határtalan távolságok világa, bő anyagot szolgáltatva az alkotó phantasiának. Nem a világrendszer régi és új felfogása közötti különbség, hanem az istenség szoros, minden benső létbeli különbséget kizáró, elvont egységének képzelete az, a mi Isten helyhez kötöttségének nézetét szüli; hiszen a socinianusok felfogása az égrendszerrel ugyanaz volt, mint a helvét és német reformátusoké, még is az istenséget inkább helyhez kötve képelték,*) mint emezek, a mi tehát

*) Lásd Kovács Ödön „Vallásbölcészete“ II kötet. 117, 118 lap.

Isten szoros, abstract egységéről való felfogásuk eredménye gyanánt tekinthető.

A szoros egység képzetének félszeg következménye lőn még az is, hogy midőn a héber felfogás az istenséget helyhez kötötte, egyszersmind a világgal és az emberrel való állandó összeköttetéstől is elvonta, tehát mint a világon túlevőt, attól végetlen messzeségben állót tekintette, a kit a világgal és az okossággal bíró lényekkel csupán időnként kiadott törvényei, akaratát kifejező egyes parancsai tartanak kapcsolatban.

A végetlen távolságot, a mely ekként az örökkévaló szellem és a teremtmények közt támadott, a keresztyénség lőn hivatva megszüntetni. A keresztyénség ezen hivatásának meg is felelt, midőn amaz egység minden életnélküli abstract voltát felismervén, amaz igazságot hozta napfényre a kijelentés forrásaiból, a speculativ gondolat segítségével, hogy az egy isteni személy három, egymástól különböző, teljesen önálló személyes életnyilatkozatban jelentkezik, még pedig mindenikben a maga egész teljessége szerint. Isten ezen lényegi egysége és személyi háromsága által — midőn keresztyén tudalmunk úgy fogja fel őt, mint teremtő és gondviselő atyát, mint öröktől fogva az atya lényegéből származott fiút, ki testté lett bűnből való megváltásunk végett a Jézus Krisztusban, és mint szívünket szüntelen világosító, jóra vezérlő szentlelket, — betölti és áthatja az eget és a földet, saját végetlen szellemével közvetlen kapcsolatba hozza a véges szellemű embert és a véges anyagi világot, lesz valóban élő, és egészen közellevő Isten, a kiben élünk, mozgunk és vagyunk, a kiben van váltságunk, erőnk és megszenteltetésünk.

Úgy de, támad a kétely kérdése a háromegységes isten-fogalom ellen, s mindenekelőtt annak sarkpontja, a Krisztus istensége ellen: miként egyesülhetett Krisztus személyében a végetlen isteni szellem a véges emberi szellemmel, sőt épen az anyagi testtel?

Ha a kérdező világnézete monisticus, akár materialista, akár pantheista irányban*), akkor csodálkozom kételkedő kérdésén, hiszen szerinte a mindenség ugyanazon állományú egységes létet alkotván, a véges és végetlen, az anyag és szellem között valódi különbségnek helye sem lehet; szerinte ezen megkülönböztetések csupán közéleti szóbeszéd gyanánt tekinthetők, melyek ép úgy nem bírnak tudományos alappal, mint ama szólások: „a nap feljő, a nap lemegy.“

Ha pedig a kérdés felvetőjének álláspontja theisticus, tehát dualisticus, mint a keresztyénségé, akkor kérdésre egy kérdéssel felelek: lehetségesnek tartja-e, hogy az emberben, ebben a mikrokozmoszban, test és szellem egyesül? Ha ezt lehetségesnek kell tartania (miután ab esse ad posse valet consequentia), akkor azt is lehetségesnek kell hogy tartsa, hogy a végetlen szellem az emberrel egyesüljön, annyival inkább, mert Isten és ember közt ott van az összekötő medium: az ember véges szelleme, mely ép úgy egylényegű a végetlen szellemmel, mint egy vizcsöpp az

*) Lásd a különböző bölcészeti világnézetek distinctióját Kovács Ödön vallásbölcészete II-ik kötet 6, 7 lapjain.

Oceán mérhetetlen víztömegével.

Nem akarok kitérni azon kérdés elől sem, hogy az egy miként lehet három? Kétségen kívül az épen most felvetett kérdésben foglalt ellenvetés oly erős, hogy azt dialektikai úton megdönteni nem lehet. Mert ha az emberi és az isteni szellem egylényegű, akkor a gondolkodás kategóriái nem lehetnek mások Istenre nézve és az emberre nézve: valamint az ember előtt az egység nem többség és a többség nem egység, úgy az Isten előtt sem. Felhozhatni ugyan a háromegegyes keresztyén istenfogalom mellett, hogy itt nem anyagi osztásról van szó, melynél a rész nem lehet egyenlő az egészszel, hanem a szellem megosztásáról, melynél minden résznél a teljes egész nyilatkozhatik. Például az ember teljes lélekkel rá gondolhat egy és ugyanazon időben, két, három távollevő kedvesére, a nélkül, hogy ez szelleme egységének rovására történnék. Valakiben ugyanazon időpontban szeretet érzelme loboghat jó szülői, testvérei, gyermekei iránt és pedig külön-külön mindenik iránt egész lelkének oly teljes szeretete, mintha az csupán egyetlen egy egyénre lenne irányulva, de azért szerető lelke, bár ugyanazon perczen egész teljességében irányul többfelé, osztatlan egységnek marad.

Elismerem, hogy a fentebbi, s az ezekhez hasonló analogiák csak kevésbé képesek támogatni a háromegegyes istenfogalmat; ez azonban nem is a bizonyítani akaró analogiákra, hanem a közvetlen keresztyén tudatra támaszkodik. A keresztyén vallás, eleitől fogva, mint abszolút, tökéletes, tehát isteni jelentkezett a keresztyén tudalom előtt, a mint az az alapító beszédében és életében, és ama pünködsi lélek jótékony munkájában nyilatkozik, azért a keresztyén abszoltnak, isteninek tartja magát az alapítót, valamint ama jótékony munkás szellemet is, tehát az istenség egyik attributumát sem vonhatja meg tőlük.

A mondottakból eléggé kitűnik, a szentháromság hitcikkének roppant becse a keresztyén előtt, mert ezen hitcikk, midőn egyfelől az Isten lényegi egységének hangsúlyozása által a pogány sokistenhit nyomoruságos tévedéseit, másfelől a három személy elismerése által Isten világtól és embertől való rideg elkülönöttsége zsidós felfogásának hibáját egyaránt kikerüli, olyan fogalmat nyújt Istenről, mely mind Istennek a teremtményekkel való szoros kapcsolatát, mind önmagához való legbensőbb és legtitkosabb viszonyát, a mennyire ez csak előttünk megfogható lehet, a leghivebben kifejezi, tehát az istenfogalom fejlődése rendjén a bevégeztség fokát mutatja. A keresztyén istenfogalom ezen bevégeztségét tanúsítja az is, hogy az attól eltérni törekvő kísérletek nem hogy valamely haladást jeleznének, hanem ellenkezőleg visszafejlést a zsidóság vagy pogányság félszeg álláspontjára, a mint ezt az egyháztörténet számos régibb és újabb jelenségei bizonyítják.

Baló Sándor.

(Folytatása következik.)

EGYHÁZ ÉS SZINHÁZ.

(Vége.)

Az eddigi közleményből is kiderül, hogy daczára a puritán egyházfők s világi hatóságok által kifejtett szigorúságnak, a színészetet teljesen elfojtani nem sikerült, s ha a felizgatott köznépnél visszatetszést szült is, de a köznép s főuri osztály, a mennyire csak a körülmények engedték, még a büntetésekkel szembe szállva is, pártolta a színészetet, s egyes főurak nagy áldozattal járultak a színházak fentartásához. A mint azonban az üldözés mindegyre nagyobb mérvet öltött, s már a főurak hatalma is megtört, a színigazgatók egymásután vesztették el a színészeket. Az igazgatók valami üzletbe bocsátkoztak, az ifjabb színészek más pályára léptek. Könnyen kimagyarázható, hogy a puritán köztársasági kormányzat idején az angol színészek a királpártiakhoz és a katolikusokhoz szitottak, mert ezeknek egyháza a színészettel könnyebben megfér. Az ifjabb színészek tehát Károly trónkövetelő lobogója alá sorakoztak, egy Mohun nevű kitűnő színész kevés időre százados lett, majd a háború befejeztével Flandriába ment, hol ezredesi rangra vitte föl; Allen, az oxfordi herczeg ezredében, mint ezredes szolgált. Robinson színész a király oldala mellett harcolván, egy ostrom alkalmával esett el. Harrisson, cromwellista puritán generalis e szavakkal rohant fel: „átkozott, a ki az Úr ellen támad föl!”

Az öregebbek is kénytelenek voltak föl hagyni művészetökkel. Levin korcsmáros lett. Taylor, kit állítólag maga Shakspeare tanított volna be Hamlet szerepére, nyomorult szegényen halt meg, mint másoló irnok.

A százra meg százra menő színészek közül csak egy maradt köztársasági érzelmű, t. i. Swanston, ki a maga korában bámulatra méltóan játszotta Othellót. Mig társai királpártiakká lettek, ő ékszerészszé lett, s mint ilyen szigorú presbyterialis elveket vallott, a nélkül azonban, hogy színészeti szenvedélyéről a legkevésbé is lemondott volna. Egyháza szigorú elveivel a színészetet minden áron össze akarta egyeztetni. Egyes befolyásos egyéneket meg is nyert ügyének, de a nagy közönség főleg azért ellenszenvezett a színészettel, mert a színészek a király oldala mellett harcoltak.

A polgári háború befejeztetvén, s Károly ügye teljesen megbukván, a színészek úgy a hogy csak tengették magokat, ki-ki hajlamával egyező pályát választott. Találkozott azonban egy néhány, kik, mit sem törődve az egyház átkával, a parlament szigorú törvényeivel, szenvedélyöktől sarkaltatva, nem akarták odahagyni a színpadot. Egy társulattá vergődve össze, a lehetőleg titkon játszottak. Ez 1648-ban volt. Egyes urak támogatták őket titkon. A színházlátogatást a részegséggel azonos bűnnek kiáltotta ki kormány és egyház. Egy előadás alkalmával egyházi férfiak élén egy század katonaság tört be a színházul szolgáló magánterembe, s a színészeket, úgy a mint voltak, színpadi öltönyükben az utcákon keresztül, a néptömeg gúnyja, szitkozódása közben, kísérték az állami fogházba. Itt töltöttek néhány napot, s aktor ruháikat a törvény szolgálói

letépvén, csufosan kitaszítottak. A puritán egyház, a mint legalább szemére lobbantották, fizetett kémekeket tartott a színészek kipuhatólására. Több ízben katonaság tört be a magánházakba, s lefoglalta a színészek szinpadai öltönykészletét, mit azok leginkább sajnáltak, szívesebben kiültek volna inkább egy pár hetet. Holland herczeg özvegye, kit 1649 márcziusban fejeztek le, egyik leghatalmasabb védnökük volt. Halálítéletét hihetőleg azzal is indokolták, hogy a királypárti színészeket kegyelte.

Cromwell nem aunyira szigorú puritánismusból gyűlölte a színészetet, mint inkább azért, hogy politikai célzattól félt, — s ő kiméletlenül bánt el mindennel, a mi hatalmát megingathatta volna. Az angol színészet a köztársaság idejében élte legkinosabb napjait, s csakis akkor menekült meg a nehéz bilincsekől, mikor Monk a királyságot visszaállította. A hatás akkor ellenhatást szült. Egy pár év múlva a színészet fénykorát élte. Az egyház hiában kardoskodott ellene. Jónak látta letenni a fegyvert s kibékülni hatalmas ellenfelével.

De hát, kérdehetik olvasóink, nem volt-é némileg igazok azoknak a szigorú puritánoknak? Láttuk, hogy a színészek a vasárnapot rabolták el, s nem egyszer az egyház férfait, elveit gúnyolták ki.

Ha a színészet az erkölcsöket tiszteletben tartva működik, áldásos eredményét nem vonjuk kétségbe, de ha látjuk, hogy az a frivol francia iskola mily mérvben árasztja el a szinpadot kétértelmű kifejezéseivel, mint palástolja vagy terjeszti elő kedvező színben a bűnt, lehetetlen, hogy visszafafojtsuk a vallásos érület feljajdulását. S e feljajdulásra, fájdalom, korunkban több ízben méltó okunk lehet.

Izáhcál.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLÉJE.

A „Prot. egyh. és iskolai Lap“ 32-ik számában Dobos János bevégzi „A convent küszöbén“ című cikkét.

A tény, — mondja cikkirő, — hogy a zsinattartás viszketege, régi bőrbaja a ker. egyháznak, ráragadt a reformatiora is, és hogy ezt ma napig kívánja a magyar kálvinista egyház is. De azt kereken tagadja, hogy ezen országos kálvinista consortiumot egyházunk óhajtaná. Nem képzelte, hogy ezt a berlini réz-sisakot a magyar egyház fejébe nyomják. Csak a zsinattartási mozgalom megindulása óta nőtte ki magát egyházi organummá, hogy nyakát képezze a magyar kálvinista egyház trunkusának, melyen, mint folyosón, feljutni lehessen a fejbe vagy a zsinatba. Cikkirő bátran ki meri mondani még a zsinat előtt, egyházunk nevében, hogy nekünk nem kell. Van conventünk, melyből kitelik minden. Sőt még többet is ki mer mondani. Megfordulván egyházkerületében, a hivek között, hallott szabad nyilatkozatokat, melyek refraineje ez volt: „Van conventünk, nem kell zsinat“, bár mit beszéljenek is a jegyzőkönyvek és előmunkálati szabályzatok.

De hogy is jutottunk ennyire, hogy t. i. 1880-ban

csillagot rugatunk egyházunkkal a zsinat felé, pedig egyházunk lába még békőban? Magunk vagyunk okai. Minden nehezebb, komplicáltabb ügyet félretettünk; nem mertünk; vagy röstölködtünk illetékesek lenni, hanem intacte oda raktuk a zsinat asztalára, vagy zsinati tárgy czim alatt a convent gyomrát terheltük vele.

Addig kiáltoztuk a zsinatot, addig ijesztettünk vele, hogy ime itt termett nyakunkon; szomszédunk nem jön segítségünkre, egyedül az egyház segíthetne magán a convent fedezete alá vonulva. Ellenkező esetben drágán fizetjük nyalánkságunk árát. Megkivántuk a római egyház arany álmait, feledve, hogy nekünk ártatlan paradicsomi álmaink vannak.

Zsinatot! római zsinatot! hogy a magyar kálvinista egyház csalhatatlanságát decretálja.

Függelékül tekintsünk bele a zsinat tárczájába.

A zsinati képviselő 114 személyének napidija naponként 5 frt, egy év alatt 194,000 frt. Mennyi van domestikánkban, vagy a ládafiában?

Convent-tartásunk évenként kerület számra kerül 200, összesen ezer forintba.

Fizetéses hivatalnokok fogják ellepni egyházunk testét. Pénzügyminiszteri furfang kell, hogy kigázoljunk azon hinárból, melybe a zsinattartás kolompja után menve jutottunk. E kolompot a Tiszántúl kötötték a kálv. egyház nyakába, a convent kezeivel pedig rázzák.

Nem hagyhatta szó nélkül cikkirő az 1879 szept. 10-én tartott egyetemes conventnek 34 sz. a. a közoktatási szabályzatra vonatkozólag hozott azon végzését, miszerint, miután közoktatásunk rendezése sürgősen szükséges, az egyházkerületek hatalmazzák fel az egyet. conventet, hogy azon esetre, ha a zsinat legközelebb össze nem jöhetne, a conventi bizottságnak a köznevelés és közoktatás vezetésére vonatkozó betérjesztett és általánosságban elfogadott javaslata értelmében, állapítsa meg közoktatásunk szervezetét, és azt már az 1880 év őszével megnyíló tanévre léptesse életbe.

E javaslatnak életbe léptetése a convent által a legközelebbi tanév kezdetén egy jelentősű volna azzal, hogy a convent vállalja el az egész ügy odiumát, szavazza meg minden képtelenségét, mit ha megtenne, maga ellen kimondaná a tiszántuli itéletet, hogy t. i. a convent nem határoza t k e p e s.

Cikkirő véleménye szerint a javaslat rögtönzött alkalmazása: lehetetlen, mert az idő rövid, és mert a 38-ik t. cikkben van valami, mit mi sehogy sem nyelhetünk le.

Az egész különben igen jeles dolgozat kefelenyomata a még máig tapogatózó idegen tanrendszernek.

Nem kell félnünk, hogy az időből kifogyunk. Idő lesz száz év múlva is. Hiszen nincs erőnk, készletünk, konyhánk.

A Molnár Aladár-féle szabályzat, nekünk szegény embereknek méreg-drága. Várjuk be a zsinatot, legyen ővé ama javaslat alkalmazásának dicsősége.

A „Protestáns Hetilap“ 32-ik számában —s.—s. „A holt idényben“ feliratú cikkben a vallás- és közokta-

ügy kormányzásáról elmélkedik. Czikkiró szerint hazánk vallás- és közoktatásügye, ha nem is bölcseséggel, mit a rossz akarat sem foghat rá, de nem csekély ügyességgel van kormányozva. Vagy nem ügyesség-e a klérus igényeinek megóvása, kielégítése? Nem ügyesség-e, hogy a gyakori kormányváltások közepette a vallás- és közoktatási miniszter állása megdönthetlön. A miniszter nagy ügyességéről tanúskodik a vallás- és tanulmányi alap kérdésében közelebbről tett azon intézkedése is, hogy az említett alap ügyében egy 15 tagú gyám bizottságot nevezett ki éppen akkor, midőn a törvényhozás szünetel, irányadó embereink szétoszlottak, s a közélet gépezetének lázas tevékenysége egy kissé szünetelni látszik.

Úgyesen van elintézve, de nem jól. Az említett alap kezelésének ellenőrzése, alkotmányos fogalmak szerint, a törvényhozást illeti. Ezen alapok felett, melyek mintegy 40 millió tőkét képviselnek, természetesen jogi természetük szerint, a törvényhozás joga lesz jövőben dönteni.

Ezen alapok háromfélék voltak, u. m. vallási, tanulmányi és egyetemi. Mind a három ugyanazon jogi természetű vagyion. A királyi leirat ezt mondja róluk: „Magyarország apostoli királyai által a vallás és köznevelés gyarapítására s számos rendű szükségleteinek fedezésére alapítottak.“ És mégis a kath. papság kizárólagos tulajdonának tartotta mindig, s tartja ma is. Ez előtt 11 évvel szóba jövé, hogy az egyetemi alap kath. vagyion-e, vagy sem? Deák Ferencz indítványára államinak nyilvánított. Baj, hogy a más két alapról is nem intézkedhetett Deák bölcseséggel! Az országgyűlés azon elvből indulva ki, hogy a vallási és tanulmányi alapról mi a katolikusoké, legyen az övék, és a mi az államé, legyen az államé, szakértő bizottságot nevezett ki ez alapok megvizsgálására. A vizsgálat eredménye az, hogy tetemes részök állami eredetű. Most tehát e két jogi természetű részt el kellene különíteni, az államit a költségvetésbe felvenni, a katolikusokét pedig az arra jogosult képviselőnek átadni. És e helyett a miniszter kényelmesebbnek tartja a 15-ös gyám bizottság körszancza mögé húzódni. Alkotmányos miniszter tartozik respektálni a törvényhozást; a nélkül ily fontos ügyben, mint az alapítványoké, nem intézkedhetik. A magyar törvényhozás bizonyára alkalmazni fogja a felelősség elvét. A magyar állam tudja, és nem fogja feledni soha, hogy mit tett a protestantizmus a múltban, és mit tesz ma is, különösen a magyar ref. egyház magyar szellemével, iskoláival és közintézeteivel.

Az alapok elintézése „holt idényben“ jött létre, halva született! Vagy halottá lesz, azzá kell lennie, és halott marad a feltámadás reménye nélkül.

FELHÍVÁS

a kolozsvári ev. ref. főtanoda iránt érdeklődőkhöz.

A közelebbi tanév zárünnepélye alkalmával tanodánk igazgató tanára az ifjúság egészségi ügyével is beszámolva, ide vonatkozó előterjesztését ezzel végezte:

„És itt alkalmat veszek magamnak, hogy rámutassak tanodánk egyik, régen érzett nagy szükségére. Értem azt, hogy tanodánknek 400-at meghaladó népessége s együttlakási intézménye mellett: még mindig nincs egy, bár szerényen felszerelt helyisége, hol betegek gyors és kellő ápolásban részesülhetnének. Mert igaz ugyan, hogy a helybeli „Károlina-kórház“ mindig készséggel fölveszi odaszállított betegeinket; de ha tudjuk és meggondoljuk, hogy ott növendékeink egy és ugyanazon helyiségekbe kerülnek oly betegekkel is, kikkel való együttlétök erkölcsileg igen káros lehet: akkor, mondanunk sem kell, hogy a gyógykezelésnek e „szükségben kiegészítő“ módja az illetők részéről drága áron van megvásárolva. Ehhez járúl, sok egyéb mellett: betegek oly távolra szállítási nehézsége, főleg a hideg évszakban.“

„Ez alkalommal csak megérinteni kívántam e tárgyat, hogy kifejezhessem a fölötti óhajvásomat: vajha tanodánk, — miután a maga erején nem teheti, — főleg az érdekelt szülők segédkezése által oda jutna, hogy — a helybeli unitárius tanoda példájára — egy szerény kórházzal is elláthatná magát. A tanodának volna e célra alkalmas helyisége; az építkezés és felszerelésre is némi ereje; orvosa különben is van; tehát a szülőkre a teherből nem sok fogna hárulni, de annál több a megnyugvásból gyerekeik betegsége esetén vagy általában a ragályok alkalmával.“

„Egy tanodai kórház szüksége annyira érezve volt már a forradalom előtti időben, hogy tanodánk akkori igazgatójának, b. emlékü gr. Rhédai Ádám, föl is mérette volt a helyet a nevezett célra. Halálával az ügy elszunnyadt, — azonban, legyen szabad remélnünk, hogy meg nem halt. Az egy buzgó kebelben fogamzott üdvös szándék megvalósítása: kevesebb erejű százak egyesített akarata által könnyen megvalósítható. Szülőkhez hazatérő növendékeink leghatósabb szószólói lehetnek, s kell is hogy legyenek az ügynek, — mire ezennel föl is hívom mindenedeteket. A szeptemberi beiratások alkalmával, ha Isten élte, az önkéntes adakozások névsorát meg fogom nyitni.“

Előjáróságunk, midőn igazgató tanárunknak a jelzett ügyben tett kezdeményezését teljesen magáévá teszi: a t. szülők és érdeklődőkkel azzal a biztatással hívja fel segítségnyújtásra, hogy a célba vett kórház létesítésére maga részéről is meg fogja tenni a szükséges intézkedéseket.

Mindnyájan tudjuk, t. szülők! hogy tanodánkban mily nagybecsű „közös örökség“ szállt ránk az elődök áldozatkészségéből. Ez örökséget, az élvezés mellett, nemcsak hűven megőrizni, hanem öregbiteni is az utódok számára szent kötelességünk!

Minden befolyandó adományról nyilvánosan számolunk Kolozsvár, 1880 jul. 20.

A tanoda előjárósága.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1880. augusztus 14-én.

— A kolozsvár-vari felső leányiskola 4 osztály közül ez év szeptemberében a két első nyílik meg és kezd

három tanerővel: 1 rendes tanárral, 1 rendes és 1 segéd-anitónővel, kiknek fizetése 1000, 900 és 600 frt; a rendes tanitónő az intézetben fog lakni, a más két tanerő pedig 150, illetőleg 100 frt szálláspénzt kap; ezen kívül a rendes tanerők öt évenként alapfizetésök 10 százalékát adják fizetési pótlékként, mindaddig, míg fizetésök 1500 s illetőleg 1200-ra emelkedik. A férfi tanerőnek középtanodai vagy polgári iskolai, a nőknek pedig polgári iskolai tanképesítési okmányokkal kell birniok. Figyelmeztetjük az illetőket a kínálkozó jó alkalomra, s arra, hogy a pályázati felhívásokról a kolozsvári „Kelet“ vagy „Magyar Polgár“ aug. 5-diki számából merithetnek részletesebb értesülést. Fölhívásokkal különben Szász Béla, a felső leányiskola elügyelő bizottságának elnöke, is szívesen szolgál.

— **Szegedi egyházunk** derék papja, Varga Pál, értesítést tesz közzé a rombadőlt ecclesiáról. Az újjan építendő templom, parochia és iskolaház számára kellő telkek dományoztattak, az építkezési alap mai állása pedig a következő: a szegedi takarékpénztárban kezeltetik 4584 frt, tiszántúli egyházkerületnél van 4330, a békés-bánati egyházmegyénél 3996 frt, összesen 12,910 frt. E tőke kamatából s a további adományokból kell majd idővel az épületek költségeit fedezni. Vajha minél előbb hozzá lehetne az építéshez fogni!

— **A tiszakerületi** ev. superintendens Róth József unfelügyelő leányának engedélyt adott az érettségi vizsgálat megkezdésére.

— **Tanodai értesítés.** Alólírott igazgatóság tiszteletelvel értesíti az érdekelteket, miszerint a kolozsvári ev. ref. tanodában az 1880—81-ik tanévre a szokásos beiratások szept. hó 1-ső és következő 3 napjain fognak megtörténni. — Ugyancsak a jelzett napokon tartatnak meg a felvételi-, pót- és javító-vizsgálatok; — a tanév ünnepélyes megnyitása pedig szept. 5-kén, d. e. 11 órakor. Egyszerűn a helybeli kir. tudomány-egyetem érdekelt hallgatóinak szolgálgjon tudásúl, hogy a nevezett tanodában lakhatásért pályamodottak közül e javadalomban részesítették: Szilágyi József, Pap Lajos, Zajzon Béla, Bartsi József, Rosenthal Sigmund, Nagy Ferencz, Bóhm Endre, Kócsi Andor, Farnos Dezső, Farnos Árpád, Szarvadi József, Székely Benedek, Szócs Sándor, Deák Gábor, Kilyén Károly, Balogh Károly, Szász Sándor, Zsombori Endre, Csűrös Pál, Borsos Béni, Brassay Károly, Ujvári István, Borsai Sándor és Gönczi Endre; csakis azon esetben, ha a tanoda népessége engedélyt kért: Bakcsi Gergely, Csejdi Gábor, Kaiser Ottó, Simon Gábor és Székely Gyula. A fölvetettek magántanítóságuk érdekében szept. 1-ső napjára, alólírt igazgatóságnál jelentkezni ne késsenek. Kolozsvár, 1880. aug. 10. A kolozsvári ev. ref. főtanoda igazgatósága.

— **Zombori Gedő,** megyszói t. paptársunk a következő felhívást teszi közzé: „Az a kedvező fogadtatás, melyben már megjelent egyházi beszédeim paptársaim részéről találkoztak: bátorított föl, hogy dolgozataimat magam adjam ki. Megjelenendő egyházi beszédeim az ó- és újszövetség legérdekesebb helyeiből meritett homiliák, rövidiek,

s népszerűek, s a mindennapi életre és viszonyaira vannak alkalmazva, hogy a heidelbergi káté értelmezését, ép úgy, mint a biblia magyarázatát és az egyházi beszéd tartást egyaránt pótolhassák, helyettesíthessék. Szabad legyen hinnem, hogy egyházi beszédeim rég érzett szükségén fognak segíteni. Dolgozataim két füzetet tesznek (24—26 iv) egy egész évre való tartalommal. Egy-egy füzet ára 1—1 frt. Az ez év szeptember végén megjelenendő 1. füzetre az előfizetési összeget (1 o. é. frtot) szeptember 15-ikére kérem beküldeni; a második füzetet utánvétellel vagy bermentve 1881. január 1 én veendő a t. aláírók. Előfizetést mind a két kötetre elfogadok 2 frttal. Reményilem, hogy paptársaim szíves pártolása lehetővé teszi a II. füzet megjelenését is. Az aláírás kötelező erejű lesz. Az előfizetési pénzek a könyvüzlet szolid kezeléséről ismert Kókai Lajos könyvkerekedőnkhez (Budapest IV. Károly-utca) küldendők.“ Ajánljuk e vállalatot t. olvasóink figyelmébe.

— **Értesítés.** A n.-enyedi ev. ref. Bethlen-főtanodánál folyó évben tartandó papi szigorlat idejét a főtiszt. és mlts püspök úr, 908—1880. sz. a. leiratában, szeptember hó 4-dik és köv. napjaira méltóztatott kitűzni, miről az előállani szándékozók tudomásvétel és ahhoz alkalmazkodás végett értesítettnek. Nagy-Enyed, aug. 6 1880. A nagy-enyedi ev. ref. Bethlen-főtanoda igazgatósága.

— **Gróf Zichy Jenő,** a hazaforas törekvésű, derék magyar főúr, ki munka és nem a czim által akar kitűnni, nyomtatásban is közreadta a (dunántúli) Fejérmegye közgyűlésén elfogadott indítványát a Népmvelési egyesületek országosan leendő szervezése iránt, melyet a megye magáévá tévén a törvényhatóságoknak pártolás végett meg fog küldeni. A nemes gróf a b. e. Eötvös-féle szervezetben kívánja a népmvelési egyesületet föleleveníteni s azok által adni általános lendületet a köznevelés ügyének. Bizony ideje is volna!

— **Lávay Lajos,** a sárkeresztúri új pap, az egyház alaptőkéje javára nyomtatásban is közzétette beköszöntő beszédét, mely 2. Tim. IV 2. alapján sok közvetlenséggel fejtegeti az új és fiatal lelkipásztor törekvéseit, lelkiállapotát. A csinosan kiállított füzet Kókai Lajos könyvkereskedő bizománya, ára 20 kr.

— **Dr. Török József,** akadémiai r. tag s debreczeni főiskolánkon akadémiai tanár, Népszerű ember-élettanát, tanodák s művelt közönség használatára, csinos kiállításban, 94 fametszésű képpel — vettük. Alkalmilag ismertetni fogjuk ez érdekes könyvet, melynek bolti ára 2 frt, s mely ifj. Csáthi Károlynál kapható Debreczenben.

— **Gyöngyös és vidéke története** című munkára hirtet Ethei Sebők László előfizetést 2 frtjával. A munka mintegy 20 iven, több mint 100 Árpád-kori, vegyesházi és török okmányokkal, 1881 elején jelenik meg. Az előfizetési pénzek Gyöngyösre, szerzőhöz küldendők f. é. szept. 1-ig.

— **A pápai hivatal** június 21-dikéről kiadott decretuma, a többek között, ifj. Dumas Sándor „La question du divorce“ című s általunk is részletesen ismertett munkáját is az index librorum prohibitorum-ra tette.

HIRDETÉSEK.

1—1

PÁLYÁZAT.

Fogaras város, püspöki vizsgálat alatt lévő, ev. ref. egyházközségében megüresült elemi fi-tanítói állomásra pályázat nyittatik. Évi fizetés: 1) két szobából álló szállás az iskola épületében; 2) 360 forint készpénz fizetés, az egyházközség pénztárából előleges havi részletekben; 3) egy darab veteményeskert s a mezőn egy nyilacska föld, tanító társával közösen használva; 4) a sátoros ünnepeken való prédikálásért legátusi illetékben 5 frt és 25 kr.; 5) a piaczi vámfának egy negyedrésze, melyből első sorban osztálya tantérmét fűtteti, a fölösleget saját szükségletére használhatja fel, mely fölösleg az irt szükségletre, tapasztalat szerint, mindig elégséges volt; 6) temetések alkalmával éneklési díj 30 kr.; 7) tandíj felekezetünkön lévő növendékektől 1 frt, idege-nektől 2 forint egy tanévre. Kötelességei: 1) az iskolaszék által keze alá rendelt osztályoknak az erdélyrészi h. h. elemi népiskolák számára 1878-ban kiadott tanterv, útatisítás és rendszabályok értelmébeni vezetése; 2) a sátoros ünnepeken, tanító társával, a kitett díjazásért legátusi templomi szolgálat; 3) a temetéseken, ha meghívatik, a kitett díjért éneklési segédkezés; 4) szükség esetében templomi szolgálat. Az illető egy évi próba időre választatik, melynek sikeres kiállása után állandósittatik. Csak okleveles tanítók pályázhatnak. Pályázók, tanítói képességöket, erkölcsi magokviseletét, jeleni szolgálatukat, a művészeti tárgyakban és a tornában esetleges speciális jártasságukat igazoló bizonyítványaikkal kellően felszerelt folyamodványaikat f. év augusztus hó végéig t. Pánczél Károly ref. lelkész és iskolaszéki elnök urhoz (Fogaras Erdély) bérmentve küldjék be. Az állomás a jövő tanév kezdetével mulhatatlanul elfoglalandó.

Kelt Fogarasban, 1880 július 11-én tartott egyházközségi gyűlésből.

1—3

KORIK BÉLA

tekintélyes zongora és orgona-gyárak megbizottja.

Ajánlja a tekintélyesebb czégek készitményeit, újakat gyári, valamint javított

HANGSZEREKET

a legjutányosabb áron.

O R G O N Á K,

kisebkek és nagyobbak, a legújabb szervezet szerint eszközöltetnek; minden e szakmába vágó javítások a legjobban és legpontosabban intéztetnek el. Egy 8 változatú pedálos, csinos külsejű és erős szervezetű **orgona** van bizományomban igen jutányos árért.

Értekezhetni személyesen, vagy levél által

KORIK BÉLÁNÁL,

Bel-Szénutcza gr. Réday-ház Kolozsvártt.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztőségi e kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldem-
vények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 fr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyujt a kiadóhivata

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIDÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Az ev. ref. missio keleten. Vándory Lajos. —
Reflexiók a vallási radikalismus egy nyilatkozatára. (Folytatás.)
Baló S. — Három Amerikai prédikátor. Bierbrunner Gusztáv. —
A tanárképzés reformja. — Egyházi lapok szemléje. — Irodalom.
— Tárca Egyháztörténelmi adatok. Közli: Szilágyi Sándor. —
Különfélék. — Hirdetés.

AZ EV. REF. MISSIO KELETEN.

Bukurest, augusztus 13-án.

Nem voltam soha valami nagy barátja a missionak, csak a mióta tiszteletes Láng Károly missionárius lelkész úr becsületes és üdvös működéséről győződtem meg, azóta nemcsak felhagytam szigorú nézetemmel, sőt meggyőződtem, hogy oly forma működés, mint a minőt tiszteletes Láng Károly urnál láttam és naponta látok, nagy erkölcsi haszonnal bír egyházunkra.

Alig két éve, hogy e becsületes missionárius lelkész Romániában működik és már is oly üdvös eredményeket mutat fel, a milyent az eddigi összes romániai missionáriusok nem tudtak felmutatni.

Igaz, az egyik missionárius templomokat épített, ezt az érdemet nem lehet tőle megvonni, de mi haszna? a hivek közé az egyenetlenség magvát szórta, mely évek során át átokként nehezedett a Romániában élő ev. ref. hivekre.

Alig távozott el ez, az egyenetlenséget megteremtő hitküldér Romániából, jött egy másik, ki nem hogy lecsillapította volna a kedélyeket, hanem inkább még jobban terjesztette az egyenetlenséget, még jobban szította az anélkül is pusztító tüzet: az egykor oly virágzó pitești egyházat tökéletesen tönkre tette.

Láng Károly hitküldér úr nem épített templomokat, de épített egy szinte oly magasztos, a lelket megörvendeztető épületet: helyreállította az egyetértést Pitesten, helyreállította az egyetértést a Romániában lakó ev. ref. magyarok közt. Tisztelettel és szeretettel várják hivei körútjai alkalmával, mert meg vannak győződve, hogy őszinte becsületes szívvel szeretetet hirdetve, lépi át házuk küszöbét, lépi át Isten háza küszöbét.

Ne gondolja senki, hogy engem talán valami szoros barátság köt t. Láng Károly urhoz. Hisz alig voltunk a két évi itt időzése alatt háromszor együtt és akkor is csak

rövid időre, de figyelemmel kísértem eddigi működését, a tapasztalt tényeket írom le, s örvend lelkeim, hogy lankadhatatlan buzgalmát az elősmeréssel jutalmazhatom.

És most egy más fontos tárgyról akarok szólni, a mire a tisztelt irányadó körök becses figyelmét nagyon is felhívom

Két év alatt több ízben beúztam Szerbiát, Bulgáriát és Ruméliát, nem csak a fővárosokat, hanem a kisebb városok és mezővárosokat is meglátogattam. Mindenfelé láttam magyar reform. hiveket, de lelkészt sehol!

Belgrádban, Kragujeváczban, Nischben, Sabaczon, Negotinban, (Szerbia) Viddinben, Tirnován, Lompalánkán, Plevnában, Nikápolitban, Rusztesukban, Várnán, Sumlán, Sofiában (Bulgária), Szalonikiben és Philipopolban (Rumélia) nagy számban találtam atyánkfiait, de lelkészt sehol! Kérdezősködtem, hogy látogat-e el némelykor reform. pap hozzájuk, szomorodott szívvel válaszolták, hogy őket bizony nem keresi fel senki.

Nagy számmal vannak a nevezett országokban atyánkfiai szétszórva, nem mondok sokat, ha azt állítom, hogy legalább tízezer ev. ref. lélek csak a nevezett városokban van.

Részemről tehát azt ajánlanám, hogy terjessze ki az erdélyi ev. ref. egyház a nevezett országokra is egyházi hatáskörét és bizza meg tiszteletes Láng Károly urat oda is a lelkészi teendővel. Nem kételkedem, sőt meg vagyok győződve, hogy Láng úr vallásos hazaszeretete egy percet sem fog késni ezt az ugyan terhes, de magasztos missiot elfogadni.

Én pedig részeemről ünnepélyesen megígérem, hogy minden tekintetben őt támogatni fogom nagy munkájában, együtt megyek véle a hova csak kell saját költségemen, csak hogy az oda elszakadt atyánkfiait, megtartva őket a magyar egyháznak, megtarthassuk őket a magyar házában.

Vegyük az itt elmondottakat fontolóra az erdélyi ev. ref. egyház egyházi és világi tényezői, mert szent az az ügy, a melynek érdekében felszólaltam,

Vándory Lajos.*)

*) Készséggel adunk helyet e jóakarató soroknak, egy felől, hogy t. Láng Károly buzgó szolgatársunk iránt részünkről is hangot adjunk elősmerésünknek, másfelől, hogy a szeleesebb körben folytatandó missio kérdése is gondolkodásunk tárgyává váljék, ha mindjárt egyelején csak pium desiderium marad is az itt megpendített eszme.
H. szerk.

Reflexiók

a vallási radicalizmus egy nyilatkozatára.

(Folytatás.)

Az ember, mint már egy előbbi cikkemben fejtegetve volt, a szabad akaratnak részébe jutott mértékét oktalanul használván, azzal visszaélvén bűnbe esett; és azután több és több vétket követve el, ennek megfelelőleg, az erkölcsi világrend követelése szerint, büntetésül mind nyomorultabb sorsra jutott, mind testi, mind lelki életére nézve. És ha a megindult s évezredekken keresztül tovább-tovább folyt erkölcsi súlyedés semmi gátot nem talál, elvégre az ember teljes testi, lelki elcsúnyulásának kellett volna bekövetkeznie.

Érezte e rendellenes állapot nyomorúságait már a pogányság is, bár, itt-ott mutatkozott értelmi és esztétikai nagy előhaladottsága mellett is, a baj valódi okára, az ember bűnös voltára elég tisztán és élénken eszmélni nem tudott. Megtett azért minden tőle kitalálható az egyéni és társadalmi lét bajai legyőzésére; de törekvését siker nem koronázhatta, mert hamis istenekbe veté bizodalma: önerejébe és az istenített természetbe, melyek közül amaz olyan gyenge, olyan parányi, emez maga is egy felsőbb hatalomnak vakon engedelmeskedő. Azért a pogány világ, fényes bölcsellete és bámulatos szépművészeti termékei mellett, ezer-nyi ezer bűnnek s ezzel együtt járó nyomornak számos sebeitől vérzett; a mint ezt Pál apostol rómaiabeliekhez írt levele 1. részében megdöbbenőleg ecseteli. A választott nép erkölcsi állapota sem volt sokkal kedvezőbb: mert bár szemei előtt állván a szentség Istene, büntudata elég élénk volt; de szabadulását az elébe írt törvény útján akarván valószínűsíteni, csak a külső, gyakran minden lélek nélküli, törvényes cselekedetek világáig tudott haladni. Meg volt ugyan a törvénynek az a jó hatása, hogy „vezérlő mester volt a Krisztusra“ (Gal. 3, 24), de közvetlenül Isten akaratán nyugvó, tehát szabad erkölcsi életet nem szülhetett. Érezte azért a megváltó szükségét még a pogány világ is, de kiválólag érezte az Izrael népe. Es megjelent a megváltó Jézus Krisztus, az „idők teljességében“, midőn a népek lelki, testi nyomorúságának pohara éppen csordultig telt. Megjelenése Isten új és csodálatos teremtési ténye vala, nagyobb és dicsőségesebb az első teremtésnél. Mert az első Ádám csak testi nemzője volt az emberiségnek, de a második Ádám, a Krisztus, annak erkölcsileg újra nemzője. Megjelenésének sokféle közvetítését fedezhetjük fel ugyan korának körülményeiben, és a megelőző korszakok törekvéseiben; de azért a Krisztusban megjelent vallás-erkölcsi életet a megelőző idők és törekvések fejleményének nem állíthatjuk; mert ily élettökélynak hiányos életjelenségekből és törekvésekből való származtatása képtelenség volna. Valóban ő az emberek előtt egészen új isteni életnyilatkozat vala, megjelenése, új és csodálatos teremtési actus, a mely bizonyítja, hogy az emberi szellemnek az istenivel rokonsága és egyesülési hivatása — a mit a radicalis, de némileg legalább keresztyéni alapon álló bölcsészek is fennn hirdetnek — nem csupán képzeleti játék, hanem élet és valóság. Mert azt állítani,

hogy az emberi hivatással bír ugyan az istenivel egyesülni, de ez valamely egyénben soha sem, hanem csak az emberiség végetlenig terjedő életében valósúlhat meg: egyike a legképtelenebb állításoknak; hiszen a mi az egyének egyetlen egyikénél sem lehetséges, az az egyének végetlen nagy összességénél sem lehetséges. Hiszen azt állítani, hogy az istenivel bármely egyes sem egyesülhet, de igen az összes: megtagadása az egyén erkölcsi önállóságának, s csak annyit érő, mintha valaki elismerné, hogy tartozik ugyan nekem egy szép összeggel, de azon föltétel alatt, hogy azt soha meg nem fizeti. És másfelől, hogyan lehet teljesen bevégezett, tökéletes az, a mi a megelőző törekvések eredményeképp, tehát a fejlődés rendén állott elő? Hiszen e fejlődés törvénye szerint, a jó után, még jobbnak, a kitűnő után még kitűnőbbnek kell következnie. Azért, midőn a radicalizmus, hogy liberalis reputatioját megmentse, a Krisztusban megjelent vallás-erkölcsi életet tisztán a megelőző idők és törekvések eredményének kívánja tekinteni; másfelől azonban, hogy keresztyénségének látogatását megőrizze, amaz életet, abszolútnak, tökéletesnek hirdeti, melynek megvalósítására való törekvésben áll minden utána következő idők és nemzedékek feladata: a legnagyobb ellenkezésbe jön önmagával. Mert ha amaz élet csak természetes fejlődés eredménye, akkor ebből, a fejlődés törvénye szerint, újabb és magasabb tökélyű fejleményeknek kellett volna származniok, Krisztus után csak a mai napig is igen számos és mind magasabban álló Krisztusok kellett volna hogy következzenek.

Krisztus megjelenése tehát Isten igéjének, életadó, teremtő eszméjének, egyházi nyelven szólva: az ő fiának, az emberek által fölismérhető megjelenése az emberben; Isten és ember nem csupán gondolati, hanem valóságos egyesülése, a bűnös emberiség váltságára. A váltság forrása ennél fogva nem a mi erőnk, mely oly gyöngy, sem a mi törekvésünk, mely az erkölcsi épülés munkájában ezer-nyi ezerszer jutott tévútra, szenvedett] hajótörést; hanem az élet, a teremtés elve: a mindenható és kegyelmes Isten. „Megigazulunk ingyen, Isten kegyelméből“ (Rom. 3, 24). A váltság eszközlője az istenember, ki végetlen szeretettel hajolt hozzánk, jött a mi közvetlen közelünkbe, hogy lássuk vezérfényét, halljuk életadó igéjét, hogy hordozza bűneinket és meggyógyuljunk sebeiből (1 Pét. 2, 24). „Megigazulunk ingyen isten kegyelméből, a Jézus Krisztusban lett váltság által“ (Rom. 3, 24). És a váltság alanyi oka nem a mi cselekedeteink, melyek oly hiányosok, gyakran tisztátalan indokból eredők; hiszen a törvény parancsainak szem előtt tartása, és a bölcsesség minden ragyogása sem tudta megigazítani a zsidót és a pogányt. Hanem a váltság alanyi oka: a hit, a mi legbensőbb lelki ragaszkodásunk Istenhez, közvetlen lelki kapcsolatunk ő vele és azzal, a kiben az isteni kegyelem egész teljessége nyilatkozott nekünk: a Jézus Krisztussal. Ezzel nem az állítatik itt, mintha a jó cselekedetek a megigazult, az erkölcsileg épülni indult életnek szükséges alkatrészei ne volnának, hanem csak az, hogy a principium nem a cselekedetek ha-

nem a hit erősítő, megszentelő hatalma, melyből, mint gazdag forrásból a termékenyítő patakok, a jó cselekedetek, a szeretetnek és igazságnak munkái is multhatatlanul megszületnek. „Nem igazul meg az ember a törvénynek cselekedetéből, hanem a Jézus Krisztusban való hit által“ (Gal. 2, 16.)

A váltáság munkájának legvitasabb momentumáról, hogy t. i. annak eszközlő, érdemlő oka a Krisztusban van, legyen szabad még néhány szót ejteni a következő cikkben.

Baló Sándor.

(Folyt. következik.)

HÁROM AMERIKAI PRÉDIKÁTOR.

Nálunk Európában jelenleg az összes prédikációi módor egy kerékvágásban mozog, lassan és vigyázva, mint egy távolról jövő terhes szekér. A modern eszméket hirdetni nem meri, a szentírás előítélet nélküli magyarázásába bocsátkozni fél, a dogmatikai subtilitások vitatkozásába ereszkedni retteg, a régít minden betűjében védeni ügyes dialektikai fegyverrel gyöngé. Szószékeink nem csataterek többé, hol ezen vagy azon theologiai irány győzelme érdekében küzdünk elszántan, lelkünk meggyőződése szerint.

Amerikában ez másképp van. Egyik irány kíméletlenül megtámadja a másikat, s ha lehet, argumentumokkal vagy gúnynyal tönkre teszi. Előttém fekszik az ez évi „Predigt der Gegenwart“ 1-ső és 2-dik füzete, melyben ismertetve van Thomas Ulrik wapaconetai (Északamerikában) lelkészről három amerikai egyházi szónok: Ward Beecher Henrik, Ingersoll Róbert és Wendte Károly. Az ismertetés körülbelül így van bevezetve:

„Ha talán tulajdonképeni amerikai theologiaról nem lehet is szólni, még sem létezik valami fontos theologiai problema, valami jelentékeny vallásos vita, mely a lehető legélénkebb érdeklődéssel az amerikai irodalomban és az amerikai szószékeken nem tárgyaltatnék, és pedig gyakran oly sajtóságos és szellemdús, oly szerencsés és népies modorban, melyről nálunk álmodni sem lehet. Mi (a németek tudniillik, mert a Predigt der Gegenwart dr. Wendel, utrechti lelkész által szerkesztve, Apoldában jelenik meg) büszkéek lehetünk talán a mi mély tudományú theologiankra, a mi bátor, kiváló ítészetünkre, a mi beható, epochális kutatásainkra: de félek, hogy tudományos tanulmányainkat csinos és vonzó modorban a néppel megkedveltetni még mindig nem voltunk képesek. Az amerikai szabadság eszes és praktikus gyermekei a német tanárok buvárlatait felhasználni nagyon értik. Eszességgel, élcczel, humorral, találó meggyőzési hatalommal, folyékony, kápráztató szónoklat fényével az amerikai pap a legnehezebb kérdéseket általánosan érdekesekké tudja tenni, úgy, hogy a legközömbösebb, de miveltségére büszke laikust is ellenállhatlanul magával ragadja; és mit ő népies ékesszólásával a legcsinosabb alakba ölt, azt a fáradhatlan sajtó ezer meg ezer lapban a mohón faló közönségnek olvasmányul nyújtja. Bizony, azon rendkívüli hatalom és páratlan befolyás, melyel az egyház és szószék Amerikában bír, innen ered.“

A szabad szónoklat álláspontjáról vázolja aztán Thomas Ulrik a nevezett három amerikai prédikátornak álláspontját a bibliával szemben, de mindenekelőtt kiemeli, miszerint ezen álláspont a biblia modern felfogásának A B C színvonalán található, és némileg meglepő, mily gyümölcsöt terem az európai theologianak az idegen, amerikai talajra elhintett magva.

Ward Beecher Henrik, Broocklin város prédikátora, sokkal praktikusabb, semhogy a modern bibliai ítészet eredményeit magától elutasítaná. Tudja, hogy a ki ma érczhomokkal a szentírás szó szerinti ihlettségét védené, az új világban ép oly csoda lénynek tekintetnék, mint egy ifjú barátságklyában, vagy egy leány apáczafejtőben. Knak-féle emberek Amerikában könyörületre nem találnak, hanem a gúny és kinevetés áldozataivá lesznek akkor is, ha néger alakjában hirdetik az evangeliumot. Beecher, mint theologus, tudja, hogy a szentírásban sem minden tiszta búza, s hogy azon általános igazságok elől, melyeket kétely és ítészet földerítettek, magát elzárni nem lehet. És ő ezt oly nyíltsággal és pathosszal, lehet mondani, oly czélzatossággal mondja ki, mint a ki tiszta öntudattal bír a felől, mit kíván a mivelte közönség kedvencz szónokától. Többek között ezt mondja a szentírásról: „Mondják, hogy a biblia könyvtár, mely a korabeli zsidó tudományosságot magában foglalja. Részei, melyek ma benne találatnak, százévi időszakokban irattak. Ha mi Cicero, Sallustius és még sok más szerző művét különböző időszakokból összekötnénk, akkor az úgy létrehozott könyv hasonló volna a bibliához.“ Vagy más helyen: „A szentírásnak szó szerinti ihlettségéről szóló theoria az ördög theoriája volna, és az embert hitetlenségre csábítaná.“ „Ha az ó- és újszövetség szövege közvetlenül Istentől jönne, akkor a legkisebb eltérés a történelmi tényektől végzetteljes lenne, mert Isten nem hazudhat.“

Azonban ne gondoljuk, hogy ezen merész előzmények következtetéseit kivonná. Sokkal esélyesebb, mintsem megfélejteknék, mennyire szabad mennie, hogy a tele templomot és 100,000 tallér évi jövedelmet ne kockáztassa. Ellenkezőleg, óva inti hallgatóit a biblia kritikai olvasásától, felkiáltván, miszerint „mérge s olvasása a bibliának“, ha csupán theologiai vitatkozások miatt olvassuk. „Ne higyjétek“, — így szól egy helyen, — „hogy én nem volnék tökéletesen jártas a bibliában! Nekem azon levelekből, melyeket atyám anyámtól kapott, csak egyes töredékek vannak. Szerelmi levelek azok, előbb írva, mint anyám férjhez ment atyámhoz. Gondoljuk magunknak, hogy én azokat venném és az érzelmek feletti vita tárgyául felhasználnám, hogy tartalmukat védeném vagy megczáfornám, a mint az egyik ellenfelet ezzel, a másikat azzal ledöfném: mily üreseké válának minden melegségtől és szellemtől e levelek, ha arra használnám, hogy fojtásokat készitsek belőlök az ellenség lelövésére.“ Hagyjátok Ingersoll urat, hogy átkozza el Mózeset, a mennyire csak tetszik neki; hogy üzzön gúnyt, a mennyire kedve telik; nektek elég dolgotok van, a nélkül, hogy azzal bibelődjétek, mit beszél ő. Mig ti olvastok, küldjétek néma fohászt Istenhez, hogy ama szellem, mely

az emberesiségnek a bibliát adta, magatoknak is megadás-sék. Nem egyszerű és észszerű út-é ez? Legyen e könyv, mely annyi nemzedéket vezérelt, mely atyátnak bizalma és reménye, anyátnak vigasztalása volt, lábaitoknak szövétneke és útaitoknak világossága. Ne vessétek meg azon alapokat, melyeken amaz időszak szent férfiai állottak.“

Igaza van Thomas Ulriknak, hogy Beecher álláspontja a bibliával szemben tarthatlan, kétes és felette veszedelmes. Nehezen megfogható, hogy egy gondolkodó, eszes és tapasztalt férfiú, ki az egyháztörténelmet behatóan tanulmányozta, ki a secták tarka üzelveit és a biblia-magyarázatok sokféle tévedéseit ismerni tanulta, nyugodt lelkiismerettel ilyenféle tanácsokkal akarja kielégíteni hallgatóit. A Beecher-féle emberek olyanok, mint Nikodemus, ki éjjel keresi az igazságot, hogy azt nappal, mint Péter, megtagadja.

Bierbrunner Gusztáv.

(Folytatása következik.)

A TANÁRKÉPZÉS REFORMJA.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter addig is, míg a középiskolai tanárképző intézmények szaktudományokra fordítandó négy évi tanfolyamban és ezen kívül egy évi gyakorlatban, a tanképesítés pedig három rendbeli, nevezetesen: alap-, szak- és paedagogiai vizsgálatra való kötelezettséggel meg fog állapíttatni, ennek folytán a tanfolyam teljes szervezete, tanterve s ezzel összhangzásban a tanárvizsgálat új szabályzata a dolog fontosságának megfelelő behatással a jövő 1880/1. tenév folyamában kidolgoztatni s általa kiadatni fog: a tanárképzés ügyében már most is, a jövő 1880/1. tanévben eszközölhető javításoknak életbeléptetése céljából, az átmeneti intézkedések és az alapvizsgálat tárgyainaktancsoportok szerinti megállapítására nézve f. é. 17, 396 sz. a. kelt rendeletével a következő határozmányokat tartotta szükségességeknek és a cél megközelítésére irányadóknak.

Átmeneti intézkedések a tanárképzés újabb berendezése ügyében.

1. Azon tanárjelöltek, kik az 1880. szeptember havában lépnek a budapesti vagy kolozsvári m. kir. tanárképezdébe, kötelesek a negyedik félév végén alapvizsgálatra jelentkezni, melynek tárgyait az alább közölt átmeneti szabályzat tűnteti elő. Csak oly tanárjelöltek, kik e vizsgálaton kielégítő előkészületről és képességről tesznek tanúságot, tarthatnak igényt arra, hogy a tanári szakképzettség megszerzésére célzó tanulmányaikat folytathassák és azok alapján választott tantárgyaikat illetőleg, a szoros értelemben vett szakvizsgálatra jelentkezessenek. Az alap- és szakvizsgálat között legalább is két évi tanulmány kimutatása követeltetik. E tanulmányok végezte után minden tanárjelölt köteles még egy évet: az 5-iket bölcséleti és paedagogiai tanulmányokra és megfelelő gyakorlat szerzésére fordítani, mely utóbbira a budapesti m. kir. tanárképezde gyakorló iskolájában, vagy más, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium által kijelölendő középtanodán adatik alkalom. Egyéb-ként ezen 5-ik évet valamely hazai vagy külföldi egyetemen is tölthetik, de tudományos foglalkozásukat bizonyít-

vánnyal igazolni tartoznak. — Öt év eltelte után a tanárvizsgálat a bölcsélet elemeiből és a paedagogiából tartandó vizsgálatot befejeztetik, megjegyztetvén, hogy ezen befejező vizsgálatot a negyedik év után netán elhalasztott szakvizsgálatnak minden esetben meg kell előznie.

2. Azok, kik a budapesti vagy a kolozsvári tanárképezdében egy vagy két évet már töltöttek, az alapvizsgálatot az átmeneti két év folytán a régi szabályzat értelmében tehetik le; szakvizsgálatra azonban az eddigi szabályzat által előírt tárgyakból csak négy évi tanulmány után bocsáttatnak; megjegyztetvén, hogy a negyedik évet szaktárgyaikra vonatkozó szabadon választott előadások hallgatásával és önálló dolgozatok készítésével töltendik.

3. Az első és második pontban kifejezett kötelezettség alá esnek azok is, kik tanárképezde tagjai nem voltak ugyan, de már egy vagy két évet töltvén egyetemen, tanári pályára készülnek.

4. Azok, kik az 1879/80. tanévben mint tanárképezdei tagok, vagy mint egyetemi hallgatók három évi tanulmányt már végeztek, minden tekintetben a régi szabályzat értelmében teszik le a tanárvizsgálatot, ezt azonban két év lefolyása alatt tartoznak befejezni. Ezen időn túl a régi szabályzat szerinti vizsgálat, egy évi határidővel csak azoknak engedtetik meg, kik ismétlő vizsgálatra köteleztetnek.

5. Oly tanárjelöltekkel, kik egyetemi tanulmányokat nem mutatnak fel, de a tanárvizsgáló bizottság javaslata alapján vizsgálatra már nyertek, vagy az 1880/1. tanév folytán nyerendnek engedélyt, a tanárvizgálat a két évre terjedő átmeneti idő határára belül az eddigi szabályzat értelmében ejtetik meg. Később jelentkező, minden tekintetben az új szabályzat követelményienek tartozik megfelelni.

6. Ismétlő vizsgálatok tételére csak egy ízben adatik alkalom.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLEJE.

A „Prot. egyh. és iskolai Lap“ 33-ik számában Ambulans „Viziók“ feliratú vezércikkében a következőket mondja.

A magyarországi ev. ref. egyház százados bilincseitől megszabadult. A partikularismus helyét az egyetemesség, a közösség eszméje foglalta el. Az egyházkerületek, mint a régi vármegyék, a nélkül, hogy önkormányzati jogaikról lemondottak volna, hozzáfogtak közös erővel azon intézmények létesítéséhez, melyek az egyetemes egyház fölvirágzásának előfeltételei. Az egyházkerületek működésében ezen jó egyetértést semmi — még az állam sem zavarja meg. Az öregek beszélnek, hogy gyermekkorukban az állam és prot. felekezet sokat czivódtak egymással. Emlegetnek bizonyos pontozatokat, középiskolai törvényjavaslatot, holmi jogakadémiai hecczetet, melyek az állam és egyház között a bizalmat mélyen aláásták.

Ma már az állam és egyház, teljesen kibékülvén, egymással nem mint ellenségek, hanem mint nemes versenytársak állanak szemközt Versenyeznek a humanitás és köz-

mivelődés terén. Versenyezhetnek, mert az egyház már képes e két téren óriási erőt fejteni ki. Van mindene, mi a küzdelemhez szükséges: esze, pénze, lelkesedése s a mi fő, tagjai egyetértők. Igazán örömmel telik el az ember lelke, ha végig néz a ref. egyház iskoláin, melyek igazi mintaiskolákká váltak. Az öregek azt is beszélik, hogy az ő idejökben e tanintézetek felett az állam gyakorolt közvetlen felügyeletet. Ezt mi nem tudjuk megérteni. Hiszen nekünk autonómiánk van! Önkormányzati közegeink oly szigorúan inspiciálnak, hogy az állam beavatkozására nincs semmi szükség. Nem rég olvastuk, hogy az x...i gymnasium egyik tanárát az egyházkerület, fegyelmi eljárás útján, hivatalából elmozdította, mivel államellenes tanokat hirdetett; egy más gymnasiumban pedig eltiltotta egy államellenes tankönyv használatát.

A kormány ilyen körülmények között a jus supremæ inspectionis-ról csaknem egészen megfélekezett. De azért, úgy vesszük észre, ugyancsak szammal tartja iskoláinkat, és ezek minden életrevaló reformját siet bevinni tanintézeteibe. Hanem az állam versenye ugyancsak megizzaszt minket. A jó Isten tudja: mi lesz a vége? Az államra nagy veszteség lenne, ha a küzdterről leszorítana minket. Ez nem is lehet célja. Állam és ref. egyház nem azért küdenek, hogy egymást legyőzzék, hanem azért, hogy sarkalják egymást a haladásra.

Különösen a prot. egyetem szúr soknál szemet. Kezdi sokan nem érteni, hogy állhat fenn ma, a felvilágosodás korában, felekezeti egyetem; hogy lehet a tudományt felekezeti álláspontról hirdetni? De az illetők nem gondolnak arra, a mi a mi egyetemünket jogosulttá teszi a többiek mellett is, t. i. a szabad, egészséges és üde szellemre; nem gondolják meg, hogy a mi egyházunk a szabad kutatást fogadta el alapelvűül, s megcsontosodott dogmákat nem erőltet senkire, még egyházi téren sem, annál kevésbé a tudományok egyeteme körében. Kár is volna nekünk ezt az egyetemet, mely sok vajadás és viszontagság között jött létre, feladnunk.

A 70-es években a felekezetek jogakadémiáikat a közoktatási kormány kívánsága szerint berendezték. Most már látjuk, hogy nem cselekedtek helyesen. Az intézetek fentartása évről évre nagyobb teherként nehezült egyházunkra. Sok küzdelem után, végre megszabadult e sok tehertől oly formán, hogy a két legnagyobb és legrégebb főiskola közül az egyik egy theologiai-filozófiai, a másik pedig egy jogi-filozófiai fakultást és tanárképezdét rendezett be.

Az utóbbi lassanként egyetemmé nőtte ki magát, mely az állami hasonló tanintézetekkel ma diadalmasan versenyez. E főiskoláknak jövőjük van. Hát még mennyire fognak erősödni a prot. tanintézetek, ha az unio megvalósul. Középiszkoláink egy részét most is a két prot. felekezet közösen tartja fenn.

Most az uniot az egyetem körében is tervezik. Az unio teljes keresztülvitele egy új zsinat feladata lesz. A reformátusok ezeltől több évvel tartott zsinata nagy eseményeket vivott ki. A mostanira még nagyobb feladatok várnak. De a régi zsinattal sok baj volt, sok tinta folyt

el, és sok nemes élet aludt ki, míg létre jött. A 70-es években kezdődtek a vajadások a zsinati előmunkálatokkal, a melyek szerencsétlenül jártak, mert azok alapján a zsinat nem ülhetett össze. A zsinat az egyház belső bajait volt hivatva orvosolni. Baj volt pl., hogy a legnagyobb egyháznak épen annyi papja volt, mint a legkisebbnek; hogy a gazdag egyház tagja sokkal kevesebb egyházi adót fizetett, mint a szegényé; hogy az egyik egyházkerület kétakkora volt, mint a más kettő együttvéve; hogy nem volt közpénztár, melyből az idegen nemzetiségek közé ékelt és pusztuló egyházközsegeinket segíthattük és megmenthettük volna a végenyészettől. Ezeket kellett a zsinatnak megszüntetni, a mi már meg is történt. Azon férfiaknak, kik a jövőbe látva, a vajadások idején a többséggel szemben megjelölték azon helyes alapot, melyen a zsinatnak össze kellett ülnie, ma megkoszorozzuk emléköket, de életökben senki sem halgatott rájuk.

Megvártuk, míg kiesik kezükből a küzdelemben rongyolott zászló, s az elődök hálátlanságát nekünk, utódoknak kellet jóvá tenni azzal, hogy ama rongyos zászlót megfoldoztuk, és megkezdettük alatta azon küzdelmet, mely már diadalmasan be vag végezve.

És itt félbeszakadnak cikkirónak ábrándozásai. A komor jelen képe tűnik fel előtte, s vizióitól önmaga is megretten. Az ábrándokat töprengés váltja fel lelkében e kérdések felett: vajjon a múltak hibáit képesek leszünk-e belátni? a protestantismus valódi hivatásának tudata felébred-e bennünk? lesz-e életrevalóságunk, komoly akaratunk azon magasztos eszméket, melyektől jövőnk függ, az életbe átvinni? Keserves töprengéseit csak a protestantismus életképességébe vetett rendületlen bizalma ellensúlyozza némileg.

A „Protestáns Hetilap“ 33-ik száma Bierbrunner Gusztáv „Fontos intés“ című cikkének közlését kezdi meg. Cikkirő szerint, ha a szabad irányú politikai lapokat olvassuk, örömmel tapasztaljuk, hogy azok a r. katholicismus legkisebb tevékenységét, melyet az állami és társadalmi élet terén kifejt, figyelemmel kísérik, és aggodalmas hangra fakadnak, ha eme tevékenység, a haladó törekvés háttérbe szorításával, ultramontán győzelmet eredményezett. Folyó évi jun. 21-én a római lapok azon hírt hozták, hogy ő szentsége, a bibornok vikariust megbizta, miszerint azon papoknak, kik a Róma városi és tartományi hivatalnokok választásában sikeresen részt vettek, gratuláljon.

Az említett római lapok arra figyelmeztették a publikumot, hogy a kérdéses gratuláció a klerus teljes győzelmét jelenti az Olaszországban lefolyt választásoknál. Mióta a pápát a klerus választja, mondják a szabad irányú politikai lapok, oly esemény, mint a most megejtett választások nem fordultak elé. A világ egykori uralkodónja az egyházat és annak látható fejeit soha nem méltatta valami kiváló becslésre és tisztelésre. Már Luther megvolt dobvenve, midőn látta és hallotta azon megvetést és gúnyt, melylyel a rómaiak a pápa iránt viseltettek. A római válasz-

tások eddig radikál eredményt tüntettek fel. Lehet azért, hogy a nép alsó rétege az alkotmányos kormány felől is azon reményben ringatózott, miszerint most megnyílnak előtte a rég álmodott jólét és buja élvezet kapui. De e mámorból rég kijózanodott. A rómaiak most klerikális szellemen választottak, az ultramontán pártalakulás megtörténte előtt. Pápai érzelmű Róma! E tény az olaszországi politikusokat gondolkodóba ejti, mert a mi most Rómában történt, rövid idő alatt egész Dél- és Közép-Olaszországban valósulhat. Ily előzmények után nem volna halhatatlan, bár igen szegényletes a fiatal királyságra, ha XIII. Leo, vagy legalább utódja elnyerné a római királyságot. Ezért ama tény villám betűkkel vési be a Quirinalra és a Monte Citorio a „Mene tekelufarzin“-féle intést. Ez intés felriaszthatná az olasz kormányt kifelé gravitáló hódítási álmaiból, annál inkább, mert polgárai közül még milliók szabadítandók ki a szegénység, tudatlanság és hit rabszolgaságának bilincseiből.

A pápa ama gratulatioval voltaképen önmagának bőkölt, eszélyes, higgadt, számító politikájának gyümölcsét oly hamar érni látván. Mig emberei egy része Rómában győz, addig másik része Berlinben diadalt ül. Az ultramontánok emelkedőben vannak. Ausztriában a püspökök a miniszterium oltalma alatt tiltakozhatnak prot. egyházak alakulása ellen. Franciaországban a kulturharcz máris leverő jeleket mutat. Eddig 107 törvénybíró és 7 más állami hivatalnok leköszönt állásáról csak azért, hogy a jézsuiták mellett felszólalhasson. Freycinet is hátrálni látszik. Belgiumban hangoztatják, hogy a haladó párt élet-halálharcot vív a klerussal; jóllehet a földmivelés, ipar, kereskedelem, tudomány és művészet felvirágzása a liberálisok műve, mégis minden újság- és könyvnek a klerus cenzuráján kell keresztül menni. A papok közben járása nélkül nem lehet adásvevési szerződést kötni, üzleti engedélyt nyerni, hivatalhoz jutni. A miniszterelnök ugyan haza hívta római követét e hó elején, de eljárását azzal indokolta, hogy a szent Curia nem őszinte. Tehát Rómával, mivel nem őszinte, az ország becsülete érdekében szakítani kell. De most a congregatiók bizottságai egyetemes értekezletre gyűlnek össze tanácskozni a felett, hogy a belga katolikusok saját költségükön tarsanak fenn egy delegátusi állomást Rómában, mely esetben a pápa Brüsselben képviselőjét meghagyná. Látni való, hogy a veszély még nincs elhárítva.

Ime! ily reflexiókba mélyednek a szabad irányú politikai lapok. Ugyde e reflexiók a közvélemény nyilatkozatainak tekinthetők. E körülmény folytán az elmondottak fontos intésül szolgálnak, mely nekünk, protestánsoknak is szól, és minket két irányban akár figyelmeztetni.

IRODALOM.

A közoktatás kérdéséhez. Irta Garzó Imre. Szegeden Traub és társa könyvnyomdájában 1880. 8 o. 1—92. l.

(Folytatás.)

Hová legyen p. o. az algyimnasiumi tanuló, kinek, miután egy napon öt órát töltött iskolában, más napra

meg kell tanulnia egy gyakorlathoz 20—25 új latin szót, nem kevesebb földrajzi nevet, körülbelül ugyanannyi természetrajzi nevet, mind föleresztve illendő szövegben, még egy pár oldalnyi vallástant?

Hogy ezen rendszer nyomán az oktatás a maga céljában, feladatában mennyire nem biztos, hanem csak találmokra igyekszik, annak valódiságát tanúsítja az a körülmény, miszerint itt a növendékek tanulásbeli előmenetelének biztos, határozott mértéke nincs, nem is lehet, — s a gyakorlatban lévő úgynevezett osztályozás a legkétesebb értékű s leggyarlóbb dolgok közé tartozik a világban.

A mely oktatási rendszernél magok az oktatók kénytelenek különbséget tenni tantárgy és tantárgy között, egyikre nagyobb súlyt fektetvén, mint a másikra, s még a fontosabb tárgyaknál is kénytelenek elnézni erősen hézagos tudást is, az a rendszer jó nem lehet a tárgyak összeválasztása és kimérése tekintetéből. És ez az állapot csakhamar megérezve, felismerve és következetesen kihasználva a tanulók által, igen káros visszahatással van ezeknek még gondolkodásmódjára, sőt jellemére is, egyrészt a kötelességek érzetének, másrészt a tudás mértékének szempontjából.

Ezután szerzőnk sorra fölveszi az iskolák tantárgyait, s az azok tanításánál uralkodó czélellességeket bizonyítja. A vallás tanítási módjáról egyebek közt így ír: „Ekképen a vallástán már tárgyánál fogva maga után vonja a könyvből tanításnak minden hiányosságát: a szavak oly fogalmakat, a mondatok oly képzeleteket fejeznek ki itt, hogy a gyermek ismeretvilágában semmi sincs, a mihez azok fűzhetők volnának, — a melyek magyarázat által nem világosabbakká, hanem még inkább bonyolultakká lesznek, s melyekről egyszerű, természetes nyelven beszélni nem lehet. Ha pedig azért taníttatnak be itt az ilyen feleletek, hogy azokban a növendékek előlegezve birjanak fogalmakat és képzeteket, a melyek később világosodnak meg elméjükben: akkor erre a célra például az idézetek elsőjében“ (ez idézetek a Szoboszlai-féle konfirmatioi kátéből valók) „a felekezeti csalhatatlanság érzete és más felekezetek elítélése rejlik; a második feleletben az érvelésnek és megismerésnek az a szabálya van felállítva, miszerint a mi a szívnek föltétlenül nyugalmat szerez, az már ez okból igazság, valamint igazság az is, a mi nélkül az okosság valamit megfogni és megérteni nem tud; a harmadik szerint józan okosságból tudhatunk oly dolgokat is, a melyeket elménk meg nem foghat; a negyedikben tudománynak mondatik egy titok, melyet ember okosság fel nem érhet, meg nem foghat, de a melyet az ember hinni tartozik, mint isteni kijelentést. És midőn ebben a vallástanításban semmi sincs, a mi a gyermeki kedélyt megillettehné, — valamint semmi sincs, a mi a gyermeki értelem megfoghatná: akkor méltán fölmerül e kérdés, hogy miként lehet ettől sikert várni, — s miként lehet ezt a rendszert olyannak tartani, a melynél fogva vallásosságra való hajlam, vallásos indulatok lennének felköltethetők és fenn tarthatók?

Valóban, alig tapasztalható valami robotszerűbb

bágyadtabb munka, mint ennek a vallástannak tényleges tanítása és tanulása az elemi iskolákban.

A mi pedig a középtanodákban gyakorolt vallástanítást illeti, az által csak a név van megmentve és fentartva: számba sem jöhet.

Azon hagyományos elvnek, hogy a középiskolákban az általános műveltség főleg a nyelvek tanítása által fejtsék ki: szerzőnk nem barátja, s különösen nem annak az eljárásnak, melyet a klasszikus nyelvek tanításában követünk.

S minthogy fejtegetéseiben az ő álláspontját e részlet jellemzi leginkább: ide vonatkozó nézeteit a következőkben csaknem egészen kiírom:

„Hogy a közvetlenségnek az a hiánya, mely az idegen nyelveknek könyvből tanulásával együtt jár, lehetőleg pótolva legyen, s hogy a tanuló az olvasott és fokozatosan emelkedő szövegnek tárgyát ismerhesse és tartalmát mind egészében, mind részleteiben megérthesse, a végre több oldalú

mellék tanulmány szükséges. És ebből a tekintetből van lényeges különbség élő és holt nyelvek tanítása között.

Az élő idegen nyelvek tanításánál és tanulásánál eme szükséges mellék tanulmányok terjedelme és nehézségei sokkal kisebbek az egy és ugyanazon korbeliség következtében; miért is az ezen nyelvekben való oktatás, a mellett, hogy biztosabb, még könnyebb is.

Az érintkezés szüksége és a közlekedés könnyűsége hozza azt magával, hogy a nemzeteknek még belső élete is hova-tovább egybefoly; a sajtónál fogva pedig a nemzetek irodalma, ismeret- és eszmevilága olyan közkinccset képez, melynek fejlődési és gyarapodási folyamata, mind azokkal a rugókkal és mozzanatokkal egyben, melyek szerint ez a fejlődés és gyarapodás történik, kölcsönösen nyilván való.

Sz—i S.

(Folytatása következik.)

AZ, ERD. PROT. KÖZLÖNY 'TÁRCSÁJA.

EGYHÁZTÖRTÉNELMI ADATOK.

Közli: Szilágyi Sándor.

II.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transylvaniae, partium Hungariae Dominus, Siculorum Comes etc.

Reverendae fidelis nobis dilecte, salutem cum favore.

Elhittük vagyon értésére kegyelmednek, miképen ez elmúlt napokban a Tiszántúl való négy esperestség alatt lévő egyházi rend uraink conflualván, micsoda követséget instituáltak legyen asszonyunkhoz ő nagyságához, melylyel felette igen megbusították és bántották ő nagyságát, s azt kívánván mind egyéb respectusok, mind pedig fiai kötelességünk, nekünk is nem kevésse kell fájlalnunk az ő nagysága busulását. Minekokáért kegyelmesen kívánjuk kegyelmedtől, ne praetermittálja ő kegyelmeket, mentől fogantatosban meginteni, távoztassák ő nagyságát busongatni, ugy mint kitől azon az darab földön legfeljebb való patrociniomot várhatnak, ne kedvetlenítsék és idegenítsék ő nagyságát, melyet mi is ő kegyelmeiktől vehessük kedvesen. Ennekfelette fogja ő nagysága kegyelmeidet requirálni valamely dolgoknak igazításban vételire való Tiszán általmenevél felől is, melynek alkalmatosságával hisszük bizonyosan nem egyebet intendál ő nagysága, hanem Isten dicsőségére nézendő dolgokat, kire nézve távol legyen, hogy mi általmenevélit ellenzenők kegyelmeiteknek, és noha az kegyelmeitek rendit, egyházi hivatalját szorgalmasan respectálván, akármely ecclesiái dolgoknak igazításában, a szerént annak módjában is impediálni, annál inkább szokott jó rendtartásokon és szabadságokon kívül való dolgot imponálni afélékben praescribálni nem akarunk, mindazáltal ha valami kiváltképpen való és mi nálunk nem constáló okok nem impediálják kegyelmeitek, és az ő nagysága requisitiojára mind maga személyében, s mind arra alkalmatos és értelmes allegalandó atyjokfiai által a Tiszántúl való ecclesiabéli controversiáknak valami jó móddal való complánálásában, azoknak csendességre hozásában, általmenevén, hasznoson fáradozhat; azt inkább vesszük kegyelmesen kegyelmedtől, elhívén azt, hogy szemek előtt fogják viselni, mit kívánjanak mind az atyafi szeretetnek regulája, az ellenkezőknek calumniálkodásokra való több alkalmatosságoknak eltávoztatása, az ecclesiáknak csendessége, és végezetre az kétféle birodalomnak is különbözése, s magoknak is, egyházi auctoritások mennyiben extendáltathassék. Secus non facturis

gratia nostra principali propensi manemus. Datum in castro nostro Balasfalvensi, die 15 Septembris, Anno 1652.

(A magy. kir. kamarai levéltárban levő mintáról.)

III.

Az úr isten szent lelkének általa vezérelje minden jóra a nagyságod elméjét etc.

Kegyelmes Uram, mivel ez igen derekas dolog, ehöz consideratióval kell szólnunk. mert ebben mind az istennek dicsősége, s mind a külső szabadság forog. Az confoederatusokkal minémű conditiókkal confoederált legyen Nagyságod, azokat nem tudván, ahoz nem szólhatok: de ha Nagyságod azok alól aránsza (= arányozza, gondolja), hogy bona conscientia felszabadúlhat, és absolváltathatik, praeposito hoc, a császárral ő Felségével confoederálhat bonis conditionibus, de kiváltképpen, hogy religiójában és szabadságában háborgattatása ne legyen: a mint szokták mondani, caput omnium bonorum religio et libertas; a ki ez kettőben megbántódik nem lehet annak semmi békesége ez világban. Ha pedig magunknak ez világban szabadságot és békeséget akarnánk keresni religióknak és az isten dicsőségének oppressiójával, az elszenvethetlen vétek lenne mind isten előtt, s mind ez világ előtt. Semmi illetlen dologra s kívánságra nem kell lépni embernek, hogy az alatt enyhelyet s megmaradást keressen magának. Jobb, idvességesebb és tisztességesb mindenkor embernek az istennek törvénye s akaratja szerint rendelni minden ő dolgait, és azoknak kimenetelét az úrra bizni; csodálatosképpen kimenekedésre való utat mutat az Ur ez mostani labirynthusból Nagyságodnak, csak kövesse az istennek akaratját. Ők most azt gondolják, hogy ilyen angustióban lévén Nagyságod, minden illetlen dologra reá vehetik, ígérnek ugyan külső segítségeket, (melyhez is kicsin reménség lehet), melynek színe alatt nagyobb kárt igyekeznek tenni; a magok jóvát, nem a miénket keresik; szépen szól a síp, mikor a madarász meg akarja a madarat fogni; az ur isten adott értelmet Nagyságodnak, könnyen által láthatja, hol járjon elméjük. Ha mit akar azért velek végezni, az isten szerint legyen s az igazság szerint, hogy mások is lássák, hogy Nagyságod apertus, és mindenekben istenes útot és módot akar követni minden dolgokban. Ha az feljül megirtt két dologra obligálják magokat, és assecurálják, hogy ha segítségek kívántatnék megsegítik Nagyságodot, ilyen conditiókkal nem látom miért nem confoederálhatna vélek, holott így mind az istennek dicsősége,

s mind az hazának szabadsága intacte megmaradna. Csak tudhatná ember, hogy syncere tractálnának, mind meg lehetne; de ők az 6 canonokat igen megtartják: Fides Hæreticis data non est servanda, számtalan erre a példa. Nagyságod azért igen szemes legyen ez aránt, hogy valami illetlen dologra ne kötelezzék. Az felséges isten Nagyságodnak vezérelje arra elméjét, hogy valamelyek az istennek dicsőségére s az hazának jóvára nézendők azokat találhassa fel. Ez Nagyságod leveléből nem mindenestől fogva assequálhatom a Nagyságod elméjét, hanem csak mint egy conjecturaliter. Nagyságod meg nyugodjék abban, a mit csak sub rosa kell tartani, azt nem szoktam másoknak kiírni. Albae die 3 Junii. A. 1658.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae
subjectissimus ac studiosissimus
Georgius Czulaji mp.

Külczim: Illustrissimo ac Celsissimo Principi, Domino meo clementissimo perferantur.

Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1880. augusztus 21-én.

— **Ő Felsége** 50-ik születésnapjának ünnepét egyházaink is megülték, kolozsvári belső templomunkban t. Baló Sándor afa mondva hálákat a királyok királyának eddigi kegyéért, kérve áldását a szeretett királyra, királynéra és egész felséges családjára. A városi lakosság még a szokottnál is nagyobb mértékben vett részt az ünnepélyességben, s különösen sok bámulója akadt a helytt állomásozó katonaság tabori miséjének.

— **Nagy mozgalom** van városunkban e hó 17-dike óta, a midőn az országos dalár-ünnepélyre érkezett vendégek, szám szerint mintegy 700-an, nagy díszszel, zászlók alatt s harsogó zene mellett vonultak be a fellobogózt, virágokkal és szőnyegekkel feldíszített városba. A dalárok

versenye öt napon át fog tartani, s a 22 dalárda hét értékes díjért fog versenyezni. Az ország minden vidékéről érkezett vendégek közt tekintélyes számmal vannak képviselve a tanárok, papok, tanítók és theologusok.

— **Magyar zsidók Palaestinában.** Jaffában 1876. óta igen virágzó földmivelő telepük van a hazánkból oda Montefiore pártfogása alatt kivándorolt izraelita települőknek. A telep mintegy 1300 hektár kitünő földet mivel, s mint a külföldi lapok írják, szépen gyarapszik.

— **A Péter-fillérek új kiadása** — illetőleg bevétele. Rómában „a szent atyának szánt napi adományok általános egylete“ cím alatt újabb adó-szedő bizottság alakult. A tagok kétfélék: adó-szedők, a kik gyűjtenek és adófizetők, euphemistice csatlakozók“ naponként egy centerimot „szentelnek“ a világ egyházainak közszükségeire. Rómában is azt tartják, a mit a magyar példabeszéd így fejez ki: „A Krisztus palástját sem őrizték ingyen.“

— **A pozsonyi egyetem ügye** ismét napi rendre került és pedig oly alakban, hogy a miniszter emlékiratot készített Pozsony érdekében, s a király beleegyezését kinyerte, hogy a harmadik egyetem felállítására szükséges törvényhozási lépéseket megindíthassa. Pozsony pedig 100,000 frtnyi alapítványt szavazott meg a kebelében felállítandó egyetemnek.

— **Vettük a „Protestáns Pap“** augusztusi számát. Tartalma: Toth Balázs lelkész sirja felett, költemény Stettner Ignácztól. Prédikáció az egyházi énekről (Kol. IV. 16.) Aratás utáni hálaadás (I. Tim. VI. 8. 9.) Szabó Józseftől. Confirmatio (folytás.) Murgocsy Károlytól. Temetési szertartásainkról. Szamospartitól. A lelkészi iktatókönyvekről, Morkovcsák Jánostól. Különfélék. Ajánljuk az életrevaló folyóiratot olvasóink pártolásába.

— **Hibaigazítás.** Lapunk közelebbi számának 317-ik lapján, az első hasáb felülről 9-ik sorában az „az“ szó hiányos; ugyanezen hasáb alólól második sorában reformátusoké helyett „reformátoroké olvasandó; végül ugyan a lap második hasábjában a felülről 17-ik sorban személy helyett „lényeg“ lett volna szedendő. Kérjük kiigazításukat.

2—3

KORIK BÉLA

tekintélyes zongora és orgona-gyárak megbízottja.

Ajánlja a tekintélyesebb czégek készítményeit, újakat gyári, valamint javított

HANGSZEREKET

a legjutányosabb áron.

ORGONÁK,

kisebkek és nagyobbak, a legújabb szervezet szerint eszközöltetnek; minden e szakmába vágó javítások a legjobban és legpontosabban intéztetnek el. Egy 8 változatú pedálos, csinos külsejű és erős szervezetű **orgona** van bizományomban igen jutányos árért.

Értekezhetni személyesen, vagy levél által

KORIK BÉLANÁL,

Bel-Szénutcza gr. Réday-ház Kolozsvártt.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztési és kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi és anyagi
ügyeit illető minden küldem-
énynek czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyujt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Egyetem. L—t. — Reflexiók a vallási radikalismus egy nyilatkozatára. (Folytatás.) Baló S. — Három amerikai prédikátor. (Folytatás.) Bierbrunner Gusztáv. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. r. t. — Egyházi lapszemle. — Irodalom. (Folytatás.) S—i S. Iskolai értesítés. Kiss Sándor. Különfélék. — Hirdetések.

EGYETEM.

Kolozsvár, 1880 aug. 27.

Annyit s annyi emlegette a pásztorfiú a farkast — illetőleg a közoktatási miniszter a harmadik magyar egyetem*, a míg a végén csakugyan megérkezik. Ime, a miniszter úr egész nagy tractatust készített, végig polemizálja az időközi sajtó egész ide vonatkozó cikkezését; igyekszik kimutatni a harmadik magyar egyetem mulhatatlan szükséges voltát; megpróbálja valamennyi szóba jöhető város lebirálását, egynek, Pozsonynak, kivételével, — s mintha maga is érezné ügye gyarló voltát, avál akar minden más véleményt elhallgattatni, hogy magát a Felséget nyilatkozattételre veszi rá, engedélyt kérvén tőle nem csak arra, hogy, mint minden alkotmányos államban szokásos, a törvényhozási előmunkálatokat megtehesse, hanem arra is, hogy, mint a parlamentarizmus kormányforma keretén belől csak egészen kivételes esetekben divik, a Felség véleményét ez ügyben előre közzé tehesse. S így a törvényhozás tagjaira annak a névnek fölhasználásával akar befolyást gyakorolni, a melynek minden parlamentarizmus küzdelmeken felül kell állania, és hogy felül álljon: épen a korona tanácsosainak egyik elsőrendű kötelessége.

E fogás nem gátolhat bennünket hírlapirói kötelességünk teljesítésében, csak hogy mi, magasabbra tartva a Felséget, mint saját tanácsosa, nem lépünk túl alkotmányos polgári jogaink határát, s nem a Felséget, — ki uralkodik, de nem kormányoz, — hanem minisztere épen nem ajánlatos módú eljárását biráljuk.

Mennyire állhatnak meg a miniszter memorandumának érvelései, melyekkel, a meglehetősen határozottan nyilatkozott közvéleménnyel szembe helyezvén magát, vesző paripáját megüli — fölőlesleges itt fejtegetnünk. Egész kis irodalom támadt e tekintetben, s nekünk úgy tetszik, hogy a miniszter csakugyan igen helyesen cselekvék, a midőn argumentumai gyöngé voltát oly nagy nyomatkú

súlylyal pótolta, minő a Felség neve — összes erősségei arra az egyre levén visszavihetők, hogy miután a harmadik egyetem Pozsonyban kerülne legkevesebb költségbe: itt kell azt felállítani.

Ha egyáltalán szükséges-e, s különösen az ország mostani pénzügyi viszonyai között, lehetséges-e egy harmadik egyetem fölállítására: a miniszter úr számadatai ép oly kevéssé hitethetők el az elfogulatlanul, mint a mily kevéssé valószínű, hogy a Budapest és Bécs között fekvő kicsiny Pozsony akár le-, akár fölfelé számbavehető befolyást gyakorolhasson emez egyetemnek népességének változására. Örülhet a magyar állam, ha a közelfekvő Béccsel szemben bár Budapesten föntarthatja a versenyt, s ha még — nem tudjuk cui bono — Budapestet is meggyöngíti, Pozsony kedvéért: valóban problematicus, mire lehet jó ez a harmadik egyetem, ha nem arra, hogy legyen ürügy a Kolozsvár iránti mostoha elbánás még inkább való fokozására. Hanem, úgy látszik, a miniszter urnak minden áron kell neve megörökítésére egy harmadik egyetem, ha mindjárt kiteszi is általa nemzetét, ott Bécs tövében, a lajtántúliak gúnyjának, hagyd közelből szemlélhessék a sógorok, hogy mit nevez a barbar magyar önteltségében egyetemnek, s hagyd könnyű szerrel történhessék meg az összehasonlítás Bécs és Pozsony között!

De hisz gazdagon lesz az egyetem dotálva, — im a nagyváradi stallumok, egy pár megszüntetendő „királyi“ (magyarul: katolikus) jogakadémia s talán egy csomó kölcsön a tanulmányi alapból, majd lehetővé teszi a fényes berendezést, számos kathedrát — szóval a bécsiek szemének kiszurását.

Higyjük el, hogy a miniszter úr mindkét kabátja karja tele van a legkitünőbb egyetemi tanerőkkel, a kiket a pozsonyi kathedrákba ültetve, Béccset így megbuktathatja, — de annyi bizonyos, hogy a nagyváradi stallumok, a „királyi“ jogakadémiai bevont költségek és a tanulmányi alapból vett kölcsönök beneficiumait kivétel nélkül a miniszter úr confrateri fogják élvezni, s abba a kenyérbe, melyet ily igaz hitű pénzen vesznek, bizonynyal nem vásik holmi eretneknek a foga.

Sub titulo: harmadik egyetem, a tudomány, a fölvilágosodás harmadik gőczpontja, keletkezik tehát egy olyan veteményes kert, a melyet meg nem mételvezhet

sem Budapest libertinismusa, sem Kolozsvár hitetlen, protestáns felé hajló obscurantismusa.

Gyanúsítás! Ráfogás! — no, majd meglátjuk, ha ugyan a magyar törvényhozás módot nyújt a minisztereknek, elfogulatlan pártatlanságának kitüntetésére.

Azt hisszük azonban, hogy mielőtt nekünk, protestánsoknak, alkalmunk nyílnék a nyúl nyomának bottal ütésére, jó volna valamit tennünk saját érdekünkben, — mert a magyar állam közoktatási miniszterének bokros tervkészítései és polemizálása közben bizony nem sok ideje marad arra, hogy a magyar nemzet egyik legmagyarabb részének közoktatási ügyét támogassa.

Nekünk, magunknak kell tehát magunkat megemberelnünk, s a protestáns egyetem létesítéséhez fognunk. A légben járó sok zsinati tervezgetés helyett bizony jobb lenne valami kézzel fogható munkába kezdenünk!

L—t.

Reflexiók

a vallási radicalismus egy nyilatkozatára.

(Folytatás.)

Jézus a mi megváltónk beszéde élete és halála által. Már beszéde a bűnös lélek hathatós gyógyszer. Az önzés, a kétszínűség, az irigység, a gyűlölködés messzire szaladnak az ő hasonlíthatatlan beszédére. Ez néha éget, mint a tűz, zúz, mint a pöröly, sújt, mint a kétélű fegyver; de csak a bűn magvait és hajtásait égeti és zúzza szét és soha sem magát a bűnös embert: „a megrepedezett nádat össze nem töri, és a füstölgő gyertyabelet ki nem oltja“. És ha szól szelíden, gyöngéden, a jó eredmény ép oly biztos: a bűnös nő könnyelmű szive végetlen bűnbánatra olvad és a gonosztevő kemény férfi meglágyul, megtörik és megtér, úgy hogy amaz örvendetes biztatást nyeri: „Bizony mondom néked: ma velem lészesz a paradicsomban.“

És mily megigazító és megszentelő hatással bír az ő egész életfolyama és annak bevégeződése: az ő szeretete és áldozatkészsége, az ő nyugodt, önmegadó, nagylelkű szenvedése, az ő magatartása, munkássága első percétől az utolsóig, mely soha le nem áldozó napként ragyog az erkölcsi világ egén!

Azonban Jézus beszédének, életének és halálának a fennebbiekben vázolt megváltó, megigazító ereje ellen magának a vallási radicalismusként igen számos képviselője sem szokott kifogást emelni; de kifogást emel azon apostoli tan ellen, mely szerint Krisztus, mint az emberiség képviselője, az egész emberiség bűnének büntetését szenvedte a keresztfán, és ez által az isteni igazságszolgáltatás követelésének eleget tett helyettünk. A radicalismus hívei e tannak nemcsak hogy ellentmondanak, de meg is botránkoznak benne. Úgy, hogy velük szemben Pál apostol kénytelen volna újból elmondani: „Mi prédikáljuk a megfeszített Krisztust a zsidóknak botránkozás, a görögöknek esztelenséget.“ 1. (Kor. 1. 23.) A radicalismus

kényes érzéke megbotránkozik a Krisztus keresztfán. Nagy botránkönek látja, hogy Krisztusnak, a szentnek, az ártatlannak, az isteninek (ezt a jelzőt néha a radicalismus is használja) az erkölcsileg minden ember felett állónak véres halált kellett szenvednie. Pedig e kérdésnél eszébe juthatna, a mit különben gyakran szokott emlegetni, hogy nagy eszmékért, fontos állami és társadalmi czélokért, nevezetes társadalmi és erkölcsi bajok legyőzéséért vérnek, sokszor tengernyi vérnek kell omlani, és nem is csak azok vérenek, kik ama roszakat okozták vagy fentartani akarják, hanem ezernyi ezer ártatlanok, nők, gyermekek, sőt legkivált épen a javítás eszméje dicső fenkölt lelkű hordozói nemes, ártatlan vérenek; eszébe juthatna, hogy e világon minden jót drága áron kell megvásárolni, — mert csak így bírnak ezen javak valódi becsűssel — tehát a legnagyobb jónak: az emberiség bűne váltságának ára, csak az emberiség legfőbb tagjának véres, szenvedésteljes halála lehetett.

Magas rendű erkölcsi törvényből, a solidaritás törvényéből foly, hogy az erkölcsi lények egymásért szenvedni kénytelenek, valamint az is, hogy egyik erkölcsi lény a másik magasabb lelki javainak, értékének kincseiből részesül. Ennélfogva az emberiség nagy organismusában valamely tagnak, vagy több tagoknak erkölcsi romlása miatt azok a tagok is szenvednek, melyek ama romlottságtól távol állanak; sőt emezeknek, erkölcsi fejlettségök magasabb fokához képest, a szenvedésnek nagyobb mértéke jut osztályrészül. Egy rossz útra tévedt gyermekért többet szenvednek a kegyes és jámbor szülők, mint maga a romlottság ösvényére tért gyermek; valamely veszni indult családtag helyett, rendszeren annak jó és ártatlan rokonai hordozzák a bánat és fájdalom keresztjét. Nem egyszer történt, hogy valamely nép vagy felekezet bűnei miatt, ama népnek vagy felekezetnek egyes, erkölcsileg magasán álló tagja mérhetetlen fájdalmat hordozott szívében, míg ezerekre, milliókra menő felei a legkönyelműbb gondatlansággal közelítettek a pusztító örvényhez. Természetes azért, hogy Krisztus, ki az erkölcsi élet csúcspontján állott, hol az isteni és emberi nem csupán eszmeileg, de tényleg egyesült vala, hogy tehát Krisztus az erkölcsi főnség ama legfőbb fokán, képes volt az egész emberiség bűnéért szenvedni.

Ugy de, ha Isten igazságossága Krisztus szenvedésében elégtételt vesz az emberek bűnéért, hol marad akkor az ő kegyelmének nyilatkozata? Isten kegyelme nem abban nyilatkozik, hogy a bűn sajnós, szigorú, de igazságos következménye: a bűnhődés kimaradna; hanem abban, hogy az, a ki úr és teljes hatalom mennyen és földön, szolgai formát vesz föl, a fájdalom iránt teljesen fogékony ember természetet ölt, testvérünké és barátunkká lesz, hogy mindegyünk egy, de közöttünk erkölcsileg legnagyobb, mindnyájunkért szenvedjen, bűneinkért bűnhődjék.

Az elégtétel tanát az által akarják némelyek becsűl megfosztani, hogy azt az emberi igazságszolgáltatástól különvált analog eszmének mondják. Kétségen kívül, valami analogia a helyettes elégtétel és az emberi igazság

ságszolgáltatás között, a mennyiben mind a kettőnek célja az igazságosság eszméjének győzelemre juttatása, ami azonban, azt hiszem, ama tannak sem szolgál kisebbségére; de megvan közöttük a roppant különbség is, mert míg Krisztus elégtételénél a nevezett cél teljesen és tökéletesen eléretik, addig az emberi igazságszolgáltatásnál csak nagyon hiányosan és tökéletlenül. Inkább lehet a helyettes elégtétel ellenzöiről elmondani, hogy az isteni igazságszolgáltatás eszméjét nagyon alantjáró törvényszékiek értelemben fogják fel, midőn az embert, Isten ítélőszéke elébe, embertársaitól teljesen elkülönöztten és izoláltan állítják, nem lévén képesek az erkölcsi lények kölcsönös és helyettes felelősségének eszméjére felemelkedni.

A kérdéses tan ellen felhozhatni még, hogy talán, az erkölcsi lények minden solidaritása mellett is, igazságtalanság, egyik lénynek a másik helyett, sőt épen a felsőbbnek, a tökéletesebbnek az alantabb álló helyett szenvedni; és emennek saját lelke gazdagabb kincseiből részt juttatni. Ne hiúdjék, hogy ebben valami igazságtalanság volna. Az erkölcsi világban minden másokért való fáradozásnak, türesnek megvan megfelelő recompensatioja. A mily mértékben van hivatva valaki másokért szenvedni, ép oly mértékben van hivatva mások felett magasabb rendű lelki boldogságot élvezni. Boldogok azok, a kik adni tudnak. Krisztus minden emberért szenvedett, és bizonyára szívében minden ember felett boldog volt.

Baló Sándor.

(Folyt. következik.)

HÁROM AMERIKAI PRÉDIKÁTOR.

(Folytatás.)

Egészen más alak Ingersoll Róbert, az ő elszánt, férfias kritikájával, ámbár gyermekes naivságán, melylyel még nagyobb gondatlansággal ignorálja a modern bibliabuvárlat óriási sikereit, mint Ward Beecher, jóízűen lehet mosolyogni. De álkodást benne nem találhatni; ő tetetést nem ismer, hanem nemes igazságszeretettel és az emberek jóllétéért buzgó szívvél helyt áll minden egyházi cselnek és szemfényvesztésnek. Még pedig annyira, hogy a komoly tudományos theologus is élvezettel hallgatja, hogy ezen könnyű fegyverzetű, ügyes végásokat osztó ezredes az orthodoxia ódon, roskadt sánczait kiapadhatlan élcezzével és friss humorával miként ostromolja s dönti halomra. Ki ne tapsolna neki helyeslést, ha „Mózesnek néhány tévedését“ emigy ecseteli: „Miután az állatok meg voltak teremtve, Isten minden állatot eljártatott Ádám előtt, hogy lássa, nem választhat-e ki egyet, mely Ádámnak segédnőül szolgálhatna. Olvassák és látni fogják, hogy Isten megkísérté, hogy Ádámnak egyet a mezei állatok közül adjon nőül. Nem rossz! De Ádámnak egy sem tetszett. És én ennek valóban örülök. Ha Ádám egyet talált volna, soha sem lett volna a földön egy szabad gondolkodó is; a világ, mint orthodox halt volna meg. De nem találattott, mi Ádámhoz

való lett volna. A Megatherium, a Giraffa, a Mammoth, az Ichthyosaurus és mind ama mászó szörnyek jöttek; ezek a madarak közül, ezek az emlősök közül, a tengeri macskák, a majmok és a szajkók alkalmasint a fák ágaira ereszkedtek le és kiabálták: „A kedves atyus foga almácskára vásik.“ Így Istennek a savanyú almába kellett harapnia. Készíteni kellett neki valamit, s nem volt semmije, a miből készítse. Mit tett? Csontot vett ki Ádamból. Hogyan vette ki? Kibuzta-e? kivágta-e? Hogyan vette ki? Oh, gondolják önök magoknak a végetlen Istent egy csonttal a kezében, hogy abból nőt teremtsen! És mégis hinniük kell, mert különben nem lesz jó dolguk a túlsó világban. És tessék, itt van még egy másik tévedés. Munka nem átok. Restség átok. A munka szünet nélküli ima, mely a meghallgatás jogával bir. De a munka átoknak magyaráztatik. És mi történik ekkor? Istennek kormányzása alatt az emberek mind rosszabbak és rosszabbak lesznek, és a nagy Isten elhatározza, hogy elveszejtí őket. Ádámot és Évát kiűzi az édenből, s miután őket kiűzte, bőr öltönyöket készít nekik. Honnan kapta a bőroket? Állatokat kellett neki megölni, a bőroket megkallózni és ruhákká változtatni. Lehetséges-e, hogy oly tudósítás, mely Istent, mint mézszarost, mint timárt, mint szabót írja le, igaz legyen? Gondolhatják önök magoknak Istent, a mint ruhát varr? Képzeltetik magoknak a legmagasabb lényt, a mint erőlködik, hogy befűzze a tűt? Képzeltetik-e őt, a mint ott ül és a téglázó vasat melegíti? Most pedig gondoljanak egy olyan Istenre, ki gyermekeiket meg akarja fulasztani. Tisztelhetik-e önök az oly Istent? Én nem birom és nem akarom. De Isten elhatározta, hogy némelyeket megtart gyermekei közül. Ennél fogva kiválasztott egy férfit, Noét, három vagy négy fiával együtt. Ez a férfi nőtlen volt ötszáz esztendőskoráig. Gondolják csak ezt a zagyvalékot! De Noé bárkát épített, három emeletest, egy 22 négyszög hüvelyk nagyságú ablakkal. Mit kellett e bárkába bevinni? Négyezer emlős állatot, százezer madarat, tizenegyszázezer rovar, mind azon piczinyke állatoeskákat, minden szörnyet, azokat, melyek a fákon élnek, tizenötezer kigyót és minden teremtményt, mely mászik és ugrik, harap vagy karmol, vagy röpül. S midőn mindez benn volt, az ablakot leeresztette. Most pedig esett az eső negyven napig, és a víz 21 lábra emelkedett a legmagasabb hegyek felett. Így bolyongtak a bárkában kormány, vitorla és delectú nélkül. Semmi egyéb, mint Noé kapitány és három-négy fia.“

Akaratlanul bevalljuk, hogy ezen úgyszólván féktelen satyra jól esik, ha az ódon biblia istenítés megrögzöttségét üti, mely má sem akar elállni annak értelem nélküli hangsúlyozásától, hogy a bibliát szóról-szóra maga a végetlen Isten diktálta a kiválasztott férfiaknak, kiknek nevét a szentírás egyes könyvei viselik. Mert ez a felfogás nem akarja belátni, hogy ha a biblia egyáltalában Istentől van diktálva, akkor az egyes könyvek szerzői hamisságot és csalást követtek el, midőn magoknak tulajdonítják emezt vagy amazt a könyvet. Eddig tehát kiserhetjük Ingersollt. Tovább követni azonban nem tanácsos. Avagy ki lépne

ösvényére, midőn ilyeneket hall: „Az ótestamentom gyilkosságot, soknejűséget és orgyilkosságot érvényben tart és nincs az a vétek, melyet érvényben nem tartana. Mi feszítette meg Jézust? Az ószövetség. Ennek törvénye szerint bűnösnek találtatott Istenkároklásban, és az ószövetség volt az, mely a szegeket lábaiba és kezeibe ütötte és a dsidát oldalába szúrta. Ő a biblia állítása szerint cselekedte az Isten törvényét, és ő maga volt Isten és saját törvénye szerint tönkre tétetett. Ez nem lehet. Mindebben nincs ész és értelem. Szót se hiszek belőle. Mit tett egyebet a biblia? A biblia minden inquisitionalis kamrát épített, minden vértanút csinált, minden vérpadot emelt, minden máglyát gyújtott, minden kinokat végzett, minden tagot kitört, minden vallásbáborút idézett elő, minket sectákra és osztályokra szakított szét, atyát anya, gyermeket szülő ellen uszított. A biblia a világot vérrel borította el; az emberi arcokat könyekkel árasztotta el; a becsületességet letiporta és a rosszasság, tettetés és butaságért jutalmat osztott, az ember minden találmányának ellenszegült; a csillagászoknak mondta, hogy a mindenség titkait felfedezniök nem szabad. A biblia a tudomány minden férfjának útjába állott, Galiláit a börtönbe vetette, Kopernikust visszatartotta halhatatlan művének közzétételétől. A biblia az állandó akadály a haladás világpályáján, és én ellensége vagyok s ellene akarok lenni, a mennyire csak bírok.“

Valóban a biblia felett ily vakmerő ítélet nem egyéb, mint az igazságtalanság, egyoldalúság és meggondolatlan felületesség monstruma.

Bierbrunner Gusztáv.

(Folyt. köv.)

AZ ÁLL. IG. TANÁCS R. ÜLÉSÉBOL.

Kolozsvártt, 1880 aug. 22-én.

Jelen vannak: Incze Mihály legid. ig. tanácsos, mint elnök; dr. Jenei Viktor, Szász Béla, dr. Kolozsvári Sándor, Bodor Antal, Deák József, Szabó Ádám és Balogh György.

Az időközben ülésen kívül ellátott folyó ügyeknek bejelentése és jóváhagyó tudásul vétele után

A külkülli egyházmegyei espereshez rendelet intézetni határoztatott az iránt, hogy a nagy-teremi felekezeti népiskola és a kántor-tanító fizetése ügyében az ottani paptól kérjen sürgős felvilágosítást és azt terjeszsze fel.

A titkár és ügyvéd, mint megbizottak, jelentést ténvén a Biró László-féle követelés iránti kiegyezés, valamint a hátrilékos kamatok és perköltségek kifizetése tárgyában, a jelentés tudásul vétetett, s az ügyvédek biróilag megállapított s számvetőileg kiszámított díjjai és költségei kiáltattak.

Deák József pénztárnok a m.-kályáni egyháznak központilag kezelt pénzeiről, a meghagyáshoz képest, jelentését megtévén: Gál Elek, Gál Gyula és Komis Lajos urak jóállása és felélősség vállalása mellett, 500 frt ottani kezelés és jövedelmeztetés végett kiáltattott.

Nagy Lajos, deési esperes, bejelentvén, hogy Miklósi József inaktelki pap, a pánczélcehi egyház papjává választott, a díjlevél megerősítését kérte. Felhivatott az esperes, hogy a díjlevelet, a rendelet szerint, előzetesen igazittassa ki, s megerősítés végett terjeszsze fel, a melynek megtörténte előtt tett választás különben is szabálytalan lévén: a körülményekhez képest gondoskodjék a pánczélcehi egyháznak szabályszerű administratiojáról.

A kolozskalotai esperes felterjesztésére az inaktelki iskola-épületnek a községi iskola részére, újabb 6 évre terjedő átengedése iránt, a kötött szerződés megerősített.

A deési egyházközség leányiskolájánál egy második tanítónői állomásnak rendszeresítése s még a folyó évben ezen állomásnak betöltése engedélyeztetett.

A k.-kalotai esperesnek a magyarokereki egyházközség, úgy vagyoni, mint nemzetiség és felekezeti viszonyaira vonatkozólag tett jelentésére, felterjesztés intézettek, a tanítói nyugdíj-alap illeték fizetése alól való felmentés és nevezett községben állami segély mellett, községi iskolának felállítására iránt.

A n.-enyedi Bethlen-főtanoda előjáróságának felterjesztésére megengedetett a Bálint Julia által befizetett tőkének és más befizetendő tőkéknek, m. állami aranyjárdékba fektetése.

Tókos Sándor gyulafehérvári esperes a hozzá intézett meghagyásra jelenti, hogy néh. hivatal-előde Elekes György esperes naplókat és ivateket nem vezetett, s így az abruóbányai egyházat illető 600 frt államszegély összegnek, (melyet a kolozsvári takarékpénztárból a néhai vett fel hová lett fordításáról semmi felvilágosítást nem adhat. E a pénz elveszett. Megiratott, hogy esperes szólítsa fel néhainak özvegyét és rokonait a kérdéses összegnek valaúton-módon való megtérítésére

A kolozskari templom építésre czéltott kéreget tárgyában a kéregetéssel megbizottal kötött egyezés megerősített.

Bartha Lajos esperes felterjesztésére a m.-ilyei templom kijavitása czéljából, a benn kezelt államszegély kiáltott.

Székely Gergely az udvarhelyi ref. tanoda előjáróságának azon batarozata ellen, a melynél fogva 8000 kölcsön tartozásának megfizetésére szorittatik, fellebbezz a tanodai előjárósággal közöltettek azok a feltételek, melyek elfogadása és teljesítése mellett a kérdéses kölcsösszeg továbbra is adósnál maradhat, a melyeknek elfogadása esetében, jelentéstétel kötelezettsége mellett, a tanodai előjáróság tegye meg a szükséges lépéseket a kötelés felhajtására.

Ezekon kívül néhány számlának útalványozása s az anyedi és udvarhelyi tanodáknál némely vizsgák letételének engedélyezése után, az ülés véget ért.

r. t.

EGYHÁZI LAPSZEMLE.

A „Protestáns Hetilap“ 34-ik számában Balogh Ferencz „A magyar református egyház a válúton“ című cikkében Dobos János „A convent küszöbén“ feliratú zsinatellenes cikke ellen kezd polemizálni.

Dobos ezen allitásaival szemben: „A zsinat egyetértés helyett meghasonlást fog előidézni“ cikkirő kérde: mi-ből látszik az a „szép egyetértés?“ Hol vannak az igazoló tetlek? A százados particularismus, idegenkedés, egymás alig értése s más ilyenmő kórtünetek inkább a külön ér-zés mellett tesznek nem szép bizonytságot. És ez így volt 34 év előtt is. A bizalom szellője azóta kezd lenge-dezni az öt testvér között, mióta a zsinathoz készülés miatt egymás közt forgolódunk. A mi az „egymással veszekedés“-t illeti, az ilyenféle megtörtént zsinat nélkül is, és megtör-ténhetik, mihelytt emberi gyengeségek, szenvedélyek, önér-dekek és ellentétes elvek szerepelnek.

A 52 államkához hasonló 52 vármegyés állapot di-csősítésével igazoltatik az óvakodás az öt kerület zsinatba olvadásától. Ama állapotnak, mely a kiváltságolt rendek idejéhez illett, voltak árny- és fényoldalai; de egyenlőség, testvériség és közlekedés korában minden elszigeteltség tar-tóztatja, sőt késlelteti az összhangzó fejlődést; mint egy-ház sokban elmaradtunk, a versenyt nem álljuk ki a sok-kal kisebb külföldi egyházakkal sem. A mai zsinati moz-galom volna hivatva az öt kerület összefüggését realisálni, nehogy a bekövetkezhető államalakulások viharában: mint oldott kéve széthulljon egyházunk. Nem „meghasonlás“, ha-nem rokonulás lesz a zsinat eredménye. Erre törekedjünk; ez lebegjen ideálul szemünk előtt. Ha az öregek, a régihez tapadva, aggódnak, ingadoznak: az ifjak reméljenek, az akadályoktól vissza ne rémüljenek. Előre feltételezzetik, hogy „az öt testvér egy ellenhez lesz kénytelen egymás ellen folyamodni“, szóval politikai hatósághoz, a királyhoz. Ilyen eset zsinat nélkül is megtörténhetik, a mint történt épen Sinai Miklóssal, s miután a felső forum kiesett szerveze-tünkben: valóbszinű zsinat nélkül több ízben bekövetke-zése. Az ily esetek a majoritás és minoritás állaspontjából folynak; de a két fél tusája kerületi gyűléseken, konven-teken is felszínre jöhet a mélyebb kérdésekben. A zsinat ellen tehát érvül nem hozható fel, különben mindenféle igazgató közgyűlést mellőznünk kellene. Mi áll ellen, hogy bele ne tegyük zsinati alkotmányunkba a biztosítékot, hogy szükség esetén, vagy ha két kerület kívánja, a zsinat fel-ozlatásával új választás rendeltessék el.

„A zsinat nem a keresztyén egyház édes gyermeke“. Erős tétel és első tekintetre döbbsentő hatású. A cseleke-detek könyvében (Csel. 15, 6. 22. 23. 31.) megtaláljuk a

zsinat első nyomát, tehát apostoli eredetét. A niceai zsi-nat összehívását is a keresztyén püspökök véleményezték. Nem a zsinatok létrejövételében, hanem alkotásukban, oli-garchikus és hierarchikus szervezetőkben feküdt a baj. Még az ily hibás szerkezetű zsinatok között is találunk nem egyre, melyeken az egyház szabad tevékenységének tudata érvényesül. A párizsi egyetem szabad szellemű tudoraa, Ger-son János azon elveit, melyektől a 19-ik századi romanis-mus visszariad, a 15-ik század két első zsinatán gya-korlatilag kivitte: pápákat mozdított el székeikből. A zsinatok történetében a reformatio új és üdvös fordulatot varázsolt elő, t. i. visszahelyezte a zsinatokat a bibliai alapra, a protestáns calvinismus elvéből kifolyólag a des-potismus helyébe a presbyterséget léptetve hatályba, mi-nek folytán a ker. democratia mind több-több tért nyert. Kegyetlen anachronismus a népből szabadon választott, lel-készekből és világiakból álló ref. zsinatot ugyanazon szín-vonalra sűlyesztetni a középkori romanismus és az újkori ultramontanismus concilium oecumenicumával. A zsinat, mióta a calvini puritanismus új alakot és szervezetet adott annak, többé nem is kedvence az ultramontanismusnak, 5-dik kerék csak a pápaság szekerében. A pápaság 300 évig nem is hívott össze zsinatot, mert a jól szervezett zsinat a despotismus megölője. A protestantismus ellenben felele-venitette a szabad tüdejű zsinatokat. A zsinat a reformatio édes gyermeke lett. Régi divat, hogy a zsinat ostromlók a dortrechi ref. zsinatra hivatkoznak, a hittanilag elitelt ár-minianusok felett sajnálkozzván. Erre cikkirő válasza: a) protestáns elv szerint a zsinat nem csalatkozhatlan, egy későbbi helyrehozhatja az előbbinek tévedését; b) nem do-bom el az országgyűléseket, mert azokon „Lutherani com-burantur“ törvény is hozatott, idő multával az országgyű-lés kitörlé maga e sötét pontokat; c) az arminianusok azon elv mellett is küzdöttek, hogy az egyháznak az állam alatt kell állania; d) itt is, mint sokszor, a szennyező politiká-nak oroszlanrész jutott. De tekintsünk másfelé. Knox ál-lítja fel ez elvet: „az egyház Isten után a keresztyén nép-ből tartozik meríteni erejét, különben elvész“; az első skót zsinaton Edinburgban (1560) kezdi alkalmazni, kimondat-ván, hogy: „minden gyülekezetnek és abban a népnek joga: választani a maga lelkészét“ és „az egyháznak feje földi király nem lehet.“ Az angol fajnál az egyház auto-nomiáját és szabadságát a zsinatos protestánsok kebelében találjuk; ott a zsinatok voltak az egyház szabadságának szülői, védvára.

IRODALOM.

A közoktatás kérdéséhez. Irtá Garzó Imre. Szegeden Traub és társa könyvnyomdájában 1880. 8 o. 1—92. l.

(Folytatás.)

De évezredek választják el a jelentől azokat az időket, midőn szintén jelenvalók voltak ama nemzetek, a melyek

beszélték és művelték a ma már holt nyelveket, s kigondolták és megcselekedték azokat a dolgokat, a melyeket ezek a nyelvek hirdetnek. És ezen évezredek között a föld színéről egymást váltva eltörülő nemzetek töltötték be, hatalmasak a romlásra, tehetetlenek az alkotásra; a mely nemzeteknek éppen ez a tehetetlensége tette szükségévé a későbbi időknek, hogy felkutassák a hajdankor nyomait, melyek kiirthatatlanok valának, és e csekély nyomokból képzeletben föltámaszszák azt a világot, melyet, bár el kellett pusztulnia, mégis az újabb kor szülöttei dicsőítenek, s a melynek nyomdokain hasonló pusztulás fenyegeti ezt az újabb világot is, hacsak a társadalmi élet és halál törvényeit jobban megismerve és megtartva, jövőjét igazabb és biztosabb alapokra nem fekteti.

Ennek nyomán ellenállhatatlanul fölmerül az a kérdés, hogy a rendszer, melynél fogva az iskolai oktatás az ókori klasszikus művekre, s általában elvont nyelvtanításra van alapítva, nem áldozza-e fel a régmúltnak, s általában elvont távoli dolgoknak végre is kétes és hiányos ismerete czéljából a jelennek egészen más okok, a való és igaz megismerhetése miatt nem kevesebb tanulmányt igénylő s biztosabb ismeretét? És e kérdésnek el kell dölnie hova hamarabb. Mig ez a kérdés meg nem döntetik, addig csak egyben meg nem férhető dolgoknak erőltetett összehalmozása és a lehetetlenséggel folytatott hiú kísérlet, minden oktatási rendszer. E kérdés eldöntése pedig különösen ennek újból megállapításán fordul meg, hogy általában a nyelvtannak, mint önálló külön tantárgynak, micsoda szerep és micsoda tér jusson az elemi és középiskolai oktatás rendszerében, viszonyítva a többi tantárgyakhoz?

Ha már most a tényleg gyakorlatban lévő jelen oktatási rendszert tekintjük, feltűnik, hogy a midőn az elvont nyelvtan, mint tantárgy, igen ki van művelve, és nagyra nevelve, miszerint szavak és mondatok legapróbb elemeikre vannak szedve, s ezek változatai, viszonylatai izről-izre, esetről-esetre elnevezve, meghatározva és szabály alá foglalva, akkor e tantárgybeli oktatás nehézségeinek legyőzése, s idővel való meggyőzése az által kerestetik, hogy azt már oly időben kezdik a gyermekeknek tanítani, mikor még ezek arra előkészülve nincsenek, de koruknál fogva képesek sem lehetnek, mintha csak nyelvtan volna a tudás kezdete; mi által azonban nemcsak sok idő és fáradtság elvész, hanem a későbbi évek tanulmányai fosztatnak meg az igazi előkészülettől, sőt meg van rontva a tehetség és meg van hiúsítva az egész tanfolyam annyival inkább, mert ugyanekkor másfelől minden egyéb tantárgynál a nyelvezetre s mi azzal együtt jár, a szabatos gondolkozásra nemcsak hogy figyelem nem fordítatik, sőt az feltűnően elhanyagoltatik.

Fejlettebb egyén a kész elvont szabályokat önállóan is felfogja és alkalmazza úgy, hogy ezen szabályoknál, mint világító szövétnél fogva, belemegy az egészen ismeretlen idegen nyelvbe is, és rövid gyakorlat után oly otthonossá lesz abban, hogy külön a szabályra többé nem is kell gondolnia. Ellenben a fejletlenebb növendék csak közvetlen in-

ductio útján, hasonló esetek sokszori előfordulása alkalmából tudja felismerni, elvonni a szabályt; s ilyenről az inductiohoz szükséges elég esetek hiányát a szabályok betanulása éppen nem pótolná, sőt zavarná magát az inductio munkáját, mely által az elme egészen másképp vétetik igénybe, mint a szabályok betanulása és a betanultak alkalmazása által. S az eredményt figyeljük meg például a latin nyelvénél.

A gymnasium első osztályában egész év alatt 23 oldalnyi szöveg alkalmából hetenkénti 6—8 óra alatt az egész alaktan bevégezése van kitűzve, mihez a nyelvtanban 99 oldalnyi szabály tartozik. Annyi szövegnél ennyi szabályt fel lehet tüntetni, de a 10 éves gyermek nem képes azt kiismerni, még kevésbé begyakorolva elsajátítani. S az történik, hogy az elemzésnek és fordításnak ezen rövid szövegnél is okvetlenül szükséges többszöri ismétlése folytán a növendékek alkalmilag betanulják ezen egyes pontok elemzését és fordítását, a nélkül, hogy a szabályok elvonasára és megtartására, s újabb szövegeknél a hasonló esetek fölismérésére és fordításra képességet nyernének, mely czélra mind a szöveg mind a hetenkénti 6—8 óra kevés. Innen van aztán, hogy még az ötödik osztályban is, Livius olvasásánál, rendszeren szóról-szóra való elemzésnek kell megelőznie a fordítást, s még a nyolczadikban is folytonos a küzdés az alak és mondattannal, csak mellékesen említve a szóbőség hiányát; mely állapot még bővebb magyarázatát leli abban a körülményben, miszerint a felsőbb osztályokban a heti három-négy óra ismét nem engedi meg annyi szöveg fölvetelét, a mennyi elég alkalmat és gyakorlatot szolgáltatna a fenmaradt hiányok kipótlására.

Mindezek a tények pedig világosan érthetővé teszik, hogy ekképen azoknak a klasszikusoknak tárgyi felfogásához és megértéséhez mily készüllettel és képességgel, mily szűk és egyoldalú egyeni ismeretvilággal birhatnak a középiskola növendékei, s hogy itt a végeredmény nem több annál, hogy a 8 osztályt kitanult ifjú rendszeren sem a nyelvtant nem tudja, sem általában a nyelvet, sem különösen az olvasott szöveget nem érti.

És éppen abban nyilvánul ezen rendszer következetlensége, miszerint e nyelvtanokra, illetőleg az irodalmakra van alapítva az egész, s még sem adja meg az ehhez szükséges időt. Abban pedig, hogy ezt meg sem adhatja, áll a rendszer tarthatatlansága.

Egyik főhibáját érinti a gymnasiumi oktatásnak, midőn hátrább így szól: „A jelen oktatási rendszer nevelést és oktatást különböztet meg és azt különválasztva is alkalmazza, de úgy, hogy e szerint a nevelés az iskolában nagyon el van hanyagolva, s könyvbéli vagy alkalmi erkölcsi tanításokon kívül legfőlebb az iskolai közfegyelem útján gyakoroltatik. Az érzelmeket illetőleg pedig általában az tűnik ki, hogy a feladat megoldását ez a rendszer egyenesen nem is czélozza, hanem egészen az elméleti ismeretek esetleges hatására, az elméleti tehetségek önkényes fejlődésére hagyja. S midőn ekképen a növendéket a természet

egészen az oktatás körén kívül eső életre és világra utalja, akkor a rendszernek még érdemül tulajdonítatik, ha ez az iskolai oktatás a tanulót minél inkább elfoglalja, s az által minden egyéb foglalkozástól minél inkább elvonja.

S még csak itt lesznek igazán végzetesekké ennek a rendszernek az előzőekben vázolt hibái is, jelesül a könyvből tanítás és a tantárgyakkal kellő előkészület nélkül való foglalkozás.

E miatt az ó-classicai művek olvasásához fűzött minden várakozás hiában való. Mert ama nehéz mesterség, ama nagy fáradtság és küzdés, ama sok keserű óra után, melyeken át juthat el a növendék csak arra is, hogy ezen classicus műveket olvashassa, végre is micsoda tárgyias előkészülettel bírhatnak a mi tanulóink ahhoz, hogy megfelelő valódi érzelmekre induljanak, például Horatiusnak ama szép ódáján: „Justum ac tenacem propositi virum...“, melynek 72 sorában 30 mythologiai név fordul elő, az egykorú rómaiak érzelmeit mélyen megillető, de a mai kor gyermekeinél a megindulásnak inkább útját álló, mert az eszmetársításban akadályul szolgáló nevek. Sz—i S.

(Folytatása következik.)

ISKOLAI ÉRTESETÉS.

A kolozsvári államilag segélyezett felsőbb kereskedelmi szakiskolában, mely három évi tanfolyamból áll, az 1880/81-iki tanév f. évi szeptember hó elején veszi kezdetét. A szabályszerű beiratások f. évi szeptember 1—5-ig, d. e. 9—12, d. u. 3—5 óráig az intézet helyiségében (Főtér 7-ik szám, volt Szentkereszty-féle ház) eszközöltetnek. Ugyanazon napokon és időben tartatnak a javító és felvételi vizsgák. A tanév megnyitása szeptember 5-ikén d. e. 11 órakor lesz, s a következő napon reggeli 8 órakor a rendes tanítás kezdetét veszi. E felsőbb kereskedelmi iskola első osztályába oly növendékek vétetnek fel, kik legalább is 14 évesek, s a gymnasiumi, reál, vagy polgári iskola négy alsó osztályát sikerrel végezték, vagy ennek megfelelő készségüket a kiállandó felvételi vizsgálaton igazolják. A magasabb osztályokba való felvétel vagy a megelőző osztály tantárgyaiból sikeresen kiállandó felvételi vizsgálat, vagy valamely hasonrangú intézet megfelelő bizonyítványa alapján történik. Azon ifjak, kik a 3-ik osztályt jó sikerrel végezték, az egy évi önkéntességi jog kedvezményében részesülnek. Bővebb felvilágosítást nyújtó programok kívánatra díjmentesen küldetnek. Levélbeli megkeresésekre az iskolai igazgatóság készséggel ad felvilágosítást. Kolozsvártt, 1880. augusztus 19-én. Kiss Sándor igazgató tanár.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1880. augusztus 28-án.

— B. Vay Miklós ő nmsga szeptember 13-ikára összehívta a conventet Budapestre.

— Főt. Nagy Péter, püspök úr rövidre terjedt útjából visszaérkezett körünkbe, s az ügyek vezetését ismét átvette.

— A Kolozsvár városi felső leány-iskola megnyitása f. év szeptember közepe táján lesz, miután a tanerők megválasztása legközelebb megtörténik. A pályázat ez állomások betöltésére igen sikeres volt: feles számú qualificált egyén jelentkezővén, úgy hogy a városi iskolaszéknek nem könnyű lesz a munkája, míg a hivatottak közül kiszemeli a választottakat. Figyelmeztetjük különösen a vidéki szülőket e kitünőnek ígérkező intézetre, mely a felsőbb nőnevelés körében új időt lesz hivatva jelezni Kolozsvártt és környékén.

— Váradí Károly kolozsvári polgári iskolai igazgatótanítót a miniszter Kolozsmegye tanfelügyelőjévé nevezte ki, a nyugalomba helyezett Kethely József helyébe. A tankerület meglehetősen elhagyagolt állapotban levő tanügye remélhetőleg gyorsan rendbe jön e szakértői kézben.

— Kolozsvár városa polgári iskolája magyar nyelvtani és történelmi tanszéke, Váradí Károly kineveztetése nyomán, megürülvén, e tanszék betöltése iránti pályázat megnyitott, s f. é. szept. 10-dikéig marad nyitva. A rendes tanár fizetése 1000 frt, szálláspénzre 150 frt lesz, ötvenként pedig 100—100 frtos fizetési pótleket élvez a megválasztandó.

— A nagy-enyedi állami vinczellér képezde ez év őszén megnyílik, ha lesz elegendő növendéke. Fölhivatnak ezért a szőlős-gazdák, hogy leendő vinczelléreiket küldjék, saját költségükön, ez intézetbe. Jelentkezni gr. Eszterházy Kálmán főispán és miniszteri biztos urnál kell Kolozsvártt.

— Marosvásárhelyi collegiumunk volt növendékei közül azok, kik ott 1870-ben áltak érettségi vizsgálatot, f. h. 26-án barátságos találkozót tartottak, s vig lakozásukban megemlékezővén azokról a tanárokról is, kik azóta másfelé nyertek alkalmazást, táviratilag üdvözölték az illetőket. A találkozók közt voltak Szócs Farkas és Petri Elek budapesti tanárok, Szócs Sándor, Farkas Károly, Kiss Péter papok, Bari Zsigmond osztály-tanító sat.

— Barakonyi Kristof. bökönyei paptársunk „Biblia magyarázatok a szószéken s függetlenül néhány egyházi beszéd“ című munkájának második kötete is megjelent s kapható Miskolczon, Ferenczi B. tulajdonosnál 2 frtjával. Addig is, míg tüzetesebben hozzászólhatnánk a csinos kiállítású vaskos kötethez, ajánljuk olvasóink figyelmébe.

— Traub és társa szegedi könyvkereskedéséből a következő munkákat vettük: 1) „Emlékirat Szeged szab. kir. város népoktatásának újjászervezése tárgyában.“ Az elemi népiskolai tanító testületek megbizásából írta: Vass Mátyás. Az ügyesen összeállított emlékiratra csakugyan nagy szükség lehet Szegeden, mert, mint csodálkozva látjuk belőle, Szeged népiskolaügye felettébb elhanyagolt állapotban van, úgy hogy az emlékirat a meglevő iskola-épületeken kívül, a törvény értelmében, a városon 33, a tanyákon 29 iskola-épület emelésének szükségét mutatja ki. 2) Magyar nyelv könyv a népiskolák III. és IV. osztálya számára, I. és II. kötet; a csongrád megyei tanító-testületek egyletének megbizásából írta: Nagy János, a szegedi polgári iskola igazgatója. Ára az első kötetnek 25, a másodiknak 20 kr. 3) Népiskolai olvasókönyv, ugyanazon egylet megbizásából írta és szerkesztette: Vass Mátyás, szegedi tanító; ára kötve 40 kr. Ajánljuk e kiadványokat a népiskolák figyelmébe.

